

EKONOMICKÝ ČASOPIS

34 | 1986 | 11

8.— Kčs

Z OBSAHU

KRIŽAN, Michal: Oblastné plánovanie a požiadavky intenzifikácie ekonomického a sociálneho rozvoja – ERNST, Pavel: Zvýšení účinnosti plánování rozvoje národního hospodářství z hlediska struktury procesu plánování – FABRICIUS, Miroslav: Hospodárske problémy Slovenska v povojnovom období 1918–1920 – ŠTRBA, Jozef: Niektoré metodologické problémy politickej ekonómie socializmu v etape rozvinutej socialistickej spoločnosti – BALÁŽ, Vincent: Rezervy v akcelerácii inovačných procesov v ekonomike ČSSR – Z novej ekonomickej literatúry – Správy – Bibliografia

Ekon. Čas., 34, 1986, č. 11, s. 977–1056

ISSN 0013–3035

VEDA, VYDAVATELSTVO SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED
814 30 Bratislava, Klemensova 19

EKONOMICKÝ ČASOPIS

Časopis pre marxisticko-leninskú ekonomickú teóriu

Ekonomický časopis prináša state a diskusné príspevky z oblasti marxistickej politickej ekonómie, plánovitého riadenia a rozvoja socialistického národného hospodárstva, teórie a metodológie spoločenskej prognózy a výsledkov prognostických prác, teórie hospodárskej politiky, financií, ekonomiky priemyslu, poľnohospodárstva a ostatných úsekových ekonomík. Venuje pozornosť otázkam medzinárodnej socialistickej integrácie, vedecko-technickej revolúcie a využívaniu ekonomicko-matematických metód. Zaoberá sa aj ekonomikou kapitalistických a rozvojových krajín a kritikou buržoázných ekonomických teórií. Prináša recenzie teoretických prác, správy z vedeckého života a bibliografiu.

Ekonomický časopis печатает статьи и дискуссии из области марксистской политической экономики, планового управления и развития социалистического народного хозяйства, теории и методологии общественного прогноза и результатов prognostических работ, теории экономической политики, финансов, экономики промышленности, сельского хозяйства и других отраслевых экономик. Он уделяет внимание вопросам международной социалистической интеграции, научно-технической революции и использованию экономико-математических методов. Занимается также и экономикой капиталистических и развивающихся стран равно как и критикой буржуазных экономических теорий. В журнале публикуются рецензии теоретических работ, новости из научной жизни и библиография.

Ekonomický časopis brings articles and discussion on marxist political economy, planned management and development of the socialist national economy, theory and methodology of the socialist forecasting and of the results of forecasting works, theory of the economic policy, finances, industrial economics, agricultural economics and other branch economics. It gives attention to the questions of the international socialist integration, scientific and technological revolution and applying of the economic-mathematical methods. It also deals with the economic problems of the capitalist and developing countries and with the critics of the bourgeois economic theories as well. It brings reviews of theoretical publications, news about the scientific life and bibliography.

Hlavný redaktor Egon Hlavatý
Výkonná redaktorka Zora Komínková
Redaktorka Katarína Rybanská
Tajomníčka redakcie Naďa Proksová

Redakčná rada: Ladislav Andrášik, Ivan Figura, Vladislav Garaj, Ivan Haluška, Pavel Hoffmann, Filip Hronský, Michal Hronský, Jan Iša, František Jarušek, Miloslav Jirges, Jozef Košnár, Ján Kúcel, Adam Laščiak, Jozef Markuš, Vladimír Mikuláš, Jan Přivara, Štefan Samson, Jozef Sokira, Eduard Šarmír, Milan Šikula, Ladislav Unčovský, Vladimír Vrtiak, Ján Zervan.

Adresa redakcie: Fučíkova 10, 811 02 Bratislava, telefón 576 37, 543 41-3.

Číslo bolo redakčne spracované v júli 1986.

OBSAH**State**

KRIZAN, Michal: Oblastné plánovanie a požiadavky intenzifikácie ekonomického a sociálneho rozvoja — — — — —	979
ERNST, Pavel: Zvýšení účinnosti plánování rozvoje národního hospodářství z hlediska struktury procesu plánování — — — — —	993

Z dejin národného hospodárstva na Slovensku

FABRICIUS, Miroslav: Hospodárske problémy Slovenska v povojnovom období 1918-1920 — — — — —	1007
---	------

Konzultácie

ŠTRBA, Jozef: Niektoré metodologické problémy politickej ekonómie socializmu v etape rozvinutej socialistickej spoločnosti — — — — —	1019
BALÁŽ, Vincent: Rezervy v akcelerácii inovačných procesov v ekonomike ČSSR —	1031

Z novej ekonomickej literatúry

LAUČIK, Z. a kol.: Moderné riadenie — F. Lipták — — — — —	1041
KOHOUT, J. a kol.: Sociologie a psychologie pro ekonomy — M. Lesáková	1042
TKACENKO, A. N.: Nemonopolističeskij sektor v uslovijach sovremennogo kapitalizma — K. Klimeš — — — — —	1044
Slovenský biografický slovník — J. Haliena — — — — —	1052

Správy

5. medzinárodná konferencia mladých ekonómov (J. Kollár — J. Kožár) — —	1046
Medzinárodná platobná kríza a problémy zadĺženosti vo svete (V. Drgon — L. Kulhánek) — — — — —	1049
Prémia Slovenského literárneho fondu za I. polrok 1986 — — — — —	1055
Prémia Slovenského literárneho fondu za vedecké prvotiny mladých autorov za rok 1986 — — — — —	1055

Bibliografia — — — — —	1053
-------------------------------	------

СОДЕРЖАНИЕ**Статьи**

КРИЖАН, Михал: Областное планирование и требование интенсификации экономического и социального развития — — — — —	979
ЭРНСТ, Павел: Повышение эффективности планирования развития народного хозяйства с точки зрения структуры процесса планирования — — — — —	993

Oblastné plánovanie a požiadavky intenzifikácie ekonomického a sociálneho rozvoja

KRIŽAN Michal

Súbor opatrení na zdokonalenie sústavy plánovitého riadenia národného hospodárstva po roku 1980, ktorý je základným programovým dokumentom v tejto sfére, osobitne nespomína nevyhnutnosť zdokonaľiť aj oblastné plánovanie. Obsahuje len čiastkové opatrenia na úseku plánovania reprodukcie základných fondov a rozmiestňovania a využívania pracovných síl, ktoré sa ho sprostredkovane dotýkajú.

Hlavné smery jeho ďalšieho rozvíjania pre obdobie 8. päťročnice vedú k zdokonaľovaniu oblastného plánovania samostatnú časť a vytyčujú v nej požiadavku „pri formulovaní proporcií rozvoja národného hospodárstva prehlbovať väzby medzi odvetvovými a priestorovými (oblastnými) hľadiskami za účelom využitia potenciálu území a zvýšiť účinnosť oblastného plánovania vybraných územných celkov, aglomerácií, mikrooblastí a pod.“ [1].

V nadväznosti na ňu zdôrazňujú náležitosti obsahu oblastných plánovych dokumentov, ktoré sa prakticky uplatňujú, alebo sa majú uplatňovať najmä podľa nariadení vlád ČSR a SSR v oblasti plánovania v roku 1977. Tieto požiadavky majú čiastkovú povahu a nepredpokladajú kvalitatívne zmeny v oblasti plánovania v rokoch 8. päťročnice.

Zdokonalenie oblastného plánovania má však mať komplexnú povahu, pretože musí zohľadňovať zmeny, ktoré nastávajú v sústave plánovitého riadenia národného hospodárstva. Vyžaduje si to hlavne prechod na prevažne intenzívny typ vedecko-technického rozvoja. A ten predpokladá koncepcnejšie a účinnejšie podporovať a využívať nielen jeho materializované podoby v technike a v technológii „za plotmi a stenami“ výrobných závodov a zariadení služieb, ale podporovať a využívať aj jeho nehmotné dôsledky pre kvalitatívny rozvoj pracovných schopností a intelektuálnych vlastností obyvateľov, ktorí žijú mimo pracovísk v diferencovaných podmienkach oblastí a v ich sídelných útvaroch.

Všeobecne je známe, že ide o kvalitatívne nový vplyv vedecko-technic-

kého pokroku na ekonomický a sociálny rozvoj, ktorý vyžaduje myslieť po novom aj v plánovaní. Jeho komplexnosť robí túto požiadavku všeobecnou, teda platnou nielen pre podnikovú sféru, ale okrem iného aj pre oblastné plánovanie.

Preto si to aj v týchto súvislostiach vyžaduje — rovnako ako na úrovni organizácií, podnikov, rezortov a centra — zodpovedať otázku, v čom treba vidieť novosť tohto myslenia.

Všeobecne povedané, žiada sa vymedziť, ako treba prispôbiť charakteristické črty súčasného oblastného plánovania, aby účinnejšie prispievalo k intenzifikácii vedecko-technického, ekonomického a sociálneho rozvoja a k zvyšovaniu efektívnosti spoločenského reprodukčného procesu.

Oblastné plánovanie a intenzifikácia ekonomického a sociálneho rozvoja

Intenzifikácia ekonomického rozvoja sa v praxi chápe ako spôsob zvyšovania efektívnosti ekonomického a sociálneho rozvoja prevažne na základe stále širšieho uplatňovania čoraz progresívnejších vedecko-technických poznatkov a rozširovania a prehlbovania kooperačných vzťahov hlavne v rámci medzinárodnej socialistickej integrácie medzi krajinami RVHP. Kladie sa teda dôraz na jej najaktívnejšie a najprogresívnejšie formy, ktoré majú schopnosť zásadne a zreteľne zrýchľovať produktivitu práce a zvyšovať ekonomickú efektívnosť.

Ako je však známe, k zvyšovaniu spoločenskej produktivity a efektívnosti práce prispievajú aj ďalšie spôsoby zdokonaľovania spoločenskej sily práce, ktoré sú fakticky tiež formami intenzifikácie ekonomického rozvoja. A medzi tie patrí aj „skracovanie času i priestoru pomocou spojovacích a dopravných prostriedkov“ [2, s. 379–380].

Intenzifikačný zmysel „skracovania času a priestoru“ tkvie v tom, že prispieva k relatívnemu znižovaniu dopravných nákladov, ktoré sú síce objektívne potrebné, ale tým, že nezvyšujú úžitkové parametre prepravovanej produkcie, sú zároveň navonok „zbytočné“. Ide o relatívne znižovanie investičných, prevádzkových, pracovných a iných druhov nákladov v doprave, v zariadeniach technickej infraštruktúry súvisiacich jednak s prepravou produkcie, vody, plynu, elektriny a pod. z miest výroby, resp. výskytu k spotrebiteľom (odberateľom) po prúde spoločenských výrobných procesov, jednak s prepravou pracujúcich z miest bydliska do miest pracoviska.

Ide, pravdaže, o znižovanie dopravnej náročnosti konečných výstupov spoločenských výrobných procesov a finálnych charakteristík národného hospodárstva, nielen o znižovanie dopravných nákladov individuálnych organizácií. A to predpokladá nezameriavať sa pri rozmiestňovaní iba na lokalizačné úspory jednotlivých výrobných programov a služieb, ale priestorovo ich usporadúvať z hľadiska vzájomne účelných a hospodárnych priestorových vzťahov a súvislostí do oblastných economic-

kých komplexov a umožňovať minimalizáciu národohospodárskych do-
pravných nákladov a využívanie aj iných druhov externých úspor, ktoré
vyvoláva blízkosť a racionálna územná kooperácia a kombinácia.

Bez nároku na úplnosť možno povedať, že sú to makroekonomické úspory,
ktoré umožňuje:

- účelné združovanie pomocných výrobných, údržbárskej a opravárskej čin-
nosti (najmä úzkošpecializovaných strojov a prístrojov, ktoré sa v jednotli-
vých organizáciách nemôžu plne využiť), projektovej činnosti a pod.;

- racionálna kooperácia v subdodávkach polovýrobovkov, komponentov a
pod. v stredných a malých sériách, schopná pružne sa prispôbovať výrobným
cyklom, prípadne technologickým zmenám partnerov;

- účelné združovanie investičných prostriedkov pri výstavbe prevádzok,
napr. na spracovanie vratného odpadu, likvidácia nevyužiteľných odpadov,
zariadení technickej infraštruktúry, čistiarní odpadových vôd, na prípravu,
školenie a rekvalifikáciu kádrov, sociálnych zariadení atď.;

- vecné a časové koordinovanie nadväznosti a postupu investičných akcií
viacerých organizácií, ktoré medzi sebou priamo a sprostredkovane súvisia,
a postup výstavby nadväzujúcich zariadení technickej a sociálnej infraštruktúry
v sídelných útvaroch, okresoch a v prirodzených spádových oblastiach krajov
(napr. vo vodnom hospodárstve, v ochrane vôd, poľnohospodárskej pôdy a
pod.).

Z makroekonomickej povahy takýchto úspor možno opodstatnene usudzovať,
že dosahujú v porovnaní s lokalizačnými úsporami jednotlivých organizácií
resp. stavieb rádovo väčšie rozmery.

Tieto ekonomické úspory sa nedajú identifikovať a plánovo zabezpe-
čovať z pozície jednotlivých organizácií. Možno ich poznávať len z hľa-
diska množiny organizácií určitej priestorovej jednotky za anagažova-
nej účasti príslušných organizácií a národných výborov ako orgánov
oblastného plánovania. Pre ich makroekonomický charakter stávajú sa
v podmienkach socialistického vlastníctva výrobných prostriedkov ce-
lospoločenským záujmom, ktorý má plánovacie centrum zabezpečovať v
oblastnom a v odvetvovom plánovaní.

V oblastnom plánovaní treba pritom v období intenzifikácie vedecko-
technického rozvoja považovať za celospoločenský záujem aj efektívne
a komplexné využívanie všetkých prírodných, ekonomických zdrojov,
pracovných síl a územno-technických podmienok na základe najefektív-
nejších metód a postupov modernej technológie a techniky.

Tento druh celospoločenského záujmu sa kryje, ale nevyčerpáva pod-
nikovými mikroekonomickými záujmami na najprogressívnejších tech-
nicko-ekonomických parametroch výstupov a najvyšších ekonomických
výsledkoch. Zahŕňa ešte záujem na čo najefektívnejšom a komplexnom
využívaní predovšetkým nezapojených pracovných zdrojov a podmienok
a na využívaní ekonomických úspor a sociálnych dôsledkov vedecko-
technického pokroku.

V tom všetkom tkvie základný dôvod, prečo si intenzifikácia ekono-

mického rozvoja vyžaduje pristupovať k oblastnému plánovaniu ako k integrálnej zložke národohospodárskeho plánovania.

Z hľadiska reálne uplatňovaného prístupu k oblastnému plánovaniu v národohospodárskom plánovaní nemožno plánovalo zabezpečovať takúto povahu rozvoja oblastí. Z jeho zorného uhla pristupuje sa k oblastiam národného hospodárstva ako k prostým agregátom organizácií výroby a služieb umiestnených na ich území a na základe toho sa plány ich rozvoja považujú za pasívne „oblastné prierezy“ plánových úloh rozvoja týchto organizácií.

Globálne problémy v priestorovej stránke národného hospodárstva

Uvedený prístup sa ukázal ako užitočný v etape prevažne extenzívneho rozvoja našej ekonomiky, keď išlo predovšetkým o kvantitatívne charakteristiky ekonomického a sociálneho rozvoja na základe zapájania nevyužitých prírodných, a najmä pracovných zdrojov do spoločenských pracovných procesov. Zároveň však vo veľkej miere prispieval k tomu, že v mnohých oblastiach vznikali vážne problémy v rozvoji a v ekonomickej štruktúre a že súčasne sa nepriaznivo vyvíjali aj základné globálne charakteristiky priestorovej stránky národného hospodárstva.

Na základe nekoordinovanej voľby krajov, okresov a sídelných útvarov pri umiestňovaní a rozvoji výrobných programov a služieb podľa rezortných hľadísk vytvárali sa podmienky pre relatívne ďaleké a často protismerné prepravné prúdy. Dôraz na technickú stránku optimálnych veľkostí výrobných kapacít viedol k nedoceňovaniu ekonomickej účelosti menších špecializovaných prevádzok, ktoré je možné výhodne umiestňovať aj vo vybraných obciach v zázemí miest, a tak zmierňovať rozsah dochádzania obyvateľov týchto obcí do miest s koncentrovaným priemyslom. Vo sfére poľnohospodársko-potravinárskeho komplexu to vyvoláva zbytočné prepravy biomasy poľnohospodárskej produkcie, ktorej časť sa vracia do poľnohospodárskych závodov v podobe zužitkovateľných odpadov.

Vo svojom súhrne sa to odráža aj na úrovni celého národného hospodárstva. Od roku 1952 do roku 1980 vzrástla napr. prepravná vzdialenosť v železničnej doprave z 205,3 km na 253,8 km, vo verejnej cestnej doprave z 13,8 km na 32,0 km a jedine v závodovej cestnej doprave zostala zhruba na tej istej úrovni (11,3 km v roku 1952 a 11,7 km v roku 1980 [3]).

Oproti porovnateľným socialistickým a vyspelým kapitalistickým štátom pomerne vyššia je dopravná náročnosť československej ekonomiky. Napríklad v roku 1982 pripadlo na jedného obyvateľa v ČSSR 5744 tkm prepravného výkonu verejnej dopravy [železničnej, automobilovej, diaľkovej a vodnej], v NDR 4319 tkm, v BLR 3551 tkm, v NSR 2725 tkm, v Rakúsku 2096 tkm [1981] [4, s. 5].

Táto vyššia úroveň dopravnej náročnosti má za dôsledok relatívne vyššiu spotrebu pohonných hmôt a energie vo sfére dopravy. Negatívne ovplyvňuje

národohospodársku efektívnosť celej ekonomiky. Nemožno ju však dôvodňovať (ako sa to často robí) pretiahnutým tvarom územia našej republiky, pretože ten je objektívne daný a treba ho rešpektovať aj pri rozmerstňovaní výrobných programov priemyslu.

Ďalším vážnym globálnym problémom priestorovej (oblastnej) stránky rozvoja národného hospodárstva je relatívne vysoký stupeň znečistenia životného prostredia. Najmä v oblastiach s koncentrovanou ťažbou uhlia, ale aj v aglomeráciách a v mestách s nahusteným priemyslom a obyvateľstvom. K znečisťovaniu životného prostredia dochádza aj vo vidieckych priestoroch, kde dôsledky vysokej koncentrácie ustajňovania hospodárskych zvierat vyvolávajú ekologické škody na poľnohospodárskej pôde a vode a nadmerné dávky umelých hnojív znižujú úrodnosť pôdy.

Táto situácia je vo veľkej miere vyvolaná tým, že ekologické investície v súčasnom hospodárskom mechanizme sa z rezortného a podnikového hľadiska javia ako „neproduktívne“, lebo neprispievajú k zvyšovaniu efektívnosti prevádzok organizácií, ale vyžadujú sa od nich v mene celospoločenského záujmu, ktorý sa im zdá cudzorodý.

Ochrana životného prostredia a prírodného prostredia v jadre predpokladá nezväčšovať ďalej územné centrá znečisťovania a cielavedome sa orientovať na prehlbovanie vyváženosti v rozvoji a v rozmiestňovaní priemyslu zároveň s posilňovaním vyváženosti v rozvoji osídlenia a jeho oblastných integrovaných sídelných systémov po celom území štátu.

Túto potrebu predpokladal už Engels na základe poznatkov z vtedajšieho životného prostredia v priemyslových mestách Anglicka, keď písal, že: „Len spoločnosť, ktorá dáva svojim výrobným silám do seba zapadať podľa jediného veľkého plánu, môže dovoliť priemyslu, aby sa usadzoval po celej krajine tak rozstrúsené, ako je to najprimeranejšie pre jeho vlastný vývoj a pre udržanie, prípadne vývoj ostatných prvkov prírody“ [5, s. 258].

Práve v tejto súvislosti sa stáva pre budúci vývoj priestorovej (oblastnej) stránky národného hospodárstva vážnym globálnym problémom zabezpečovanie optimálnych proporcií medzi procesmi územnej koncentrácie a dekoncentrácie priemyslu a obyvateľstva [6, s. 5].

Celospoločenský záujem na ochrane a intenzívnom využívaní veľmi obmedzeného poľnohospodárskeho fondu nastoľuje totiž so všetkou vážnosťou nevyhnutnosť jednak účinnejšie ako doteraz čeliť znižovaniu výmery poľnohospodárskej pôdy (náhradu úbytkov rekultiváciou nevhodnej pôdy nemožno natrvalo zabezpečovať), jednak nepripúšťať migráciu z vidieckeho priestoru tak, aby to ohrozovalo rozvoj poľnohospodárskej výroby. Vyžaduje si to primerane stabilizovať rozvoj vidieckeho osídlenia v rámci rozvoja integrovaných sídelných systémov (kde mestá a aglomerácie predstavujú centrá), aby sa vytvárali predpoklady, ktoré budú sústavne brániť poklesu kultúrnej hodnoty krajiny, znižovaniu jej produktívnosti a umožnia využiť aj menšie vodné zdroje.

Túto nevyhnutnosť podporuje poznanie, ktoré pripomína citovaná správa [6, s. 50–51], že ekonomické a sociálne výhody aglomerácií, veľkých miest (aglomeračné úspory), ktoré sú reálnym argumentom pre ich rozvoj, strácajú na účinnosti pri určitej veľkosti, ktorá predstavuje prah ich ďalšieho vývoja, lebo si vyžaduje rádovo vyššie náklady na rozširovanie a prevádzku technickej infraštruktúry, zvlášť dopravy a odkanalizovania, nevyhnutnosť asanácie fyzicky a morálne ešte kvalitných stavebných fondov a pod.

Dôsledky rezortného a podnikového prístupu k rozmiestňovaniu výrobných síl v doterajšej plánovacej praxi sa napokon najzreteľnejšie prejavujú v neznalosti pracovných miest so zdrojmi pracovných síl.

Vo viacerých oblastiach s vysokou koncentráciou priemyslu najmä v ČSR sa vyskytuje „prebytok“ pracovných príležitostí a nevyužívajú sa v želateľnej miere inštalované strojové miesta. V dôsledku toho dochádza ku kumulatívnym stratám na produkcii, zisku a pod. z dôvodov preinvestovanosti. Ide o rádové ekonomické dôsledky, pretože štatistické údaje ukazujú, že v nepretržitých prevádzkach priemyselných závodov v roku 1982 bolo v krajoch ČSR neobsadených spolu 537 tisíc projektovaných pracovných miest, z toho 215 tisíc strojových [7] a v krajoch SSR 158 tisíc, z toho 62 tisíc strojových [8].

Na druhej strane sa vyskytujú oblasti, najmä v SSR, s „prebytkom“ potenciálnych zdrojov pracovných síl, prevažne mladých a kvalifikovaných, kde nie je dostatok pracovných miest pre plné využitie ich kvalifikácie a intelektuálneho potenciálu.

Z národohospodárskeho hľadiska dochádza v týchto oblastiach aj k stratám z neplnohodnotného využívania kvalifikácie, ktoré má vo svojom finančnom dôsledku takú istú povahu ako neúplné využívanie inštalovaných strojov a zariadení. Fakticky predstavuje nedostatočnú valorizáciu značných spoločenských nákladov na získavanie kvalifikácie. Ďalej sú to negatívne potenciálne ekonomické aj mimoeconomické straty, ktoré sa prejavujú v budúcich obdobiach v tom, že sa primerane nerozvinie tvorivý, intelektuálny potenciál oblastí, ktorý je v konečnom dôsledku jedným z rozhodujúcich predpokladov vedecko-technického rozvoja.

Perspektívna stagnácia demografického vývoja v ČSR a relatívne značné prírastky obyvateľstva v SSR do roku 2000 robia riešenie tohto globálneho problému veľmi zložitým a náročným, lebo si vyžaduje cieľovo-programovo vytvárať koncepcné predpoklady v primerane dlhom časovom predstihu.

Súčasný prístup k oblastnému plánovaniu

Súčasnú postavu oblastného plánovania v sústave plánovitého riadenia ekonomického rozvoja národného hospodárstva determinuje predstava, že cieľom rozmiestňovania výrobných síl sú len ekonomické úspory rozmiestňovaných ekonomických činností z bezprostredných územ-

ných nadväzností na zdroje pracovných síl, prírodné zdroje a územno-technické podmienky v oblastiach a v sídelných útvaroch. Zvyšovanie životnej úrovne, ktoré sa tiež považuje za jeho cieľ v sociálnej sfére, javí sa tu ako reziduálny dôsledok rastu pracovných príjmov obyvateľov z ich účasti na pracovných procesoch v jednotkách umiestnených v príslušných oblastiach.

Nevyhnutnosť riešiť globálne problémy v oblastnej a územnej stránke rozvoja národného hospodárstva v duchu intenzifikačných potrieb ekonomického a sociálneho rozvoja však zásadne mení túto situáciu. Keď sa totiž ekonomický a sociálny rozvoj má realizovať iba — alebo prevažne — na základe vedecko-technického pokroku, ich vzájomného vplyvu a stále plnšieho využívania rastúcej spoločenskej sily práce, je potrebné prispôbiť tomu aj oblastné plánovanie rozvoja i rozmiestňovanie výrobných programov a služieb a zamerať ich na zdokonaľovanie (racionalizáciu) súčasnej economickej a územnej štruktúry oblastí.

Vzhľadom na túto požiadavku sa ukazuje, že zmysel rozmiestňovania výrobných síl v socializme nemožno redukovať len na zabezpečovanie nárokov umiestňovaných jednotiek na oblastne viazané zdroje a vhodné územno-technické podmienky v sídelných útvaroch analogicky, ako je to v kapitalizme. Ak je totiž v zmysle základného zákona socializmu cieľom spoločenskej výroby uspokojovať rozvíjajúce sa hmotné a kultúrne potreby a zabezpečovať všestranný rozvoj členov socialistickej spoločnosti, potom rozmiestňovanie výrobných síl musí byť nástrojom mechanizmu plánovitého riadenia, pomocou ktorého spoločnosť cieľavedome zabezpečuje:

— jednak vytváranie a zdokonaľovanie predpokladov pre rozvíjanie pracovných, aj kvalifikačných — tvorivých — intelektuálnych schopností členov spoločnosti, potrebných pre najekonomickejšie metódy modernej techniky a technológie v diferencovaných podmienkach oblastí;

— jednak racionalizáciu economickej a územnej štruktúry oblastí umožňujúcej aktivizovať economické úspory racionalizácie priestorového usporiadania spoločenskej výroby.

Musia sa pritom, pravdaže, zohľadňovať objektívne opodstatnené economické lokalizačné nároky socialistickej podnikov.

Podľa skúseností, že hlavnou hybnou silou rozvoja sú reálne economické záujmy organizácií a ich riadiacich orgánov, príčinou globálnych priestorových problémov je, že doterajšia sústava plánovania a riadenia sa dostatočne neorientuje na identifikáciu a plánové zabezpečenie dlhodobých a celospoločenských záujmov na racionalizácii priestorovej (oblastnej) štruktúry národného hospodárstva.

Z hľadiska súčasného prístupu k rozvoju a rozmiestňovaniu výrobných programov a k umiestňovaniu stavieb sa economický rozvoj oblastí javí ako autonómna časť národohospodárskeho plánovania, ktorá je záležitosťou rezortnej, podnikovej sféry riadenia.

V dôsledku toho sa pri rozhodovaní o rozvoji jestvujúcich a rozmiest-

není nových výrobných programov javia potreby komplexného ekonomického a sociálneho rozvoja oblastí ako cudzorodé. Jednotlivo sú zaujímavé len potiaľ, pokiaľ bezprostredne súvisia s vnútropodnikovými potrebami organizácií (napr. pri bytovej výstavbe ap.).

Z takejto pozície sa zdá, že priestorová (oblastná) stránka rozvoja národného hospodárstva, to je vlastne rozvoj osídlenia, hlavne urbanizácie v štáte, v národných republikách a v krajoch, kde ide len o rozvoj bývania a nadväzujúcich zariadení sociálnej infraštruktúry, usporiadaných v sídelných útvaroch z hľadiska racionálnej územnej — a vo vyšších administratívnych jednotkách — aj časovej dostupnosti.

Oblasťné plánovanie, v súčasnosti zamerané na spracúvanie prierezov plánových úloh organizácií za priestorové jednotky národného hospodárstva, sa tu javí ako administratívna činnosť, ktorá nemá špecifické vecné ekonomické opodstatnenie.

Lenže mestá, aglomerácie a obce nie sú iba útvarmi územnej koncentrácie obyvateľstva a služieb, kde obyvatelia len bývajú. Sú zároveň elementárnymi formami územnej koncentrácie výroby, elementárnymi priestorovými ekonomickými útvarmi, ktorých jadro tvoria výrobné jednotky s rôznou veľkosťou, špecializáciou, technologickými, technickými, ekonomickými a inými vzťahmi s výrobnými jednotkami v príslušných sídelných útvaroch a v sídelných útvaroch v iných oblastiach.

Výrobné závody sú akceleratormi ekonomického rozvoja sídelných útvarov a determinujú aj ich sociálny rozvoj. Ich akceleračná schopnosť závisí od povahy výrobných procesov a účasti na celoštátnej deľbe spoločenskej práce a medzinárodnej integrácii: od ich veľkosti, resp. technickej zložitosti a náročnosti výstupov, od schopnosti podnecovať a absorbovať vedecko-technický pokrok, od kvalifikačnej a dôchodkovej náročnosti pracovných procesov a od úrovne rentability ich výroby.

Východiská oblastného plánovania v období intenzifikácie vedecko-technického, ekonomického a sociálneho rozvoja

Ako vidieť, riešenie globálnych problémov v oblastnej ekonomickej a územnej štruktúre národného hospodárstva z hľadiska potrieb intenzifikácie ekonomického a sociálneho rozvoja vyžaduje prispôbiť ciele a úlohy oblastného plánovania politicko-ekonomickým cieľom ďalšieho budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti, využívajúcej nové formy vedecko-technického rozvoja a ich sociálne dôsledky.

Pod ich vplyvom prehľbuje sa vzájomná podmienenosť pracovnej i mimopracovnej stránky života obyvateľov a posilňujú vzťahy pracovných kolektívov organizácií k ekonomickému a územnému okoliu v sídlach a oblastiach. Na základe toho narastá potreba poznávať a cieľavedome využívať konkrétne diferencované podoby spätnej väzby sociálneho rozvoja s rozvojom ekonomickým a vedecko-technickým, ktoré majú svoj

pôvod v diferencovaných prírodných a ekonomických podmienkach oblastí národného hospodárstva.

Ciele a úlohy oblastného plánovania v nastupujúcom období nemôžu ďalej nebrať zreteľ na zrýchľujúci sa proces špecializácie výroby a služieb, ktorý nebývale rozmnožuje technologické, technické, ekonomické a iné vzťahy a súvislosti medzi jednotkami výroby a služieb, podstatne znásobuje intenzitu dopravných a komunikačných väzieb a robí ich stále zložitejšími.

Pod vplyvom toho sa nástojčivejšie presadzuje požiadavka koncepcne, a hlavne integrovane využívať pre zvyšovanie národohospodárskej efektívnosti popri formách odvetvovej aj formy priestorovej delby spoločenskej práce, najmä územnú špecializáciu, kooperáciu a kombináciu.

V týchto súvislostiach narastá potreba „doprofilovať“ národohospodársku špecializáciu krajov ako základných jednotiek oblastného plánovania na úrovni národného hospodárstva. Jej dôležitosť vyplýva z toho, že spája oblasti do jednotného priestorovo integrovaného národohospodárskeho komplexu. Vnútri príslušných oblastí vytvára predpoklady pre účelnú a hospodárnu územnú kooperáciu a kombináciu pomocných, vedľajších výrob a služieb. Vytvára ďalej možnosť formovať špecializované oblastné ohniská vedecko-technického rozvoja, a tým účelne koncentrovať a sprístupňovať vysokošpecializované zariadenia a prístroje všetkým zainteresovaným vedeckovýskumným inštitúciám v danej oblasti.

Táto skutočnosť vyžaduje prehlbovať priestorovú integrovanosť celého národného hospodárstva a formovať rozvoj národohospodárskej špecializácie krajov tak, aby v záujme intenzifikácie vedecko-technického rozvoja mohli rozvíjať intelektuálny, tvorivý potenciál svojich obyvateľov.

Posilňovanie postavenia a úlohy ľudského subjektu vo výrobe a v službách a spätného vplyvu sociálneho rozvoja na ekonomický rozvoj vyžaduje koncipovať rozvoj jednotného osídlenia na území celého štátu integrovane s racionalizáciou priestorového (oblastného) usporiadania spoločenskej výroby a služieb.

Z tohto dôvodu treba v rámci národohospodárskeho plánovania spájať úvahy o územnom rozvoji národného hospodárstva a o rozvoji osídlenia a jeho oblastných sídelných systémov s úvahami, ako sa má zdokonaľovať ekonomická štruktúra miest a aglomerácií v kontexte s rozvojom ekonomickej štruktúry teritoriálno-výrobných komplexov príslušných oblastí.

Konkrétne zameranie tohto zdokonaľovania sa však nedá odvodiť iba z ich úrovne. Vyžaduje si vychádzať z ekonomických úspor a zo širšieho spoločenského prospechu, ktoré vyvolávajú racionálne technologické, technické, ekonomické a iné väzby medzi organizáciami v rámci prirodzených spádových jednotiek národného hospodárstva, keď zodpovedajú zásadám teritoriálneho výrobného komplexu.

V praxi si to vyžaduje zladit', resp. zjednotit' zásady rozmiestnenia výroby, osídlenia a správneho členenia štátu v kontexte celoštátneho programu priestorového (oblastného) usporiadania výrobných síl ako integrálnej súčasti dlhodobého výhľadu rozvoja národného hospodárstva [9, s. 127, 128].

Za daných tendencií nielen územnej koncentrácie výroby a obyvateľstva, ale aj agresívnych vplyvov, najmä invázie narastajúceho množstva ľudí do stále rozsiahlejších častí prírody, presadzuje sa čoraz nájstojčivejšie potreba včleniť do koncepcnej predstavy ochrany životného prostredia aj ochranu životného prostredia na vidieku a ochranu prírodného potenciálu krajiny.

Ak má oblastné plánovanie koncepcne a reálne prispievať k aktivizácii ekonomických a sociálnych dôsledkov vedecko-technického pokroku, musí sústava národohospodárskeho plánovania integrovať jeho ciele a úlohy a mechanizmus riadenia musí obsahovať primerané formy a metódy ich plánovaného zabezpečovania.

Táto integrovanosť musí rešpektovať fakt, že oblastné plánovanie je nezastupiteľným plánovým inštitútom pre aktivizáciu ekonomických úspor vyvolávaných cieľavedomou priestorovou deľbou spoločenskej práce. V dôsledku toho oblastné plány nemôžu stáť na konci plánovacieho procesu len ako územné prierezy plánových úloh organizácií v oblastiach bez záväznosti, ale musia byť rovnocenným činiteľom odvetvovému aspektu, predovšetkým pri tvorbe plánu.

Základnou požiadavkou pri tom má byť, že majú nielen postupne riešiť problémy v rozvoji priestorovej (oblastnej) stránky národného hospodárstva ale hlavne im predchádzať.

Na to je potrebné najprv poznávať a vymedzovať perspektívne ciele takéhoto oblastného rozvoja a racionalizácie priestorového usporiadania v dlhodobých prognózach, potom ich v dlhodobom výhľade smerne vymedziť a zabezpečiť a nadväzne na ne konkretizovať v päťročných plánoch rezortov, chozrasčotných jednotiek a organizácií v oblastiach. Lebo rozmiestňovanie priemyslu, vývoj osídlenia a infraštruktúry, územný rozvoj a ochrana životného prostredia a prírodného prostredia krajiny majú dlhodobý dosah pre komplexný ekonomický a sociálny rozvoj oblastí. Rozvíjajú sa a menia svoju štruktúru na základe investičnej výstavby, prípravy kvalifikovaných kádrov, čo si vyžaduje viac ako jedno päťročné obdobie a primerane dlhý predstih pri vymedzovaní ich cieľov.

Východiskom treba preto urobiť predplánový dokument programového charakteru o perspektívnej racionalizácii priestorového (oblastného) usporiadania národného hospodárstva celého štátu, národných republík a krajov.

Vyžaduje si to skutočnosť, že faktory, ktoré rozhodujú o ekonomickom rozvoji oblastí majú prevažne nadoblastnú povahu. Sú determinované politicko-ekonomickými zámermi daného obdobia vo vývoji socialistic-

kej spoločnosti i charakterom celospoločenských rastových a štruktúrnych procesov.

Takýto dokument je potrebný pre usmernenie prác na dlhodobých koncepciách komplexného ekonomického a sociálneho rozvoja oblastí (krajov) a nadväzujúcich koncepčných zámerov rezortov a VHJ. Je potrebný aj ako východisko pre koncipovanie jednotnej celoštátnej, komplexne chápanej politiky dlhodobého oblastného rozvoja národného hospodárstva vrátane využívania ekonomických, finančných a administratívnych nástrojov pri plánovom zabezpečovaní vytýčených zámerov priestorovej racionalizácie.

V období intenzifikácie ekonomického a sociálneho rozvoja predstavuje využívanie týchto nástrojov v oblastnom plánovaní novú črtu v porovnaní s doterajšími spôsobmi finančnej stimulácie riešenia vybraných problémov vo vybraných oblastiach.

Jej novosť väzí v tom, že sa nevzťahuje iba na stimulovanie rastu pracovných príležitostí, ale musí sa dotýkať aj usmerňovania záujmov organizácií z hľadiska formulovaných komplexných celospoločenských ekonomických a sociálnych záujmov v oblastiach, aglomeráciách a v mestách. Lebo predpokladané finančné a chozrasčotné osamostatnenie podnikovej sféry posilňuje ďalej súčasné dominantné postavenie rezortov a podnikov pri rozhodovaní o rozvoji, o rozmiestnení výrobných programov, o umiestnení stavieb a tým posilňuje aj možnosť presadzovať podnikové, resp. rezortné ekonomické záujmy.

Funkcia oblastného plánovania v období intenzifikácie vedecko-technického, ekonomického a sociálneho rozvoja

Funkcia oblastného plánovania v období intenzifikácie vedecko-technického, ekonomického a sociálneho rozvoja musí pri riešení globálnych priestorových problémov našej ekonomiky vychádzať z toho, že má plniť komplexnejšie štruktúrované úlohy, ako mu prisudzuje súčasná plánovacia prax.

Má mať svoje jadro v koordinovaní zámerov a rozhodovania orgánov, chozrasčotnej sféry a organizácií o rozvoji a rozmiestnení výrobných programov a služieb a o umiestnení stavieb z hľadiska celospoločenských záujmov ekonomického a sociálneho rozvoja v priestorovom (oblastnom) usporiadaní národného hospodárstva a jeho oblastí.

Vzhľadom na to, že jednou zo základných črt rozvoja socialistickej ekonomiky je jednotnosť a integrovanosť nielen jej odvetvovej, ale aj priestorovej stránky, funkcia oblastného plánovania musí v budúcom období vychádzať z úrovne celého štátu a národných republík a smerovať do úrovne krajov a ich hierarchizovanej sústavy priestorových jednotiek. Na základe toho treba jej funkčné časti diferencovať podľa týchto dvoch úrovní. Na úrovni celého štátu a národných republík musí zostať

jej základnou úlohou zabezpečenie vyváženého komplexného rozvoja jednotlivých oblastí.

Nejde iba o medzioblastné vyrovnávanie v zamestnanosti a vo vybavenosti obyvateľov zariadeniami sociálnej infraštruktúry. Pod vplyvom intenzifikačných potrieb vedecko-technického rozvoja je nevyhnutné zamerať sa na vyvážený medzioblastný ekonomický rozvoja, zakladajúci sa na využívaní všetkých zdrojov oblastí na základe stále progresívnejšieho vedecko-technického rozvoja, a na skvalitňovanie životnej úrovne, ktorá sa viaže na plné využívanie a rozvíjanie nielen pracovného, ale aj intelektuálneho potenciálu obyvateľov oblastí.

Funkcia oblastného plánovania má sa dotýkať aj racionalizácie priestorového (oblastného) usporiadania spoločenskej výroby a služieb. Napokon v podmienkach finančnej a chozrasčotnej samostatnosti podnikovej sféry musí mať za úlohu koncipovať ucelenú komplexnú sústavu priamych a nepriamych nástrojov (administratívnych, finančných a ekonomických) pre usmerňovanie hospodárskych subjektov pri rešpektovaní identifikovaných celospoločenských záujmov v priestorovej štruktúre oblastí. Túto pôsobnosť musí oblastné plánovanie vykonávať v úzkej súčinnosti s územným, finančným plánovaním a s plánovaním reprodukcie základných fondov a ochrany životného prostredia.

Na úrovni krajov (ako národohospodárskych oblastí) funkciou oblastného plánovania musí byť zabezpečovanie ich komplexného ekonomického a sociálneho rozvoja, ktorý v sebe zahŕňa vyvážený komplexný ekonomický a sociálny rozvoj okresov a v rámci nich primerane komplexný rozvoj ich miest, vrátane obcí v spádovom okolí.

Praktické uplatnenie tejto funkcie oblastného plánovania v sústave plánovitého riadenia vyvoláva požiadavku prehĺbiť cieľovoprogramový prístup a zvýšiť angažovanosť plánovacieho centra na aktivizácii celospoločenských záujmov v racionalizácii pracovného usporiadania spoločenského výrobného procesu, pri vymedzovaní usporiadania spoločenského výrobného procesu, pri vymedzovaní cieľov politiky oblastného ekonomického a sociálneho rozvoja národného hospodárstva a jeho oblastí, ako aj pri koordinácii rozvojových a rozmiestňovacích úvah, rozhodovaní chozrasčotných jednotiek a organizácií (rezortov) a ich zabezpečovaní vo vlastných plánoch.

Zároveň predpokladá v duchu demokratického centralizmu primerane zintenzívniť súčinnosť KNV ako orgánov oblastného plánovania s ústrednými plánovacími orgánmi a využiť ich právomoc ako orgánov štátnej moci a správy na „stráženie“ a zabezpečovanie celospoločenských záujmov v obvodoch svojej pôsobnosti. Tým viac, že prevažná časť celospoločenských záujmov v oblastiach sa môže konkretizovať jedine za ich angažovanej pomoci.

Vyžaduje zrovnoprávniť ju s funkciou odvetvového plánovania v mechanizme plánovitého riadenia národného hospodárstva a dokoncipovať v logike cieľovoprogramového prístupu sústavu oblastnej plánovej do-

kumentácie, jej obsah a nadväznosti na systémy súvisiacich zložiek národohospodárskych (štátnych) plánov a zohľadniť ich v technológii prác na vypracúvaní všetkých časových druhov plánov.

Inovovaná funkcia ďalej predpokladá, aby sa oblastné koordinovanie odvetvového rozvoja a rozmiestňovania koncipovalo ako vnútorne zladený plánovaný inštitút s cieľovo integrovanými ekonomickými, finančnými a administratívnymi nástrojmi, zameraný na zabezpečenie, resp. podpora spoločenských záujmov v racionalizácii priestorového (oblastného) usporiadania národného hospodárstva, už pri tvorbe plánov.

A napokon je potrebné primerane uspošobiť sústavu orgánov oblastného plánovania, ich postavenie a režim vzájomnej súčinnosti, v logike demokratického centralizmu i pôsobnosť voči orgánom a organizáciám odvetvového riadenia, pokiaľ sa dotýkajú rozvoja zložiek oblastného plánovania a celospoločenských záujmov v ekonomickom a sociálnom rozvoji štátu, národných republík a krajov.

Literatúra

- [1] Súbór opatrení na zdokonalenie sústavy plánovitého riadenia národného hospodárstva po roku 1980. Hospod. Nov., 1980, č. 11 [príloha].
- [2] MARX, K. — ENGELS, F.: Vybrané spisy vo dvoch zväzkoch. Zv. 1. Bratislava, Pravda 1952, s. 379—380.
- [3] CRKONĚ, R.: Úspory energie a železničná prevádzka. Železniční technika, 1981, č. 3.
- [4] Rozbor územno-technických podmienok urbanizácie ČSSR. [Realizačný výstup P 16-521-503-02.] Bratislava, Urbion 1985, s. 5 [príloha]; Praha, Terplan, VÚVA 1985.
- [5] ENGELS, F.: Anti-Dühring. Praha, Svoboda 1949, s. 258.
- [6] Hlavné smery pretvárania sídelnej štruktúry a krajiny. [Správa o riešení čiastkovej výskumnej úlohy P 16-521-503-02.] Bratislava, Urbion 1985, s. 5 [príloha]; Praha, Terplan, VÚVA 1985.
- [7] Pracovní míst dělníků v průmyslových podnikch v ČSR za rok 1982. Praha, ČSÚ 1983.
- [8] Pracovní místa robotníkov v priemyselných podnikoch SSR za rok 1982. Bratislava, SŠÚ 1983.
- [9] POSPÍŠIL, J.: Vědeckotechnická revoluce a rozvoj osídlení. [Štúdia v rámci úlohy P 16-321-076-03/1.16.] Brno, Urbanistické pracoviško, VÚVA, júl 1975, s. 127, 128.

ОБЛАСТНОЕ ПЛАНИРОВАНИЕ И ТРЕБОВАНИЕ ИНТЕНСИФИКАЦИИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО И СОЦИАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

КРИЖАН, Михал

Статья показывает, каким образом может территориальное планирование способствовать интенсификации экономического и социального развития. С этой точки зрения в общих чертах характеризует глобальные проблемы в пространственном размахе народного хозяйства и современный подход к областному планированию. Он объясняет основные точки зрения, которые он должен учитывать в будущем периоде и в связи с ними определяет основные черты его функции, вытекающие из требований на интенсификацию пространственной (областной) стороны народнохозяйственного развития.

REGIONAL PLANNING AND INTENSIFICATION CLAIMS OF ECONOMIC AND SOCIAL DEVELOPMENT

KRIŽAN, Michal

The article shows how regional planning can contribute to intensification of economic and social development. From this point of view it gives a rough picture of global problems existing in the spatial aspect of a national economy and a contemporaneous access to regional planning. The article clarifies the main joints of view which are to be respected in the future period and in relation with them it determines the main features of its function, coming from intensification claims of the spatial (regional) aspect of a national economy development.

Zvýšení účinnosti plánování rozvoje národního hospodářství z hlediska struktury procesu plánování

ERNST, Pavel

Struktura procesu plánování je dána časovým sledem (posloupností) jednotlivých etap a činností v rámci tohoto procesu, který zároveň vyjadřuje jejich obsahovou návaznost. V tomto smyslu vyjadřuje struktura procesu plánování i jeho určitou logiku, neboť ukazuje východiska, obsah i úlohu jednotlivých etap i procesu plánování jako celku, jejich vzájemnou souvislost a způsob zabezpečování této systémové souvislosti. Při posuzování existující struktury procesu plánování, či při navrhování nové struktury je rozhodující především volba principů jejího budování, které tuto logiku vytvářejí. Je přitom nesporné, že utváření struktury procesu plánování významně ovlivňuje jeho funkci v soustavě plánovitěho řízení národního hospodářství (NH), jeho výslednou účinnost a měla by proto vycházet z jeho žádoucí funkce.

Pro odstranění možného nedorozumění je třeba dodat, že struktura procesu plánování NH není totožná se strukturou, resp. souborem plánovacích dokumentů. Volba počtu a obsahu plánovacích dokumentů může být do jisté míry odlišná¹ a přitom může být i při této odlišnosti zabezpečeno postižení všech nezbytných etap a činností plánování v jejich logické návaznosti. To ovšem vůbec neznamená, jak se ještě pokusíme ukázat, že je možná jakákoliv volba struktury a obsahu plánovacích dokumentů, bez ohledu na strukturu plánovacího procesu. Vyplývá to již z úloh jednotlivých etap procesu plánování v procesu řízení.

1. Problémy a potřeby dosavadního vývoje

Vývoj praxe plánování a soustavy plánovitěho řízení NH vůbec přináší závažné problémy i v oblasti struktury a funkce procesu plánování. Úkoly v tomto směru byly formulovány již v Souboru opatření ke zdo-

¹ Tuto volbu ovlivňuje celá řada faktorů, včetně např. techniky zpracování informací, potřeb mezinárodní koordinace apod.

konalování plánovitého řízení NH po roce 1980, v závěrech 8. zasedání ÚV KSČ, v Hlavních směrech dalšího rozvíjení souboru opatření schválených usnesením vlády ČSSR č. 243/1984 a v dalších stranických a státních dokumentech. V současné době jsou to úkoly stanovené v základních dokumentech XVII. sjezdu KSČ — v Politické zprávě ÚV KSČ XVII. sjezdu KSČ a v Hlavních směrech hospodářského a sociálního rozvoje ČSSR na léta 1986—1990 a výhledu do roku 2000. Tyto úkoly vyplývají zejména z potřeby výrazného prohloubení a prosazení:

- dlouhodobosti (perspektivnosti) plánování,
- koncepčnosti plánování,
- cílově programového a komplexního přístupu v plánování.

V našem příspěvku se pokusíme naznačit takové řešení struktury procesu plánování NH, které by odpovídalo uvedeným požadavkům na zdokonalení systému plánování NH, a to v konfrontaci se stávajícím řešením a představami s ním spojenými. Pochopitelně nemůže jít o detailní řešení, ale pouze o nástin koncepce takové struktury.

Pro období posledních let je charakteristické, že dochází ke změnám ve struktuře plánovacího procesu a v odpovídajících plánových dokumentech, a to zejména na základě neúspěchu prognostických prací v rámci tvorby dlouhodobého výhledu, podle usnesení vlády ČSSR č. 128/1979. Vzhledem k tomu byla pro období přípravy 8. pětiletky prakticky uplatněna podle usnesení vlády ČSSR č. 10/1983 jen dvouetapová struktura s etapou tvorby základních směrů sociálního a ekonomického rozvoje a etapou tvorby střednědobého plánu. Přitom práce na obou plánových dokumentech probíhaly v podstatě souběžně a mohlo být využito jen vybraných prognóz, nikoli komplexního řešení souhrnné prognózy.

Pro další období, tj. období přípravy 9. pětiletky, se předpokládají 3 hlavní etapy struktury procesu plánování — etapa tvorby dlouhodobých prognóz vyúsťující v Souhrnnou prognózu vědeckotechnického, ekonomického a sociálního rozvoje do roku 2010,² etapa tvorby Základních směrů ekonomického a sociálního rozvoje a Hlavních směrů rozvoje vědy a techniky na 10 let a etapa tvorby střednědobého plánu.

Toto základní schéma struktury procesu plánování však nevyjadřuje jeho vnitřní logiku, která by odpovídala již uvedeným požadavkům a vůbec potřebám vědecky založeného plánu a dalším aktuálním úkolům vnitřním i vnějším — a nakonec jim ani do značné míry neodpovídá.

Z hlediska vnitřních (národních) úkolů zdokonalování plánování NH je to předně úkol vycházející z 8. zasedání ÚV KSČ K urychlenému uplatňování výsledků vědy a techniky v praxi, kterým je tvorba a zajištění jednotné státní vědeckotechnické politiky. Za přípravu této politiky

² Její zpracování upravuje usnesení vlády ČSSR č. 197/1984.

přítom odpovídá nově zřízená Státní komise pro vědeckotechnický a investiční rozvoj. Je tedy třeba zejména ujasnit vztah tvorby a realizace jednotné státní vědeckotechnické politiky a procesu plánování VTR a NH. Dalším úkolem a problémem je nalezení správného místa a funkce státních cílových a státních vědeckotechnických programů a cílově programového přístupu vůbec v systému a procesu plánování NH.

Závažným úkolem je dále zkvalitnění centrálního řízení VTR. Posílena a zabezpečena by měla být především nezastupitelná koncepční úloha centrálního řízení, a to ve všech etapách plánovacího procesu, kterou by byla usměrněna z hlediska celospolečenských potřeb a zájmů inovační aktivita VHJ a podniků.

Z hlediska potřeb koordinace plánování a sblížování národních hospodářských mechanismů v rámci socialistické ekonomické integrace jde zejména o problém konzistence časového horizontu a věcného obsahu našich národních plánovacích dokumentů a mezinárodních dokumentů, jakými jsou např. Komplexní program vědeckotechnického pokroku zemí RVHP do roku 2000 a Hlavní směry vědeckotechnické spolupráce do roku 2000. Dále jde o sladění se strukturou procesu plánování NH v dalších zemích RVHP, kde jsou vypracovány komplexní programy, plány a koncepce VTR a NH na období 15 let či delší. V současnosti jde např. o program dlouhodobé hospodářské a vědeckotechnické spolupráce mezi ČSSR a SSSR na období do roku 2000.

2. *Nástin systémového řešení struktury procesu plánování NH*

V této části se pokusíme naznačit takovou strukturu procesu plánování NH, která by odpovídala uvedeným potřebám a úkolům. Nezbytným rysem koncipování takové struktury by podle našeho názoru mělo být uplatnění systémového přístupu. To zejména znamená, že jednotlivé etapy procesu plánování by měly být rozpracovávány a završovány z hlediska národního hospodářství (systému) jako celku a základních cílů jeho rozvoje.³

2.1 *Dlouhodobé plánování NH*

Nejprve se budeme zabývat etapami a činnostmi, které mají delší časový horizont, než je horizont střednědobého plánu a které se obvykle souhrnně označují jako dlouhodobé plánování.⁴

Dlouhodobé plánování lze z časového hlediska rozdělit na několik etap. V dosavadní teorii a praxi v rámci socialistických zemí jsou to

³ Tento požadavek lze považovat z hlediska základních principů řízení socialistické ekonomiky za samozřejmý. Nicméně je v praxi (a někdy i v teorii) dosahován a probíháván jen velmi obtížně.

⁴ Někdy bývá používán termín strategické plánování. Podle našeho názoru nejde o obsahově totožné termíny.

etapy: prognózování (tvorba prognóz), tvorba programů a koncepcí (organizačních celků, území či komplexů) a tvorba vlastního dlouhodobého plánu (výhledu).

Dosavadní praxe prací na dlouhodobém výhledu ukázala řadu problémů, které je třeba teoreticky i prakticky řešit. Využity a respektovány by přitom měly být zejména požadavky komplexního a systémového přístupu. Za nejzávažnější problémy z tohoto hlediska považujeme:

- a) problém komplexnosti a vazeb jednotlivých etap;
- b) problém důsledného uplatnění úlohy a místa strategie řízení VTR a NH, resp. hospodářské a vědeckotechnické politiky v procesu plánování;
- c) problém výchozí etapy plánovacího procesu.

Výchozí etapu plánovacího procesu jako celku by podle našeho názoru měla být *dlouhodobá analýza dosavadního vývoje NH* a jeho částí, završená komplexní (souhrnnou) analýzou NH jako celku.⁵ V praxi se při diskusi tohoto problému setkáváme často s argumentací: „Analýza by měla být trvalou součástí prací v každé etapě plánovacího procesu i horizontu. Je samozřejmé, že práce na dlouhodobém výhledu musí začít vyhodnocením výsledků a zkušeností z předchozích prací na dlouhodobém výhledu a pétiltelet.“ Z toho se pak vyvozuje, že není nutno uvažovat s nějakou zvláštní etapou a zvláštním dokumentem, který by takovou analýzu (v tomto případě dlouhodobou) představoval. V praxi je pak uplatněno řešení, podle kterého analýzy jsou, resp. mají být součástí prognostických prací a příslušných prognostických dokumentů.

Takové řešení je však — podle našeho názoru — z hlediska celé řady důvodů neracionální. Předně jde o odlišnost sledovaného období vývoje, přístupu a metod práce, případně odlišnost orgánů a institucí provádějících analytické či prognostické práce. Ještě závažnějším argumentem je potřeba vypracovat na základě dlouhodobé komplexní analýzy rozvoje NH výchozí koncepci⁶ (pojetí) jeho dalšího rozvoje, která by vytvořila žádoucí směrný rámec, žádoucí základní zadání pro práce na prognózách.⁷ Tato koncepce nemusí vždy tvořit zvláštní dokument. Práce na analýzách by v ní však měly vyúřťovat.

Jde přitom o to, že analýzu a obdobně i prognózu vývoje NH není možno provádět jako analýzu a prognózu nestrukturovaného celku. Prakticky jsou tedy zpracovávány analýzy jednotlivých částí a stránek

⁵ V. Rendl [1, s. 64 a 145] rozlišuje v rámci organizace a postupu prací na dlouhodobých prognózách a výhledech „analýzu uplynulého vývoje“, zhodnocení dosažené úrovně ekonomiky jakožto systému a jeho vnějšího prostředí“ a další prognostické etapy. Při formování dlouhodobé strategie pak zdůrazňuje úlohu makroekonomické analýzy a prognózy. Také v práci [2] jsou analýzy chápány jako první etapa přípravné fáze jednotného plánovacího procesu.

⁶ Viz též závěr v práci [3, s. 462].

⁷ Potřeba takové etapy prací se plně potvrzuje v současné době při zahajování prací na souhrnné prognóze.

NH [tj. např. analýzy a prognózy vědeckotechnické, ekonomické a sociální, analýzy a prognózy odvětví, oborů, VHJ a podniků, krajů apod.], tj. analýzy a prognózy dílčí. Tyto dílčí analýzy objektů, které jsou ve skutečnosti ve svém vývoji složitě a mnohonásobně propojeny, by měly být vzhledem k tomu důsledně integrovány v komplexní dlouhodobou analýzu NH jako celku, která by umožnila kvalifikovaně posoudit uplynulý vývoj a jeho tendence a zákonitosti v jejich celistvosti. Jinak by se oslabovaly možnosti plánovitého řízení NH jako celku, které předpokládá systémové poznání uplynulého vývoje, a jeho pozitivních i negativních stránek. V žádném případě tedy nestačí pouze provádění dílčích analýz v rámci dílčích prognóz.

Dále je třeba vzít v úvahu, že analýzy a obdobně i prognózy neprovádíme samoučelně. Měly by být plně využity v procesu řízení rozvoje NH, a to nejen jako zdroj poznání, ale i — a to hlavně — k odpovídajícím rozhodnutím, která by potlačovala negativní rysy dosavadního vývoje a podporovaly rysy pozitivní. Takové poznání a takové rozhodnutí by mělo zřejmě následovat po každé závažné etapě plánovacího procesu, a to nejen z hlediska racionálního zaměření navazujících prognostických prací, ale i z hlediska dalších řídicích rozhodnutí. Nakonec je třeba připomenout význam vypracování a posuzování dlouhodobé (a nejen dlouhodobé) analýzy vývoje NH včetně jeho řízení jako jednoho z důležitých předpokladů účasti všech pracujících na řízení NH. Umožňuje jim i vedoucím na různých stupních řízení vidět a posuzovat dílčí problémy jednotlivých pracovišť, podniků, oborů, odvětví i míst v širších a hlubších souvislostech, a to národních i mezinárodních.

Komplexnost zpracování jednotlivých etap procesu plánování lze považovat za nezbytný předpoklad cílevědomého, proporcionálního rozvoje NH směřujícího k podstatnému zvýšení (soustavnému růstu efektivnosti.⁸ Měla by tak být vypracována komplexní (souhrnná) analýza vývoje NH, komplexní (souhrnná) prognóza dalšího rozvoje NH i komplexní dlouhodobý výhled rozvoje NH. Požadavek komplexnosti zpracování jednotlivých etap plánování patří však zatím v praxi k nejtěžším dosažitelným. Naráží se přitom zejména na omezené místní a resortní zájmy, i na nedostatky v koncepci úlohy centra.

Dalším problémem, o kterém jsme se zmínili, je poznání a zabezpečení úlohy strategie řízení, jako rozhodující části hospodářské a vědeckotechnické politiky, v systému dlouhodobého plánování a v systému plánování vůbec. Vzniká přitom otázka, v které etapě procesu dlouhodobého plánování by měla být strategie řízení VTR a NH zformována a přijata. Je zřejmé, že k tomu nemůže dojít na jeho začátku. Racionální,

⁸ Naplňuje se tak základní požadavek komplexnosti plánování v socialistické ekonomice spočívající v tom, že ani jedno plánové rozhodnutí by se nemělo přijímat mimo souvislosti s národním hospodářstvím jako celkem [4, s. 12]. Cestou k jeho zabezpečení není „aditivní“ přístup přidávání dalších kapitol a částí plánu [5, s. 360].

vědecky podložená strategie se totiž musí opírat o kvalifikované analytické a prognostické podklady. Přítom přijetí strategie řízení znamená již rozhodnutí (z hlediska daných podmínek) o rozvojové variantě.

Naproti tomu hlavním úkolem prognostické etapy je vypracování možných rozvojových variant. Přijetí prognózy proto neznamená ještě volbu jedné z těchto variant, ale přijetí kvalifikovaného vypracování právě těchto variantních možností dalšího rozvoje. Pokud se týká další, *programové* etapy plánování, která se obvykle klade za etapu prognózování, jde v podstatě již o rozpracování určité varianty rozvoje vybraných částí NH.⁹ Vzhledem k tomu nemůže bezprostředně navazovat na prognostickou etapu. Chybí tu totiž zejména rozhodovací proces, ve kterém by byla zvolena nejvhodnější varianta celkového rozvoje a způsob jejího promítnutí do jednotlivých částí NH.

Mezi prognostickou a programovou etapou je tak nezbytná další, *spojující* etapa a odpovídající činnost, ve které by byla zhodnocena prognostická etapa prací, provedeno vyhodnocení (optimalizace) prognostických variant rozvoje a rozhodnuto o přijetí neoptimálnější varianty, rozpracována vybraná varianta vědeckotechnického a sociálně ekonomického rozvoje z hlediska národního hospodářství jako celku a stanoven způsob dalšího rozpracování (konkretizace) vybrané varianty rozvoje pro jednotlivé části NH (např. formou zadání programů, koncepcí apod.).

Je zřejmé, že tuto etapu lze charakterizovat jako tvorbu a přijetí strategie, resp. dlouhodobé hospodářské a vědeckotechnické politiky.¹⁰ To pochopitelně platí jak pro postup prací na dlouhodobém výhledu rozvoje NH, tak pro jeho část týkající se VTR (Hlavní směry rozvoje vědy a techniky).

Systematické zařazení a zpracování etapy tvorby a přijetí strategie řízení NH umožňuje a předpokládá cílevědomé řízení postupu a souhrnné vyhodnocení dlouhodobých analyticko-prognostických prací tak, aby umožnily kvalifikované zpracování a rozhodnutí o strategii dalšího rozvoje; intenzivní zapojení centrálních řídicích orgánů do procesu rozhodování o strategii odpovídající jejich úloze; kvalifikovaný výběr priorit, programů a jim odpovídajících opatření na základě zvolené strategie; vypracování systémově provázaných zadání pro tvorbu vybraných dlouhodobých komplexních programů a dlouhodobých koncepcí rozvoje odvětví (resortů) a oblastí [6, s. 66].

⁹ Z hlediska obsahu a funkce této etapy je vedlejší, jde-li o určité organizační či územní celky nebo „věcné“ komplexy.

¹⁰ Obdobný závěr je např. v práci [1, s. 132]. Zde se uvádí: „Dlouhodobá strategie je nezbytným vodítkem pro prognostiky, plánovače, rozhodovatele a zodpovědné pracovníky, kteří řídí procesy tvorby dlouhodobých výhledů i jejich realizace ve střednědobých plánech. Není tedy ani prognózou, ani dlouhodobým výhledem; zjednodušeně vyjádřeno, vychází a navazuje na poznatky získané zpracováním prognóz a tvoří potřebný základ pro tvorbu dlouhodobého výhledu.“

Na úlohu strategie a dlouhodobé vědeckotechnické a hospodářské politiky vůbec v systému plánování a řízení NH je třeba se dívat ze dvou hledisek. Jedno je hledisko její tvorby a druhé je hledisko její realizace, jejího prosazování prostřednictvím systému plánování, resp. celé soustavy plánovitého řízení NH. Jak jsme se již zmínili, vědecky založená strategie musí vycházet z dlouhodobých analýz a prognóz. Z hlediska její tvorby je tak možno ji situovat v reálném procesu plánování za etapu prognóz a před etapu vlastní tvorby dlouhodobého plánu (dlouhodobého výhledu).

Naproti tomu z hlediska realizace tvoří, resp. měla by tvořit dlouhodobá strategie — po svém přijetí — závazné východisko celého plánovacího cyklu, jehož prostřednictvím je zabezpečována její realizace. V tomto smyslu je také výchozím bodem plánovacího procesu.¹¹

Naznačený vztah strategie vědeckotechnického a sociálně ekonomického rozvoje a dlouhodobých analýz a prognóz na jedné straně a programů, dlouhodobých koncepcí a plánů na straně druhé není v teorii a praxi zdaleka ujasněn, a zejména prosazen. Předně je velmi rozšířeno tvrzení, že strategie a vědeckotechnická a hospodářská politika je přece ve všem — ve všech rozhodnutích a plánových dokumentech. Proč ji tedy ještě mít jako zvláštní dokument. To však platí, jak jsme již ukázali, pouze z hlediska její realizace a prosazování. Jinak, právě proto, aby mohla být dlouhodobá státní strategie a politika jednotně zabezpečena a prosazena ve všech dílčích rozhodnutích a dokumentech, je ji třeba nejprve jako takovou rozpracovat a přijmout. Bez toho lze — podle našeho názoru — těžko dosáhnout jednoty strategického plánování a řízení tak složitého a rozsáhlého organismu, jakým je národní hospodářství. Navíc jde v socialistické ekonomice o jednotu založenou na souladu zájmů všech ekonomických subjektů, jehož dosažení předpokládá i znalost základních rozhodnutí o dalším vývoji národního hospodářství a společnosti a podíl na jejich tvorbě a kontrole jejich realizace.

K dalšímu nežádoucímú zkreslení dochází v chápání vztahu strategie a dlouhodobé prognózy. V praxi prognostických prací se nedodrжуje variantnost přístupu, případně se přidá k jediné možné variantě ještě extrémní nepřijatelná varianta. Jediná předložená varianta se pak vydává rovnou za strategii, resp. za její návrh. Prognostik si tak vlastně osobuje právo rozhodnout o strategii dalšího rozvoje místo příslušného rozhodovacího orgánu. Jednak tím, že mu předkládá jen jednu variantu, jednak obvyklou „mohutností“ prognostických podkladů ve srovnání se žádoucím obsahem strategie. Možnost nepřijetí jediné předložené varianty znamená přitom jenom ztrátu drahocenného času a opakování téhož v další etapě prací.¹²

¹¹ Na tom nic nemění skutečnost, že v rámci procesu plánování, jehož je výchozím, může dojít k jejímu zpřesňování či dokonce i k její zásadní změně.

¹² V praxi dochází pak k tomu, že se od prognóz formulace dlouhodobé strategie přímo očekává. V práci [5, s. 2], se to formuluje takto: „Očekáváme, že obsahem prognóz bude formulování dlouhodobé sociálně ekonomické strategie...“

Strategie řízení NH a hospodářská politika vůbec se prosazují a transformují prostřednictvím subsystémů dlouhodobého plánování a střednědobého, resp. prováděcího plánování. Mezi těmito subsystémy musí být zabezpečeny věcné i metodické vazby.

Obvykle uváděným metodickým předpokladem vazby dlouhodobého výhledu¹³ a střednědobého plánu je takové pojetí obsahu dlouhodobého výhledu, podle kterého by obsahoval konkrétněji formulované záměry pro první pětiletku svého časového horizontu. Dalším, a to klíčovým prvkem obsahu dlouhodobého výhledu, který lze považovat za rozhodující z hlediska zabezpečování realizace dlouhodobé hospodářské politiky v celém systému plánování, je podle našeho názoru jeho *koncepce*.¹⁴

Problematika koncepce dlouhodobého výhledu (plánu) je uceleně rozpracována např. v práci N. P. Fedorenka a kol. [7]. Z ní zde také vycházíme. Podle této práce je koncepce dlouhodobého plánu „základním dokumentem nejen pro zpracování právě tohoto plánu, ale pro celý cyklus komplexního plánování, který zahrnuje sestavení pětiletého plánu a jeho změny“ [8, s. 192]. Má zahrnovat a vzájemně spojovat koncepce sociálně ekonomického, vědeckotechnického a zahraničně politického rozvoje a obrany země [9, s. 184].¹⁵

Návrh koncepce dlouhodobého plánu se má podle této práce zpracovávat v několika variantách na základě cílů plánu a komplexní prognózy. Podle našeho názoru by v souladu s předchozími závěry měla koncepce dlouhodobého plánu vycházet z dlouhodobé strategie sociálně ekonomického rozvoje a být její konkretizací pro „prostor“ daného dlouhodobého výhledu, který se liší od prostoru strategie, a to jak z hlediska času, tak z hlediska věcného a organizačního.

Koncepce dlouhodobého plánu by mohla mít podle citované práce asi tuto strukturu:

a) problémy rozvoje země jako je sociálně ekonomický rozvoj, vědeckotechnický pokrok, vnější ekonomické vztahy, zahraničně politická a obranná hlediska;

b) cíle dlouhodobého plánu;

c) soubor dlouhodobých programů;

d) souhrnné ukazatele.

Koncepce dlouhodobého plánu má zachytit jen omezenou soustavu ukazatelů dlouhodobého rozvoje země, zejména údaje o dynamice společenské výroby, objemech základních výrobních zdrojů, životní úrovni, termínech realizace nejdůležitějších dlouhodobých cílových a zdrojových programů.

Hlavní závěr pro naše řešení můžeme formulovat na základě již uvedeného asi tak, že koncepce dlouhodobého výhledu je vzhledem ke

¹³ Používáme zde obecnější termín dlouhodobý výhled či plán, který se vztahuje pochopitelně v naší současné praxi na Základní směry sociálního a ekonomického rozvoje na 10 let.

¹⁴ Význam koncepčního přístupu při tvorbě dlouhodobého výhledu je zdůrazněn také v práci [9, s. 15].

¹⁵ Obdobně je úloha koncepce dlouhodobého výhledu formulována i v práci [10, s. 54].

svému obsahu a funkci základním východiskem a nástrojem pro transformaci vědeckotechnické a hospodářské politiky a strategie do střednědobého plánu. Podstatné z tohoto hlediska není, je-li koncepce dlouhodobého výhledu zpracována jako samostatný plánovací dokument nebo ne.¹⁶

Může být položena otázka, jaký smysl má zavádět další pojmy či dokumenty a jim odpovídající etapy plánovacího procesu, jako je např. koncepce dlouhodobého plánu (výhledu), když již existují a pracuje se např. s makroúvahou, se směrnicí či direktivou apod. Určitou odpovědí může být skutečnost, že s koncepcí dlouhodobého plánu se pracuje, nebo se o ni uvažuje v jiných socialistických zemích. Rozhodující však je, že jde o vyjádření určitého požadavku na kvalitu, charakter plánovacího procesu vůbec a této etapy zvláště.

Aktuální požadavek na zvýšení úrovně centrálního řízení našeho NH, a to zejména z hlediska posílení a prosazení koncepční úlohy centra, není možno splnit bez vytvoření určitých předpokladů. Jedním z těchto hlavních předpokladů je právě tvorba vlastní koncepce pro období dlouhodobého, resp. střednědobého plánu.¹⁷ Měla by tak být překonána situace, kdy dlouhodobý výhled či střednědobý plán rozvoje NH představuje převážně soubor návrhů z nižších článků řízení, bez jejich dostatečného předchozího usměrnění a následující integrace na základě centrální celospolečenské koncepce vědeckotechnického, sociálního a ekonomického rozvoje. Souhrnně to můžeme vyjádřit lapidární otázkou: Může být koncepční řízení bez koncepce? To znamená bez ujasnění, vypracování jednotící koncepce? Domníváme se, že ne, a to zejména u tak složitých objektů a u tak dlouhých časových období. Jde tedy koneckonců o to, aby v etapě tvorby plánu byla taková koncepce vypracována a aby ji dokumenty, které se v této etapě vypracovávají, plně vyjadřovaly a prosazovaly.

2.2 Střednědobé plánování NH

Koncepce dlouhodobého výhledu rozvoje NH (základních směrů sociálně ekonomického rozvoje) by měla být základním východiskem i pro tvorbu střednědobého plánu rozvoje NH. Nepostačující je zřejmě představa, podle které by spojícím článkem mezi dlouhodobým výhledem (Základní směry sociálně ekonomického rozvoje) a střednědobým plánem byl pouze soubor úkolů uvedených v Základních směrech pro prvou pětiletku celého období, který má být současně směrnicí pro její vypracování. Je zřejmě nutno si uvědomit, že v rámci neustále se měnících podmínek vědeckotechnického a sociálně ekonomického rozvoje

¹⁶ Koncepční příprava dlouhodobého plánu vycházející z analýz a prognóz je uplatněna také např. v MLR [11, s. 22].

¹⁷ Obdobně to platí i pro resortní ministerstva, resp. vedení VHJ a podniků.

je třeba „držet“ a vytvářet podmínky pro realizaci především základních cílů, proporcí a vztahů dlouhodobého výhledu jako celku, tvořících jeho koncepci. Ta je a měla by být rozhodujícím kritériem pro výběr úkolů pro jednotlivé pětiletky a jejich případné změny v souvislosti s konkrétními podmínkami. Jen při respektování těchto hlubších a závažnějších vztahů jsou vytvořeny předpoklady pro plánovité zabezpečování cílů státní vědeckotechnické a hospodářské politiky.

Střednědobé analýzy a prognózy

Záměry a cíle dlouhodobého výhledu a prostředky a cesty jejich dosažení musí být plánovány s určitým časovým průběhem své realizace, a to zejména pro období nejbližší pětiletky. V rámci procesu přípravy a tvorby dlouhodobého výhledu je tedy třeba zabezpečovat také nezbytnou konkretizaci dlouhodobých analýz a prognóz pro první dané střednědobé období. Kromě toho je však třeba počítat s ověřováním a konkretizací výsledků dlouhodobých analýz a prognóz pro každé další střednědobé období příslušného dlouhodobého výhledu. Nehledě na různé možnosti organizace těchto prací z hlediska vazby na etapy tvorby dlouhodobého výhledu lze etapu konkretizace analýz a prognóz, resp. střednědobých analýz a prognóz,¹⁸ považovat za nezbytnou etapu racionálního založení střednědobého plánu.

Předpokladem dosažení systémové integrity a koncepčnosti celého postupu plánovacích prací je přitom — podle našeho názoru — vypracování komplexní (souhrnné) analýzy a komplexní (souhrnné) prognózy rozvoje NH, nikoli tedy jen souboru vybraných dílčích analýz a prognóz, jak jsme se o tom již zmínili. Tento požadavek by měl být respektován i v postupu přípravy a tvorby střednědobého plánu. To znamená, že také ověření a konkretizace dlouhodobých analýz a prognóz by měly být koncipovány komplexně. Jinak je přínos analytických a prognostických prací pro vlastní tvorbu plánu omezený.

Ověřením a konkretizací výsledků analytických a prognostických prací bychom měli získat především variantní nabídku možností VTR (vědeckotechnického potenciálu) pro rozvoj NH při realizaci záměrů dlouhodobého výhledu v dané pětiletce. Tuto variantní nabídku možností VTR je možno zároveň charakterizovat jako výchozí článek realizace funkce VTR jako osy plánu.

Koncepce střednědobého plánu

Další etapou formování střednědobého plánu by měla být stejně jako u dlouhodobého plánu jeho koncepce. Její vypracování je již spojeno

¹⁸ Toto rozlišení nemá zásadní význam vzhledem k tomu, že nemůže jít o nějakou mechanickou konkretizaci dlouhodobých analýz a prognóz.

s rozhodnutím o výběru takové prognostické varianty sociálně ekonomického rozvoje, která nejlépe zabezpečuje dosažení cílů a záměrů dlouhodobého výhledu v podmínkách dané pětiletky. Základní funkce koncepce střednědobého plánu je obdobná jako u koncepce dlouhodobého výhledu, tj. zabezpečit realizaci jednotné vědeckotechnické a hospodářské politiky v procesu střednědobého plánování a být základním podkladem koncepčního řízení na úrovni centra. Koncepce střednědobého plánu by měla vycházet z koncepce dlouhodobého výhledu a její konkretizace na základě výsledků analytických a prognostických prací, s respektováním vnitřních a vnějších podmínek rozvoje společnosti.

Nejde opět samozřejmě o samoučelnou etapu plánovacích prací či formální dokument, ale právě o vyjádření a formalizaci koncepční úlohy centra, resp. vrcholového vedení VJH a podniků. K obdobným návrhům a opatřením dochází i v jiných zemích RVHP, i když s rozdílným obsahem a časovým horizontem. Když M. Děrjabina a A. Michlajev shrnují poznatky o plánování VTR v zemích RVHP, píší o zdokonalování ve směru důslednější koncepční přípravy pětiletých plánů, o zvýšení úrovně strategického založení pětiletých plánů [12, s. 108].

V. M. Ivančenko ukazuje na souvislosti formování vědeckotechnické koncepce pětiletého plánu a problému dřívějšího rozpracování otázek rozvoje vědy a techniky při tvorbě plánu. Má však na mysli vzhledem k vazbám vědeckotechnické a hospodářské politiky především ekonomickou analýzu vědeckotechnických aspektů plánu. Uvádí k tomu: „Smysl dřívější ekonomické analýzy vědeckotechnických aspektů plánu spočívá — podle našeho názoru — zejména v tom, aby byla na základě vědeckých prognóz dlouhodobé perspektivy formována technická, ekonomická a sociální koncepce pětiletého plánu...“ [13, s. 74].

Struktura obsahu koncepce střednědobého plánu by měla být v podstatě shodná se strukturou koncepce dlouhodobého výhledu. To znamená, že by měla zahrnovat zejména

- hlavní problémy sociálně ekonomického rozvoje;
- celkové zaměření, směry a cíle sociálně ekonomického rozvoje;
- soubor programů, vybraných úkolů a projektů;
- zdroje a prostředky NH;
- souhrnné ukazovatele sociálně ekonomického rozvoje.

Takto zpracovaná koncepce střednědobého plánu by měla sloužit jako základ (direktiva) směrnice pro vypracování návrhu střednědobého plánu.

Směrnice pro vypracování návrhu střednědobého plánu

V dosavadní plánovací praxi se obsah ani úloha směrnice pro vypracování návrhu střednědobého plánu podstatně neliší od návrhu střednědobého plánu. V tomto pojetí však směrnice do značné míry neplní —

vzhledem ke způsobu jejího sestavení a vzhledem k jejímu rozsahu — úlohu formulace základních záměrů vědeckotechnické a hospodářské politiky a prostředků (cest) jejich dosažení pro dané pětileté období, tj. dostatečně nevyjadřuje především koncepci rozvoje tohoto období.¹⁹

Vzhledem k tomu neumožňuje dosavadní pojetí směrnice koncipovat a organizovat etapu vypracování návrhu plánu jako etapu optimalizace cest a způsobů dosahování cílů a záměrů vědeckotechnické a hospodářské politiky státu, stanovených ve směrnici. Tím se do značné míry ztěžuje prosazení úlohy státního plánu jako nástroje dosahování optimálního růstu a efektivity. Nevytváří se tak žádoucí (optimalizační) směr iniciativy „zdola“, ale spíše se prosazují omezené dílčí podnikové a resortní záměry, které nejsou předem usměrněny v dostatečné míře koncepčními záměry a cíli centra. Žádoucí úlohu centra a jednotlivých stupňů řízení a odpovídajících ekonomických subjektů v „dialogovém“ plánovacím procesu řeší např. [14].

Základním úkolem směrnice by tedy mělo být rozpracování cílů a záměrů koncepce rozvoje NH podle resortů (odvětví), komplexů a území, a to v zásadě stále na koncepční rovině, spolu se stanovením podmínek optimalizace („naplňování“) záměrů koncepce „zdola“. Mělo by jít zejména o podmínky finanční, investiční, pracovních sil, surovinové, energetické, devizové aj., a to převážně v podobě normativů a limitů.²⁰

Návrh střednědobého plánu rozvoje

Návrh střednědobého plánu by měl představovat ověření, konkretizaci a optimalizaci záměrů směrnice ve všech jejích částech, a to zejména rozpracováváním souboru programů a jmenovitých úkolů státního plánu a při plánování zdrojů a prostředků a souhrnných ukazatelů NH. Při plánování zdrojů a prostředků souhrnných ukazatelů je již třeba vycházet z celého komplexu záměrů a úkolů, nikoli jen z úkolů zařazených do státních programů a státního plánu. Jinak by nemohlo být dosaženo žádoucí míry komplexnosti odpovídající cílům rozvoje NH jako celku. Těžiště prací v této etapě by mělo být na úrovni hospodářského plánu, v rámci podmínek, limitů a normativů směrnice. Na úrovni centra by pak v rámci etapy tvorby návrhu plánu měla být provedena konfrontace a sladění návrhů jednotlivých resortů s celkovými cíli a podmínkami dalšího rozvoje v daném období, při rozhodující úloze cílů a úkolů v růstu sociálně ekonomické efektivity národního hospodářství.²¹

¹⁹ Potřeba posílení úlohy směrnice v tomto smyslu vyplývá i z Hlavních směrů [15].

²⁰ Možnost i potřebu takového řešení ukazuje materiál [6]; podobně jsou koncipovány i Hlavní směry [15]. Úloha nepřímých nástrojů při tvorbě plánu je ukázána také v práci [5].

²¹ Naznačený přístup k procesu plánování a k jeho struktuře by mohl výrazně přispět k překonání „logiky“ plánování od dosažené úrovně, analyzované např. v práci [17].

K podstatnému zvýšení účinnosti střednědobého plánování a systému plánování rozvoje NH vůbec jsou v současné době rozvíjeny další přístupy, kterými se zde nezabýváme. Jde předně o problém hmotně hodnotové optimalizace plánu. Závažným a aktuálním je také přístup rozvíjený v rámci programu REV 908 Ekonomika, věcné zaměření a řízení VTR ve spolupráci s partnerskými výzkumnými ústavy v jiných socialistických zemích, který řeší problém úlohy plánu VTR jako základu národohospodářského plánu. Tyto přístupy by, podle našeho názoru, podstatně neovlivňovaly hlavní etapy procesu plánování NH, které zde uvažujeme, ale přispěly by k tomu, aby měly odpovídající ekonomický obsah a byly plně využívány v procesu řízení.

Další etapou procesu plánování je příprava a tvorba ročního (prováděcího) plánu. Jejm obsahem a úlohou se v této souvislosti nezabýváme.

Literatura

- [1] RENDL, V. a kol.: Dlouhodobé plánování. Praha, SPN 1983.
- [2] Kol.: Koncepce systémového řešení struktury soustavy národohospodářského plánování [synoptický model cílového řešení]. [Výzkumná práce, č. 110.] Praha, SPK, VÚPR NH 1981.
- [3] MARKUŠ, J.: Uplatňovanie dlhodobosti v plánovaní a riadení socialistickej ekonomiky. Ekon. Čas., 28, 1980, č. 5.
- [4] SMĚCHOV, B.: Princip komplexnosti plánování. Plan. Choz., 1983, č. 10.
- [5] OKÁLI, I. — MARKUŠ, J. — SOKIRA, J. — VOJTKO, J. — BUČEK, M. — ŠIKULA, M.: Hospodársky mechanizmus v etape formovania intenzívneho typu rozšírenej reprodukcie [Politickoekonomický náčrt koncepcie]. Ekon. Čas., 32, 1983, č. 4.
- [6] ERNST, P.: K pojetí a úloze strategie řízení vědeckotechnického a ekonomického rozvoje v dlouhodobém plánování národního hospodářství. Teorie rozvoje vědy, 1982, č. 2.
- [7] VĚRTELĚŘ, K.: K projektu ekonomické strategie pro druhou polovinu 80. let. Plán. Hospod., 1985, č. 9.
- [8] VINCÚR, P. — MOKRÝ, V. — SPĚVÁČEK, V.: Makroekonomická prognostika a dlouhodobé plánování. Bratislava, Alfa, SNTL 1980.
- [9] FEDORENKO, N. P. a kol.: Komplexní národohospodářské plánování. Praha, Svoboda 1976.
- [10] Kol.: Programno-celevoj metod v planirovanii. Moskva, Nauka 1982.
- [11] DURDISOVÁ, J.: Základní rysy hospodářského mechanismu MLR. [Studie.] Praha, VÚPR NH 1982.
- [12] DĚRJABINA, M. — MICHLJAJEV, A.: Planirovanije i upravlenije naučno-techničeskím progressom v stranach SEV. Vopr. Ekon., 1983, č. 4.
- [13] IVANČENKO, V.: Planirovanije i chozjajstvennyj mehanizm v bližajšej perspektive. Vopr. Ekon., 1983, č. 4.
- [14] MARKUŠ, J.: Štruktúrna adaptácia ako funkcia hospodárskeho mechanizmu. Ekon. Čas., 33, 1985, č. 9.
- [15] Zásady plánovitého řízení VTR. Praha, Státní komise pro vědeckotechnický a investiční rozvoj 1984.
- [16] Hlavní směry dalšího rozvíjení souboru opatření ke zdokonalení soustavy plánovitého řízení národního hospodářství. Hospod. Nov., 1984, č. 42.
- [17] MARKUŠ, J.: Kritické miesta súčasného plánovacieho procesu. Pokus o zovšeobecnenie výsledkov empirického výskumu. Ekon. Čas., 30, 1982, č. 5.

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПЛАНИРОВАНИЯ РАЗВИТИЯ НАРОДНОГО ХОЗЯЙСТВА С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ СТРУКТУРЫ ПРОЦЕССА ПЛАНИРОВАНИЯ

ЭРНСТ, Павел

Работа посвящена проблемам повышения эффективности планирования социально-экономического развития с точки зрения структуры процесса планирования. Она предлагает схему системных решений этой задачи исходя однако из анализа настоящих проблем планирования и однако из требований длительности, концепции и применения целево-программного и комплексного подхода.

К основным заключениям принадлежит именно: комплексное решение отдельных этапов процесса планирования с точки зрения народного хозяйства как одного целого, систематическое и научно обоснованное образование концепций среднесрочного и долгосрочного плана (прогноза), интеграция всех этапов процесса планирования на основе единой долгосрочной научно-технической и хозяйственной стратегии и политики. Важной проблемой является также продолжение временного горизонта долгосрочного прогноза в связи с требовательностью и глубиной изменений материально-технической базы в периоде интенсификации народного хозяйства ЧССР.

RAISING OF EFFICIENCY OF NATIONAL ECONOMY'S DEVELOPMENT PLANNING FROM THE POINT OF VIEW OF THE STRUCTURE OF THE PLANNING PROCESS

ERNST, Pavel

The article deals with problems of raising of efficiency of social and economic development planning from the point of view of the structure of the planning process. It gives a scheme of system solution of this task coming out partly from the analysis of contemporaneous problems of planning and partly from claims for longdatedness, conception and assertion of the aim-programmed and ncomplex access.

To basic conclusions belong by name: complex solution of separate stages of the planning process from the point of view of the national economy as a whole, systematic and scientifically based creation of conceptions of a middledated and longdated plan (prospect), integration of all stages of the planning process on the basis of a uniform longdated technological and economic strategy and policy. An important problems is also the prolongation of the timely horizon of a longdated prospect in connection with the pretentiousness and the depth of changes in the material and technical basis in the period of intensification of the Czechoslovak national economy.

Z dejín národného hospodárstva na Slovensku

Hospodárske problémy Slovenska v povojnovom období 1918–1920

FABRICIUS, Miroslav

Problematika hospodárskeho vývoja Československa v medzivojnovom období je stále aktuálnou oblasťou historického bádania. Poznanie minulých vnútorných hospodárskych pomerov i miesta Československa vo svetovom hospodárstve nám nielenže umožňuje lepšie pochopiť súčasnú hospodársku situáciu, ale aj riešiť problémy, s ktorými sa stretáme v budúcnosti.

Poznanie uvedeného historického obdobia vykazuje, napriek postupujúcemu výskumu, ešte mnohé nepreskúmané stránky. V predložennom príspevku sa usilujeme o objasnenie niektorých z nich.

V októbri 1918 bola proklamovaná Československá republika. V novom útvare sa spojili priemyselne i poľnohospodársky pomerne rozvinuté české krajiny a zaostalé, prevažne agrárne Slovensko. Jeho vstup do nového štátneho celku nevyhnutne vyniesol na povrch otázku, aké miesto mu pripadne v rámci hospodárstva Československa.

Už vtedy sa začalo ukazovať, že využitie mocenskopolitických síl má výhody pred uplatňovaním hospodárskych foriem boja. Z toho dôvodu si všimame, aký priestor poskytovala predstaviteľom vtedajšieho slovenského politického života štruktúra novo sa tvoriaceho politického zriadenia buržoáznodemokratického Československa pri presadzovaní predstáv o riešení hospodárskych problémov Slovenska.

1. Prvé predstavy o mieste Slovenska v hospodárstve Československa

Československá republika vznikla z časti územia Predlitavska a z časti bývalého Zalitavska. Zatiaľ čo najdôležitejším odvetvím hospodárstva českých krajín bol priemysel, hlavným odvetvím hospodárstva na Slovensku bolo poľnohospodárstvo. Nie však preto, že by tu malo pre svoj rozvoj mimoriadne priaznivé podmienky, ale v dôsledku zaostalosti hospodárskeho vývoja na jeho území.

Určité predstavy o spôsobe, či už teritoriálneho, alebo politického

spojenia Slovenska a českých krajín existovali už v období pred koncom prvej svetovej vojny. Neexistoval však „program“, v ktorom by sa hlbšie uvažovalo o spôsobe ich spojenia v oblasti hospodárstva.

Predstavitelia českých a slovenských politických (resp. hospodárskych) kruhov si v dostatočnej miere neuvedomovali dôležitosť uvedeného problému a jeho riešenie odkladali na neskoršie obdobie. Vyplýva to z návrhu tak politického, ako aj hospodárskeho zákona, ktoré boli vypracované v čase pred 28. októbrom 1918 a uverejnené v roku 1926.¹

Ani jeden z návrhov zákonov koncipovaných v čechoslovakistickom duchu sa totiž Slovenskom bližšie nezaoberal. Len v návrhu politického zákona sa v článku XXII konštatovalo: „... ktoré z dosavadných úradů a soudů v obvodu slovenském z Uher k říši české přičleněném se i nadále zachovají, které úřady, soudy nebo orgány státní se tam nově zřídí, jak se státní i samosprávní pravomoc upraví a jaký právní řád uzná nebo zavede, bude ustanoveno zákonem zvláštním ... Zákon tento musí býti vypracován v dohodě se Slováky.“²

Podľa M. Hodžu sa o možných hospodárskych dôsledkoch spojenia Slovenska a českých krajín hovorilo na súkromných poradách „predstaviteľov slovenského priemyslu“ v roku 1917 a v roku 1918 v Liptovskom Mikuláši. Dôraz sa vraj kládol na otázky dopravy. Prítomní zástupcovia priemyslu (bližšie ich nemenuje) sa údajne dohodli na tom, že „slovenské súkromné i verejné hospodárstvo musí získať verejnoprávnú záštitu voči vyspelejšiemu českému hospodárstvu na nových trhoch, a to v dôsledku toho, že slovenský priemysel mal predtým svoje trhy na území bývalého Uhorska“.³ Možno sa síce domnievať, že tieto porady sa skutočne konali, a to za účasti slovensky zmýšľajúcich priemyselníkov z okolia Liptovského Mikuláša, ale ich význam bol M. Hodžom zveličený. Nezmieňujú sa totiž o nich ani historické dokumenty, ani iná tlač.

Nevyhnutnosť vypracovania „programu“, ktorým by sa riešili problémy súvisiace s prispôbovaním sa Slovenska a českých krajín novým podmienkam v oblasti hospodárstva, sa všeobecne nepocítovala ani bezprostredne po vzniku ČSR. Zatlačili ju do pozadia také činitele, akými boli prebiehajúce vojenské operácie, vytváranie nového politického systému a „poprevratové“ nadšenie obyvateľstva. Pre provládne kruhy, ktoré ideu československej štátnosti podložili ideológiou čechoslovakizmu, dokonca takýto problém ani neexistoval.⁴

¹ V tomto roku uviedol Obzor národohospodársky [XXX, 1926, č. 1, s. 8] článok pod názvom *Doklady o přípravách k politickému a hospodárskému převratu*. Návrh politického zákona redigoval F. Pantůček a hospodárskeho J. Preiss v spolupráci s K. Kramářom, A. Rašinom a ďalšími predstaviteľmi českých hospodárskych kruhov. Oba zákony boli vypracované z iniciatívy Národného výboru ako súčasť príprav českej buržoázie na prevzatie moci.

² C. d., s. 15.

³ HODŽA, M.: Články, reči, štúdie-VII. Bratislava 1934, s. 11.

⁴ Čechoslovakizmus ako ideový prúd a politika českej, a s ňou spojenej slovenskej

V súlade s tým sa spočiatku existujúce ťažkosti v hospodárstve Slovenska zväčša pripisovali jeho prechodu z vojnových pomerov na mierové pomery, prípadne chybám v práci štátneho byrokratického aparátu. Vcelku sa však očakával vzostupný trend hospodárskeho vývoja, a to v priemysle i v poľnohospodárstve.

To, že predstavitelia buržoázie (i sociálnej demokracie) tak slovenskej, ako aj českej, v uvedenom období naozaj očakávali popri rozvoji poľnohospodárstva aj rozvoj priemyselnej výroby na Slovensku, môžeme ilustrovať na viacerých príkladoch. Napr. už v žiadosti Ľudovej banky v Ružomberku o povolenie zvýšenia účastinného kapitálu sa hovorí: „... Slovenský národ zhodiac zo seba tisícročné jarmo ostal politicky slobodným národom. Jeho oslobodenie samo osebe je ale nie dostatočná záruka k zabezpečeniu jeho budúcnosti, k tomu je potrebné v prvom rade aby sa zpod cudzieho kapitálu oslobodil a hospodársky osamostatnil, tým viac lebo z príčin polohy Slovenska je náš národ na obchod a priemysel nanajvyš utisnutý...“⁵

Ak myšlienka o nevyhnutnosti rozvoja priemyslu na území Slovenska nepredstavovala v slovenskej publicistike žiadne novum (názory J. Čaploviča, S. Hojča, L. Štúra, S. Ormisa, P. Kompiša, J. Okruckého atď.), česká publicistika, ktorá sa, pochopiteľne, uvedeným problémom v období pred vznikom ČSR v takej podobe nezaoberala,⁶ bola nútená zaujať k nemu stanovisko.

V dôsledku uvedených skutočností sa k požiadavke rozvoja priemyslu na Slovensku postavila vcelku kladne. S. Klíma, jeden z vedúcich predstaviteľov Československej jednoty, vo svojej publikácii *Slovensko* tvrdil: „... dnes [v r. 1919 — M. F.] Slovensko není ještě zemí průmyslovou, ale převahou agrární ... Přece však je industrializace životní otázkou Slovenska ... Ovšem musí býti hlavní starostí Slovaků, aby při industrializaci Slovenska nezůstali jen pouhými dělníky v závodech, náležejících cizímu kapitálu, nýbrž aby na své půdě byli i také podniká-

buržoázie, vychádzal z falošnej teórie o jednotnom československom národe a popierať samobytnosť slovenského národa. Ako mocenská štátna ideológia bol zakotvený v buržoáznej Ústave Československa z roku 1920.

⁵ ŠÚA SSR, fond SOMPO 1919, inv. č. 83, krab. č. 6, j. č. 1982. Ľudová banka, úč. spol. v Ružomberku — povolenie — zvýšenie kapitálu z 500 000 K na 5 000 000 K. V ŠÚA SSR vo fonde SOMPO (Slovenské oddelenie Ministerstva priemyslu a obchodu) sa nachádza i ďalší materiál, ktorý potvrdzuje, že rozvoj priemyselnej výroby na Slovensku sa požadoval a očakával. Pozri napr. ŠÚA SSR, fond SOMPO 1919, inv. č. 83, krab. č. 1, j. č. 384. Zpráva ohledně obchodu a průmyslu na Slovensku [koncept] z 20. 6. 1919. V uvedenom fonde sa nachádza aj obal na spisy s názvom Návrhy na zprůměrování Slovenska z 10. 2. 1920. Návrhy boli zaslané vládnomu referentovi pre verejnú prácu (Š. Janšák). Fond referátů pre verejnú prácu sa však nezachoval.

⁶ Úvaha Národních listů o smere, kterým sa má slovenský priemysel uberať, je v tomto ohľade skôr výnimkou. Jej jadro — „... slovenský průmysl tovární vyrůstat má z malopřemyslu, v krajích kde existuje v příslušném oboru určitá vyškolenost, tradice...“ (Národní listy, LVIII, č. 3 z 3. 1. 1918) — sa však objavuje neskôr, v dvadsiatych rokoch v súvislosti s úvahami o potrebe „prirodzeného“ vývoja priemyslu na Slovensku a o jeho „sklenkovom“ charaktere.

teli ... Velký průmysl má na Slovensku všechny podmínky ke svému vývoji.“⁷

Právo lidu, tlačový orgán Československej sociálnodemokratickej strany, šiel však ešte ďalej a v úvahe o perspektíve Slovákov v novovytvorenej republike až demagogicky sľuboval, že „... průmysl jehož rozvoji tu (na Slovensku — M. F.) bylo uměle zabraňováno, poroste tu nyní americkým tempem“.⁸

Zlom v úvahách o mieste Slovenska v hospodárstve Československa priniesla až povojnová hospodárska kríza, keď sa začali pociťovať dôsledky zúženía rozsahu vnútorného trhu na hospodárstvo a objavili sa prvé príznaky odbúravania priemyslu na Slovensku.

2. *Hospodárske problémy Slovenska na pôde parlamentu, Ministerstva unifikácií a Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska*

Väčšina slovenskej buržoázie si čoskoro začala uvedomovať svoje nerovnoprávne postavenie vo vzťahu k neporovnateľne silnejšej českej buržoázii. Opierala sa preto o ňu, dúfajúc, že splní jej ekonomicko-politické aspirácie. Zároveň sa však snažila pri presadzovaní svojich požiadaviek využiť všetky (aj keď obmedzené) možnosti, ktoré jej k tomu poskytovala štruktúra novo sa tvoriaceho politického zriadenia buržoáznodemokratického Československa.

V podmienkach formálne demokratického systému vlády buržoázie v poprevratovom Československu, kde masy ľudu boli oddelené od priamej správy štátu a od výkonu politickej moci osobitne konštituovaným štátnym mechanizmom, rozhodujúcu úlohu zohrával parlament. „Záujmy Slovenska“⁹ na jeho pôde „hájili“ členovia Slovenského poslaneckého klubu. Pretože na Slovensku odstredivý proces tvorby politických strán v tomto období ešte len prebiehal, sústredili sa v ňom všetci poslanci bez rozdielu politickej príslušnosti.

Na zasadnutiach klubu sa prerokúvali problémy charakteristické pre vtedajší hospodársky život na Slovensku — predovšetkým otázka nedostatku surovín (najmä uhlia), požiadavka unifikácie pomerov na Slovensku a v českých krajinách, ako aj požiadavky na výstavbu železničnej a cestnej siete.

Výsledky činnosti klubu boli však veľmi chabé. Jeho členovia nedokázali v parlamente presadiť, aby sa pristúpilo k praktickému riešeniu uvedených problémov. Negatívne v tomto smere pôsobili viaceré okol-

⁷ KLÍMA, S.: Slovensko (Obraz jeho minulosti a přítomnosti). Praha 1919, s. 63–64, 71, 74. V druhom doplnenom vydaní z roku 1920 urobil S. Klíma v citovanom texte určité úpravy, ktoré však jeho zmysel nemenia.

⁸ Právo lidu, 6. 12. 1918.

⁹ Slovenská buržoázia vyhlasovala, že bojuje za požiadavky slovenského ľudu. V skutočnosti ich však plne nechápala a zužovala ich na svoje vlastné požiadavky ekonomického, administratívno-správneho a kultúrneho charakteru.

nosti — či už to bola značná roztrieštenosť názorov vnútri Klubu, pomerne krátke obdobie jeho existencie, alebo tá skutočnosť, že väčšina poslancov zo Slovenska zastávala aj funkcie pri Ministerstve s plnou mocou pre správu Slovenska, resp. práve v tomto období preberala župné úrady. Ak pripočítame k tomu dopravu medzi Slovenskom a českými krajinami, ktorá zodpovedala svojou úrovňou vtedajšej dobe, môžeme navyše konštatovať, že mnohí poslanci sa viac-menej zasadnutí parlamentu ani nezúčastňovali.

Klub slovenských poslancov v žiadnom prípade nemohol nahradiť stratu, ktorá vznikla zrušením Slovenskej národnej rady. Jeho zánikom sa však ešte viac roztrieštili sily slovenských poslancov, čo znamenalo zároveň ďalšie oslabenie ich vplyvu v parlamente.

Po vzájomnej dohode medzi klubmi jednotlivých politických strán sa vytvorila (14. 11. 1918) prvá československá vláda na čele s K. Kráľom. V hospodárskej časti svojho programu sa zavazovala „odstraňovať zla, provázajúcu každou válkou, . . . , jednak vyvinouti práci tvůrčí“. V tejto súvislosti taktiež sľubovala, že nebude „napodobovať starý rakouský systém, ktorý naše země násilně a úmyselně omezoval v jejich hospodářském vývoji. My chceme, aby všechny části naší republiky rovnoměrně a stejně braly podíl na našem novém rozmachu ekonomickém a sociálním“.¹⁰ Hospodárskymi problémami Slovenska sa program špeciálne nezaoberal.

Po obecných voľbách (15. 6. 1919), ktoré sa uskutočnili len v Čechách, na Morave a v Sliezske, bola prezidentom republiky vymenovaná druhá — Tusarova vláda, v ktorej nemala zastúpenie (účasť odmietla) národná demokracia a ľudová strana. V prednesenom programe, popri sľube venovať pozornosť unifikácii zákonodarstva a verejnej správy, označila úsilie postarať sa o to, „aby průmyslové podniky — zvláště také na Slovensku — dostaly se do pravidelného chodu“,¹¹ za jednu zo svojich hlavných úloh.

Priamo vo vláde mohlo teoreticky (ak vychádzame z predpokladanej náplne jeho činnosti) brániť hospodárske záujmy slovenskej buržoázie Ministerstvo unifikácií. Išlo však naozaj len o teoretickú možnosť, ktorej negatívny výsledok bol daný už podmienkami, za akých vzniklo.

Nevyhnutnosť zjednotenia zákonodarstva v českých krajinách a na Slovensku sa všeobecne zoznávala. Otvorenou bola len otázka, kto má vlastne vykonávať zjednocovací proces. Ukazovali sa totiž dve možnosti. Buď vykonávať unifikáciu v rámci jednotlivých ministerstiev, alebo vytvoriť na tento účel osobitnú inštitúciu.

¹⁰ Těsnopisecké zprávy Národního shromáždění 1918 [schůze 1—13], s. 5; Národní shromáždění Republiky Československé v prvním desetiletí, Praha 1928, s. 24.

¹¹ „K tomu cíli vláda chce . . . podporovati podnikatelskou činnost na poli obchodní, dopravní a úvěrové politiky a s počátku nouzovými pracemi — zvláště stavbami — napomáhati hospodářskému životu.“ Těsnopisecké zprávy Národního shromáždění 1919 [schůze 62—77], s. 1915; Národní shromáždění Republiky Československé v prvním desetiletí, Praha 1928, s. 58.

Jej riešenie ovplyvnila skutočnosť, že medzi predstaviteľmi Slovenska, ktorí sa sústreďovali v Klube slovenských poslancov, vládla nespokojnosť s nedostatočným zastúpením Slovákov vo vláde. Požadovali preto, aby Slováci dostali tri ministerstvá. Keďže ani jedna z českých strán neprejavila ochotu vzdať sa ministerského kresla, problém sa vyriešil utvorením nového ministerstva — Ministerstva unifikácií.¹²

Už rozprava o vládnom návrhu uvedeného zákona nemala hladký priebeh. Proti vytvoreniu Ministerstva unifikácií vystupovali predovšetkým národní demokrati, ktorí v ňom ako strana obhajujúca záujmy českého finančného kapitálu videli zárodok možných prekážok pri presadzovaní svojich vlastných predstáv a záujmov.¹³

Stranám zastúpeným vo vtedajšej vláde však uvedené riešenie v podstate vyhovovalo, a to z viacerých dôvodov. V prvom rade vznik Ministerstva unifikácií bol podmieňovaný radikálnym obmedzením právomoci Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska. Potvrďuje to i vystúpenie spravodajcu ústavného výboru parlamentu Dr. Boučka k návrhu predkladaného vládneho zákona. Podľa neho „... zřízení tohoto ministerstva ... bude mít arci také jeden dobrý účinek, a sice ten, že bude moci býti neodkladně zrušen úřad zplnomocněnce v Bratislavě, neboť není pražádné pochybnosti, že zřizováním tohoto ... ministerstva úřad v Bratislavě se stane bezpředmětným“.¹⁴

Dôležitá bola však aj skutočnosť, že existencií Ministerstva unifikácií sa vlastne už od samého začiatku jeho činnosti neprikladal veľký význam. Jeho kompetencia nebola jasne vymedzená a vykonávacie nariadenie k zákonu č. 431/1919 Sb. z. a n. sa prijalo až koncom roku 1921 (nar. 501/1921 Sb. z. a n.). Ním sa obmedzovala pôsobnosť Ministerstva unifikácií — ministerstva, ktoré v podstate dovtedy ani nestačilo zaznamenať nejaké výsledky svojej práce — a to takým spôsobom, že ďalšia jeho činnosť bola čisto formálna. Unifikáciu uskutočňovali odborné ministerstvá, v ktorých si presadzovali svoje záujmy predstavitelia jednotlivých skupín českej buržoázie.

Z pôsobnosti Ministerstva unifikácií sa vybrali na základe § 2 uvedeného nariadenia tieto prípady:

a) ... keď určité právne pomery sú dosiaľ upravované právnymi normami len jedného z oboch prevzatých právnych poriadkov ...;

b) keď (M. F.) ... nejde len o zjednotenie doterajších právnych predpisov, ale o ich reformu;

c) ... zákony a nariadenia upravujúce nové právne pomery vzniknuté po októbri 1918;

¹² Ministerstvo unifikácií, plným názvom Ministerstvo pre zjednotenie zákonodarstva a organizácie správnej, vzniklo 22. 7. 1919 na základe zák. č. 431/1919 Sb. z. a n.

¹³ A. Stránský dňa 22. 7. 1919 v rozprave o správe ústavného výboru o vládnom návrhu zákona o zriadení Ministerstva pre zjednotenie zákonodarstva a organizácie správnej uviedol „... to nebude Ministerstvo pro unifikaci, nýbrž ... to bude ministerstvo proti unifikaci“. C. d., s. 2035. Podľa neho Ministerstvo unifikácií nemalo vôbec vzniknúť a Slovákom sa malo radšej prideliť iné ministerstvo (národní demokrati v tom období neboli zastúpení vo vláde).

¹⁴ C. d., s. 2034.

d) nariadenia, ktoré budú vydané, aby previedli zjednotené zákony.¹⁵ To v skutočnosti znamenalo, že činnosť Ministerstva unifikácií sa obmedzovala len na tie zákony, ktorými sa platnosť zákonov bývalého rakúskeho alebo uhorského právneho poriadku rozširovala bez zmeny na to územie, na ktoré sa dosiaľ nevzťahovala. Vznik nového štátneho celku si však vyžadoval prakticky pri každom zákone aj jeho reformu. Preto sa návrhy Ministerstva unifikácií zväčša pozastavovali vyslovením námietky, že zákon treba nielen unifikovať, ale aj reformovať.

Osobitné postavenie malo Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska.¹⁶ V počiatočnom období jeho existencie sa zdalo, že pomocou neho sa začínajú naplňovať nádeje, ktoré slovenská buržoázia vkladala do nového štátneho celku. Po vzniku ČSR vzniklo totiž na Slovensku akési „vákuum“, a to z toho dôvodu, že sa vytvorila štátna hranica medzi Československom a Maďarskom a česká buržoázia ešte len začala postupne presadzovať svoje záujmy na Slovensku. Navyše, keďže na jeho území prebiehali boje s maďarskými vojskami, ani nemohla vystupovať proti Ministerstvu s plnou mocou priamo a tak ostro, ako by si to boľša želala.

Ministerstvu sa za danej situácie naozaj darilo presadzovať do určitej miery svoje zámery, resp. zámery kruhov, ktoré stáli za ním. Odvolávalo sa pritom na existenciu zvláštnych hospodárskych pomerov na Slovensku. Napríklad na jar roku 1919 vláda vydala nariadenie, ktorým sa rušilo nariadenie Ministerstva obchodu o hospodárení so železom a zavádzal sa ním voľný obchod a doprava. Slovenský denník však vzápätí priniesol správu o tom, že nariadenie ministra s plnou mocou o hospodárení so železom platí aj naďalej a neruší sa. Podobná situácia nastala aj pri obchode s vlnou. Jej vývoz zo Slovenska nielenže sa povoľoval iba spracovateľom, ale museli sa dodržiavať aj maximálne ceny. Okrem toho spracovatelia boli povinní zaplatiť Zásobovaciemu ústavu manipulačný poplatok (2 % kúpnej ceny) a 30 % vyvezenej vlny sa muselo vrátiť na Slovensko vo forme hotových výrobkov.¹⁷

Pokusy o „samostatný postup“ nemali však dlhé trvanie, pretože silnejšia česká buržoázia si čoskoro dokázala presadiť svoje záujmy. Ministerstvo s plnou mocou začalo byť „trňom v oku“ nielen časti českých časopisov, ale aj — čo je dôležitejšie — určitých kruhov, ktoré za nimi

¹⁵ Sbíрка zákonů a nařízení republiky Československé 1921, s. 1825.

¹⁶ Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska vzniklo na základe zákona č. 64/1918 Sb. z. a n. o mimoriadnych a prechodných ustanoveniach na Slovensku. Tvorilo ho prezídium a 14 vládnych referátov.

¹⁷ Pozri Slovenský denník, č. 118 zo 6. 6. 1919. Ústredné združenie československého priemyslu sa z toho dôvodu v liste zo dňa 17. 2. 1919 sťažovalo Ministerstvu obchodu, že Ministerstvo s plnou mocou neuznáva platnosť nariadenia o uvoľnení obchodu s vlnou aj pre Slovensko a ešte navyše žiada „za povolení vývozu vlny od našich českých firem kompensace, jako by Slovensko nebylo součástí republiky, nýbrž nějakým samostatným hospodářským územím“. ŠÚA SSR, fond SOMPO 1919, inv. č. 83, krab. č. 2, j. č. 580.

stáli. Už na zasadnutí Poradného zboru komisie pre prechodné hospodárstvo z 11. 3. 1919 sa požadovalo zrušenie Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska.¹⁸ Uvedená požiadavka sa nastoľovala, ako sme už uviedli, aj v súvislosti so vznikom Ministerstva unifikácií a mala svoje pokračovanie i v neskoršom období. Vo viacerých českých časopisoch sa objavovali články, autori ktorých robili Ministerstvo s plnou mocou zodpovedným za všetky nedostatky, ktoré vládli na Slovensku v tom čase. Napríklad České slovo uviedlo, že Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska nie je schopné vyriešiť problémy a vyslovilo sa za jeho zrušenie. Tvrdilo, že uvedené ministerstvo je zodpovedné za nedostatky v zásobovaní s uhlím, za neporiadky v správach i v chode štátnych podnikov na Slovensku, ako aj za to, že v úradoch sú nepriatelia republiky.¹⁹

Postupom času sa centralizačné snahy českej buržoázie čoraz viac presadzovali a referáty tohto ministerstva boli buď zrušené, alebo sa začali nahradzovať expozitúrami, resp. slovenskými oddeleniami jednotlivých pražských ministerstiev.

Dôležité miesto v rámci Ministerstva s plnou mocou pripadlo referátu pre priemysel a obchod, z ktorého neskôr vzniklo Slovenské oddelenie ministerstva priemyslu a obchodu (SOMPO). Aj v jeho činnosti, podobne ako v činnosti iných referátov, jasne vystupuje do popredia úsilie českej a spolu s ňou i slovenskej buržoázie o oslabenie pozícií maďarského a inonárodného kapitálu na Slovensku.²⁰ Na druhej strane je zreteľné i úsilie slovenskej buržoázie o určitú „samostatnú“ politiku voči českej buržoázii.

Česká buržoázia umožňovala slovenskej buržoázii spolupodieľať sa do určitej miery na moci (čo bolo pre obe strany viac-menej výhodné).

¹⁸ „Pan rada Máša myslí, že se stala chyba, že se nepřibrali do ministerstev lidé znalí poměrů slovenských a jenom zřídili referáty v Bratislavě. Bylo by ... nutno přibrali znalce Slovenska do ministerstev a postupně odstraňovati samosprávu referentů ... I Dr. Šrobár je stejného názoru a snaží se v tomto směru ...“ Podobne Palkovský zdôrazňoval, že „... sami nesprávně zveme plnomocníka pro Slovensko jako vládu, ač v názvu jeho je jen «správa»“. ŠÚA SSR, fond SOMPO 1919, inv. č. 83, krab. č. 3, j. č. 672.

¹⁹ Podľa Š. Janšáka išlo o úvodník v Českom slove, č. 253, zo 6. 11. 1919. Bližšie pozri odpovede Š. Janšáka na tento úvodník *Aby bolo jasno*, uverejnené v Slovenskom denníku, II. č. 244 z 9. 11. 1919 a *Pravda o Slovensku* v č. 249 z 15. 11. 1919.

²⁰ Napríklad v odpovedi finančného referátu pri Ministerstve s plnou mocou pre správu Slovenska adresovanej Ministerstvu financií, ktoré vybavovalo žiadosť Obchodnej a priemyselnej komory v Banskej Bystrici o poskytnutie reeskontného úveru peňažným ústavom na Slovensku [ministerstvo žiadalo odpoveď na otázku, či ide o záujem nemeckých, maďarských alebo slovenských ústavov], sa uvádza, že „sa tu jedná hlavne o záujem maďarských, resp. nemeckých peňažných ústavov ... lebo naše slovenské ... majú dostatok vkladov a úveru u českých bánk“. ŠÚA SSR, fond SOMPO 1919, inv. č. 83, krab. č. 1, j. č. 320.

V podmienkach nedostatku finančných prostriedkov snahy o oslabenie pozícií maďarského a inonárodného kapitálu však neboli vždy v súlade s potrebou ďalšieho priemyselňovania Slovenska, ba do určitej miery ho naopak znemožňovali, pretože priemyselná výroba na Slovensku bola ovládaná práve týmto kapitálom.

Kedže však v jej rukách sa spájali ekonomické nástroje ovládania hospodárstva a politickomocenské prostriedky mimoekonomického donútenia, usmerňovala vývoj hospodárstva na Slovensku podľa svojich predstáv a záujmov.²¹

Podrobný obraz o činnosti referátu pre priemysel a obchod nachádzame najmä v správach vypracovaných referátom pre V. Šrobára. Už v prvej z nich bola vyslovaná obava z toho, že priemysel Slovenska podľahne českej konkurencii, pretože v dôsledku nedostatku uhlia a ďalších surovín mnoho závodov na jeho území nepracuje. Upozornenia na existenciu ťažkostí v oblasti výroby sa nachádzali aj v ďalších správach. Popri tom však poukazovali aj na prekážky v oblasti odbytu, najmä pokiaľ ide o oblasť zahraničného obchodu, a ich negatívny vplyv na ďalší rozvoj priemyslu na Slovensku. Z toho dôvodu sa vyslovovali za uzatváranie kompenzačných obchodov s Maďarskom (správa z novembra 1919), najmä pokiaľ išlo o vývoz dreva, papieru, textilných výrobkov a dovoz uhlia. Požadovalo sa aj vytváranie slovenských expozi-túr všetkých komisií, ktoré v tomto období vznikali, či už išlo napr. o Uhoľný inšpektorát, vývoznú a dovoznú komisiu, alebo o devízovú ústredňu.²² Referát tak vo svojej činnosti reagoval na problémy, ktoré sa objavili v chode hospodárstva na Slovensku v prvom období po vzniku Československa.

V rámci celkových zmien v organizácii a v kompetencii jednotlivých referátov Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska odohrával sa i „boj“ o charakter referátu pre priemysel a obchod. V odpovedi referátu na otázku ministra s plnou mocou z 18. 8. 1919, či môže byť referát zrušený a spojený s ministerstvom v Prahe, sa odporúčalo, aby bol (i ostatné) ponechaný až do volieb v nezmenenom stave. Potom mal uskutočňovať informačnú a poradenskú činnosť.

Kompetenčné spory neboli vyriešené ešte ani na jeseň roku 1919, a tak K. Kadrman (do 1. 10. 1919 viedol referát V. Makovický) v správe o činnosti žiadal jasné vymedzenie právomoci referátu.²³

V lete roku 1920 sa vládny referát Ministerstva s plnou mocou pre priemysel a obchod zmenil na Slovenské oddelenie ministerstva prie-

²¹ Typickým príkladom v tomto smere je odpoveď Ministerstva priemyslu a obchodu na protest Ministerstva s plnou mocou vo veci zriadenia Drevárskeho syndikátu, ktorý mal regulovať vývoz a dovoz dreva. Ministerstvo s plnou mocou protestovalo voči jeho obchádzaniu pri menovaní členov predsedníctva uvedeného syndikátu, ako aj voči zasahovaniu do svojej právomoci povoľovať vývoz zo Slovenska. Ministerstvo priemyslu síce vyslovilo súhlas s rokováním o menovaní slovenských zástupcov pre uvedený syndikát, neústupne však trvalo na ináč správnej, ale účelovo využívanej zásade, „že zahraniční politika obchodní musí býti vedena jednotně v celé oblasti Československé republiky“. Pozri ŠÚA SSR, fond SOMPO 1919, inv. č. 83, krab. č. 3, j. č. 893, ako aj j. č. 946 uvedeného prameňa.

²² Pozri ŠÚA SSR, fond SOMPO 1919, inv. č. 83, krab. č. 1, j. č. 384; krab. č. 6, j. č. 2014.

²³ „Zdejší referát jest dosud jaksi nevyhraněnou expozitúrou Ministerstva obchodu v Praze a kompetence jeho není nikterak vyhrazena ... Úkoly vyplnil pouze via facti tím, že si právo toto uzurpoval.“ Pozri ŠÚA SSR, fond SOMPO 1919, inv. č. 63, krab. č. 6, j. č. 2014 — Správa o činnosti referátu ...

myslu, obchodu a živností. Oddelenie malo pravidelne informovať ministerstvo v Prahe o pomeroch v priemysle, obchode a živnostiach na Slovensku a sprostredkovať styk medzi ministerstvom a rezortnými úradmi na Slovensku.²⁴

Z iniciatívy referátu pre priemysel a obchod sa 1. 10. 1919 vytvorila pri Ministerstve s plnou mocou Hospodárska komisia. Zatiaľ čo podľa pôvodného návrhu mala mať exekutívnu právomoc,²⁵ na ustanovujúcom zasadnutí sa už zdôrazňovalo, že exekútiva prináleží jednotlivým referátom a úlohou komisie je len urýchliť vybavovanie rôznych záležitostí.

Podľa návrhu, vypracovaného na základe ustanovujúceho zasadnutia komisie, jej rozhodnutia sa mali vykonať ihneď po ich prijatí, pričom sa im mali podrobiť všetky úrady, nachádzajúce sa na Slovensku. Právo vyjadriť sa k prijatým uzneseniam si však vyhradil minister s plnou mocou, čím sa právomoc komisie ešte viac obmedzila.

Program zasadnutí Hospodárskej komisie bol pestrý. Značná pozornosť sa venovala najmä otázke vývozu dreva zo Slovenska. Komisia nesúhlasila so zákazom vývozu dreva, ktorý vydalo Ministerstvo železníc. Na jeho základe sa totiž zastavilo nakladanie dreva na železniciach, ak toto bolo určené pre vývoz do cudziny, pričom už naložené drevo sa malo vyložiť a dať k dispozícii odosielateľovi. Výnimkou bolo len drevo určené pre Francúzsko, ale i pri ňom sa určil záväzný smer prepravy.²⁶ Zákaz sa navyše vzťahoval i na drevo vyvážané do Maďarska za uhlie v rámci uzavretých kompenzačných obchodov.

V uvedenom rozhodnutí Ministerstva železníc sa zreteľne odrážajú vtedajšie snahy českej buržoázie o orientáciu zahraničného obchodu na západné krajiny, najmä na Francúzsko. Z uznesenia Hospodárskej komisie riešiť problém vyslaním deputácie k ministrovi železníc je zasa zrejмый náznak slabosti slovenskej buržoázie vo vzťahu k českej buržoázii.

Táto skutočnosť, ako i fakt, že česká buržoázia využívala pre svoje ciele ňou ovládaný štátny aparát, odzrkadľila sa i pri riešení problému nedostatku uhlia na Slovensku. Hospodárska komisia požadovala premiestnenie Uhoľného inšpektorátu zo Žiliny do Bratislavy, a zároveň i zriadenie Uhoľnej komisie. Tá mala kontrolovať rozdeľovanie uhlia, nedovoliť jeho rekviráciu vojskom a župami a zabrániť prideľovaniu takého druhu uhlia pre jednotlivé podniky, ktoré by sa pri ich výrobnom programe nedalo použiť.

²⁴ Proti obmedzeniu právomoci referátu Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska, i samotného ministerstva, otvorene vystúpili viacerí predstavitelia Zväzu slovenských peňažných ústavov. Napríklad A. Bacher tvrdil, že „... nám na Slovensku je potrebný silno vybudovaný referát pre obchod a priemysel, bez ktorého si nevieme predstaviť konsolidovanie našich pomerov...“ Pozri BACHER, A.: Úryvky z hospodárskych pomerov prvého roku našej samostatnosti. In: Slovenský peňažník, VII, č. 4, z 15. 2. 1920; c. d., č. 18, z 25. 9. 1920.

²⁵ Ako sa uvádza v texte návrhu, ktorý bol 30. 7. 1919 zaslaný referátu sociálnej starostlivosti, úlohou hospodárskej komisie malo byť: „1. Nadobudnúť presné informácie o hospodárskom stave. 2. Vyšetriť príčiny terajšej hospodárskej krízy. 3. Urobiť nápravu... Hospodárska komisia by bola permanentná a bola by nielen poradným, ale i exekutívnym orgánom...“ Pozri ŠŤA SSR, fond SOMPO 1919, inv. č. 83, krab. č. 5, j. č. 1794.

²⁶ ŠŤA SSR, fond SOMPO 1919, inv. č. 83, krab. č. 8, j. č. 2504; krab. č. 9, j. č. 3051.

Ministerstvo verejných prác síce po intervenciách Slovenského klubu súhlasilo so zriadením Uhoľnej komisie, priameho vplyvu na rozdeľovanie uhlia sa však nevzdalo a na premiestnenie Uhoľného inšpektorátu nepristúpilo.²⁷

Popri uvedených problémoch Hospodárska komisia riešila mzdové spory, rokovala o zriadení sťažnostných komisií, o zriadení krajinského úradu práce, ako aj štatistického úradu. Zaoberala sa však i problémami niektorých priemyselných podnikov, zásobovaním obyvateľstva a množstvom iných problémov.²⁸

Hospodárska komisia bola utvorená už v období, keď upadal význam Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska, ako aj jeho referátov. Z toho dôvodu sa pôvodný cieľ — exekutíva v hospodárskych otázkach — ako sme už naznačili, rozplynul skôr, ako komisia vznikla.

Záver

Hospodárska úroveň štátov, ktoré vznikli na troskách habsburskej monarchie (resp. štátov, ktorým pripadla časť z územia bývalého Rakúsko-Uhorska), sa v dôsledku pôsobenia zákona nerovnomerného vývinu za kapitalizmu, ako aj ďalších konkrétnych historických podmienok podstatne odlišovala. Rozdielny bol i dosiahnutý stupeň hospodárskeho vývoja jednotlivých oblastí vnútri nástupníckych štátov.

Proces prispôsobovania sa hospodárstva východnej a západnej časti Československa novoutvoreným podmienkam zahŕňal v sebe — popri potrebe obnovy hospodárstva a prechodu z vojnovéj výroby na mierovú výrobu — aj potrebu zjednotiť hospodárstvo Slovenska a českých krajín v novom hospodárskom celku.

V spätnom pohľade na vývoj názorov na miesto Slovenska v hospodárstve Československa môžeme konštatovať, že v období pred vznikom republiky síce existovali určité predstavy o spôsobe či už teritoriálneho, alebo politického spojenia českých krajín so Slovenskom, ale neexistovala predstava o spôsobe ich spojenia v oblasti hospodárstva. Potreba vymedziť miesto Slovenska v hospodárstve Československa sa nepociťovala ani v prvom období po vzniku Československa. V dôsledku všeobecnej prevahy dopytu nad ponukou sa očakávalo, že popri poľnohospodárstve sa bude na Slovensku rozvíjať i priemysel. Zlom v nazeraní na miesto Slovenska v hospodárstve Československa priniesla až povojnová hospodárska kríza.

Slovenská buržoázia sa snažila pri presadzovaní svojich požiadaviek využiť všetky možnosti, ktoré jej k tomu poskytovala štruktúra novo sa

²⁷ Klub slovenských poslancov vymenoval za členov Uhoľnej komisie J. Brežného, A. Hvizdáka, A. Bachera, A. Varnu, Š. Tadolánka, I. Karlovského, J. Martinčeka, P. Korbela, P. Makovického a A. Kožku. Pozri ŠÚA SSR, fond SOMPO 1919, inv. č. 83, krab. č. 10, j. č. 3072.

²⁸ Pozri ŠÚA SSR, fond SOMPO 1919, inv. č. 83, krab. č. 1, j. č. 221; krab. č. 3, j. č. 893; krab. č. 5, j. č. 1794.

tvoriaceho politického systému. Z jej podnetu vznikli v uvedenom období viaceré inštitúcie, ktoré však pre absenciu reálnych právomocí neboli schopné v plnej miere riešiť ani bežné operatívne problémy (zásobovanie uhlím, ťažbu a vývoz dreva, mzdové spory atď.).

Štátny aparát úplne ovládla česká buržoázia. Jeho prostredníctvom, v duchu umelo vykonštruovanej predstavy o jednotnom československom národe, presadzovala predovšetkým svoje ekonomické záujmy.

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ СЛОВАКИИ В ПОСЛЕВОЕННОМ ПЕРИОДЕ 1918—1920 ГГ.

ФАБРИЦИУС, Мирослав

До 28-ого октября 1918 г. существовали определенные представления о способе и территориального и политического соединения чешских стран со Словакией. Однако не существовало представление о способе их соединения в области хозяйства. Автор показывает, что необходимость определить место Словакии в хозяйстве Чехословакии не чувствовалось ни в первом периоде после возникновения Чехословакии. В общем ожидалось, что одновременно с сельским хозяйством в Словакии будет развиваться и ее промышленность. Перелом во взглядах принес только послевоенный хозяйственный кризис. В статье отмечается, что по инициативе словацкой буржуазии возникло в послевоенном периоде несколько учреждений. Государственным аппаратом однако управляла чешская буржуазия, которая в духе искусственно созданного представления о едином чехословацком народе добивалась принятия прежде всего своих интересов. Новые учреждения созданные по инициативе словацкой буржуазии не были способны в такой среде из-за отсутствия реальных правомочий в полной мере решить ни текущие оперативные проблемы.

ECONOMIC PROBLEMS OF SLOVAKIA IN THE AFTER WAR PERIOD 1918—1920

FABRICIUS, Miroslav

Before October 28th 1918 existed some definite conceptions concerning the manner either of territorial or political connection of Czech countries with Slovakia. But there was no idea about the manner of their connection in the economic sphere. The author shows that the necessity to limit the place of Slovakia in the economy of Czechoslovakia was not felt even in the first period after the beginning of Czechoslovakia. Generally it was expected that by the side of agriculture industry will be developed in Slovakia too. A turn in points of view brought only the after war economic crisis. It is stated in the article that from the initiative of the Slovak bourgeoisie arose in the after war period several institutions. State apparatus was but governed by Czech bourgeoisie which in the spirit of an artificial constructed conception about an undivided Czechoslovak nation strengthened first of all her interests. New institutions arising from the initiative of Slovak bourgeoisie were not able in this environment because of the absence of real validities in their full rate to solve even contemporary operative problems.

Niektoré metodologické problémy politickej ekonómie socializmu v etape rozvinutej socialistickej spoločnosti

ŠTRBA, Jozef

Rozsiahly a mnohostranný proces prípravy spoločenskovedného frontu na rokovania XXVII. zjazdu KSSZ bol spojený s oživením teoretických diskusií na rôzne otázky politickej ekonómie socializmu.

V tomto smere zohrala významnú úlohu teoretická stať J. V. Andropova *Učenie K. Marxa a niektoré otázky výstavby socializmu v ZSSR*, ako aj vystúpenie K. U. Černenka na júnovom zasadnutí ÚV KSSZ v roku 1983 — *Na úroveň požiadaviek rozvinutého socializmu*.

Po obsahovej stránke sa tieto dokumenty stali významným zdrojom aktivizácie skúmania metodologických problémov rozvinutej socialistickej spoločnosti. Opäť sa zvýraznila požiadavka skúmať rozvoj výrobných síl v dialektickej jednote so sústavou socialistických výrobných vzťahov na základe efektívneho využívania marxisticko-leninskej metodológie.

Ucelený pohľad na ústavu kapitalistických výrobných vzťahov buržoáznej spoločnosti v jej historickom vývoji umožnil K. Marxovi urobiť aj určité prognózy o budúcej spoločnosti, nastoliť otázku o periodizácii komunistickej formácie. V kontexte záverov a prognóz K. Marxa nachádzame aj známu tézu o rozvoji spoločnosti na vlastnom základe, ktorá sa stala organickou súčasťou aj koncepcie rozvinutej socialistickej spoločnosti.

I. Rozvoj socializmu na vlastnom základe

V procese skúmania podstaty etapy rozvinutej socialistickej spoločnosti vzniklo v odbornej literatúre množstvo otázok, ktoré sa týkajú teórie komunistickej spoločnosti ako celku. Jednou z nich je vymedzenie obsahu kategórie *vlastný základ*¹ socializmu.

¹ Táto kategória nadobudla v ostatnom čase širokú cirkuláciu v pojmovom aparáte stranických a štátnych dokumentov a v spoločenskovednej literatúre sa o nej živo

Prvé základné vymedzenie kategórie vlastný základ nachádzame už u K. Marxa v diele Kritika gothajského programu. Aby sme dospeli k lepšiemu pochopeniu pravého zmyslu Marxovho tvrdenia citujeme: „Tu nejde o komunistickú spoločnosť, ktorá sa rozvinula na vlastnom základe, ale naopak, o takú, ktorá vychádza z kapitalistickej spoločnosti, ktorá má teda po každej stránke, ekonomickej, mravnej i duchovnej ešte materinské znamienka starej spoločnosti, z ktorej lona vychádza.“²

Socializmus tvorí dlhotrvajúcu fázu rozvoja komunistickej formácie, ktorá má svoje špecifiká, zvláštnosti a rozvíja sa na báze tzv. sústavotvorných výrobných vzťahov celej formácie. Tieto *sústavotvorné* vzťahy komunistickej formácie tvoria vlastný základ socializmu i komunizmu, rozvíja sa na nich aj rozvinutá socialistická spoločnosť ako zákonitá etapa komunistickej formácie.

Tieto vzťahy určujú hlavné tendencie sociálno-ekonomického vývoja socializmu a jeho postupného prechodu do komunizmu. V tomto zmysle slova sa rozvinutá socialistická spoločnosť vyvíja smerom k vyššej fáze komunizmu na svojom vlastnom základe — na upevňujúcich a zdokonaľujúcich sa komunistických výrobných vzťahoch. Rozhodujúcim kritériom prechodu socialistickej spoločnosti do novej etapy je vyššia úroveň rozvoja sústavy socialistických výrobných vzťahov — dosiahnutie ich sociálno-ekonomickej rovnorodosti, — a v tejto sústave upevňovanie ich jadra — komunistických výrobných vzťahov. Komunistické výrobné vzťahy — ako sústavotvorné elementy komunistickej formácie tvoria jadro, vlastný základ, na ktorom sa sprvoti nezrelá a neskôr zrelá komunistická spoločnosť rozvíja. V procese rozvoja socialistickej spoločnosti nadobúdajú v jednotlivých jej etapách stále zrelšiu podobu.

Je logické, že dve vývojové fázy v rámci tej istej formácie nemôžu spočívať na kvalitatívne rozdielnom základe. Kvalitu ich spoločného základu tvoria predovšetkým: plánovitá organizácia spoločenskej výroby, bezprostredne spoločenský charakter spojenia pracovnej sily s výrobnými prostriedkami, základný ekonomický zákon a pod. Pre obe fázy je teda typická rovnorodosť ich základu, odlišujú sa iba stupňom zrelosti tzv. sústavotvorných vzťahov. Ten sa zvyšuje úmerne rastu reálneho zospoločenšenia výroby, s prechodom od jednej etapy budovania komunizmu k druhej. Vlastný základ socializmu teda tvoria také vzťahy, ktoré socializmus spájajú s komunizmom, majú rovnakú kvalitu.

V etape rozvinutej socialistickej spoločnosti nadobúda nesmierny význam aj Marxova téza o tom, že v priebehu historického vývoja sústava výrobných vzťahov nadobúda komplexný charakter, vytvára si a podriaďuje stále nové prvky.³ O prehlbovaní takejto komplexnosti a o upev-

diskutuje. Pozri: Konstitucija Sojuza Sovetskich Socialističeskich Respublik, Moskva 1977, s. 4; O 60-oj godovštine Velikoj Oktabrskoj socialističeskoj revolucii, Moskva 1977, s. 9.

² MARX, K.: Ku kritike Gothajského programu. Bratislava 1978, s. 20.

³ Pozri MARX, K.: Rukopisy „Grundrisse“ I. Praha 1971, s. 243.

ňovaní sociálno-ekonomickej rovnorodosti sústavy výrobných vzťahov hovoríme v etape rozvinutej socialistickej spoločnosti. „Naše hospodárstvo samo dospelo blízko k predelu, keď sa kvalitatívne zmeny a premeny stali tak povediac — príkazom dňa. Výsledky celého úsilia o kvalitatívnu premenu výrobných síl priamo závisia od toho, či dokážeme uplatniť adekvátne zmeny aj vo výrobných vzťahoch.“⁴

II. Rozvoj obsahu základného ekonomického zákona socializmu v etape rozvinutej socialistickej spoločnosti

Generálna línia urýchlenia sociálno-ekonomického rozvoja socialistickej spoločnosti, ktorú vypracovalo aprílové zasadanie ÚV KSSZ v roku 1985, premietla sa do celého priebehu rokovania XXVII. zjazdu KSSZ. Táto dlhodobá koncepcia zameriava sovietskú spoločnosť na „dosiahnutie úplného blahobytu a slobodného, všestranného rozvoja všetkých členov spoločnosti“.⁵

Obdobnú programovú úlohu si vytýčila KSČ na svojom XVII. zjazde. Realizácia tejto úlohy si vyžaduje stále širšie uplatňovanie intenzifikačných faktorov v ekonomike, zvyšovanie efektívnosti celého reprodukčného procesu, ako základného predpokladu rastu ekonomického potenciálu socialistickej spoločnosti. Na tomto základe sa majú vytvárať podmienky „na uspokojovanie kvalitatívne vyšších potrieb občanov, na harmonický rozvoj osobnosti a prehĺbovanie socialistickeho spôsobu života“.⁶

Správne vymedzenie obsahu základného ekonomického zákona socializmu, prognózovanie jeho rozvoja je neoddeliteľné od skúmania jeho javových foriem, typických pre jednotlivé vývojové etapy socializmu. V tomto zmysle slova skúmanie rozvoja výrobných síl v dialektickej jednote so zdokonaľovaním socialistickej výrobných vzťahov na základe zovšeobecnenia historických skúseností, poskytuje nám bohatý faktografický materiál pre objasnenie podstaty, miesta a rozvoja obsahu základného ekonomického zákona socializmu.

Extenzívny rozvoj socialistickej výrobných vzťahov v prechodnom období od kapitalizmu k socializmu postupne dospel k tomu, že tieto vzťahy sa rozšírili a zviazali vo všetkých odvetviach národného hospodárstva. V priebehu ďalšej etapy výstavby socializmu dosiahli už určitý stupeň zrelosti, prehĺbila sa ich sociálno-ekonomická rovnorodosť a celá ich sústava postupne nadobúdala organickú jednotnosť.

⁴ ČERNENKO, K. U.: Na úroveň požiadaviek rozvinutého socializmu. Pravda (Bratislava), 24. 12. 1985.

⁵ Politická správa Ústredného výboru KSSZ XXVII. zjazdu KSSZ prednesená generálnym tajomníkom ÚV KSSZ súdruhom Michailom Gorbačovom. Pravda (Bratislava), 26. 2. 1986, s. 5.

⁶ Politická správa Ústredného výboru KSČ XVII. zjazdu KSČ prednesená generálnym tajomníkom ÚV KSČ súdruhom Gustávom Husákom. Pravda (Bratislava), 25. 3. 1986, s. 3.

Na základe rozvoja a zdokonaľovania výrobných síl, zvyšovania úrovne zospoločenšenia výroby sa uskutočňoval proces intenzívneho rozvoja socialistických výrobných vzťahov. Takýto vývoj objektívne podmieňuje aj rozšírenie obsahu ekonomických zákonov socializmu. A. J. Melentiev zdôrazňuje, že „ekonomické zákony, obdobne ako výrobné vzťahy, nemajú statický, ale dynamický charakter“.⁷

Skúmanie rozvoja výrobných síl v jednote so socialistickými výrobnými vzťahmi v predchádzajúcich etapách vývoja socializmu umožňuje: po prvé — pochopiť, ako sa na základe rozvoja socialistických výrobných vzťahov menili javové podoby konštrukčných prvkov (cieľa a prostriedkov), vyjadrených v základnom ekonomickom zákone socializmu. A po druhé, ako sa v dôsledku zospoločenšenia socialistickej výroby, zmien v štruktúre výrobných síl, zdokonaľovania materiálo-technickej základne a postupného prechodu ekonomiky na cestu intenzívneho vývoja upevňuje sociálno-ekonomická rovnorodosť a komplexnosť celej sústavy socialistických výrobných vzťahov — rozvíja sa vlastný obsah základného ekonomického zákona socializmu.

Snahy politických ekonómov o adekvátnu formuláciu (vyjadrenie obsahu tohto zákona vo vzťahu ku konkrétnym historickým podmienkam) podmienili vznik rôznych definícií základného ekonomického zákona socializmu. Jedným z významných predpokladov vymedzenia obsahu tohto zákona je jeho chápanie ako zákona pohybu. V odbornej literatúre sa pritom nezriedka stretávame so stotožňovaním dvoch podobných formulácií: na jednej strane sa základný ekonomický zákon považuje za zákon pohybu, a na druhej strane zákon pohybu nazývajú základným ekonomickým zákonom. Podľa nášho názoru je druhá formulácia nepresná, pretože zvädza ku charakteristike všetkých ostatných zákonov ako zákonov statických. Tu sa musíme dôsledne riadiť známym filozofickým princípom — jednotlivé je všeobecné, čo však nemusí platiť opačne.

S prechodom spoločnosti od kapitalizmu k socializmu sa formuje socialistické vlastníctvo, vznikajú celospoločenské záujmy. Najdôležitejší z nich — uspokojovanie rastúcich potrieb všetkých členov spoločnosti a ich všestranný rozvoj — tvorí jadro obsahu základného ekonomického zákona socializmu. Základný ekonomický zákon socializmu teda v sebe spája hlavný celospoločenský záujem, ktorý podmieňuje objektívne nevyhnutnú orientáciu (sociálne zameranie) spoločenskej výroby. Pritom za socializmu sa po prvýkrát rozvoj spoločenskej výroby zameriava na skutočne všestranný rozvoj osobnosti výrobcu, čo sa s postupným rozvojom spoločnosti stáva objektívnou potrebou — zákonitosťou.

K. Marx v I.—IV. oddieli prvého zväzku Kapitálu názorne dokazuje,

⁷ MELENTIEV, A. J.: Osnovnoj ekonomičeskij zakon v koncepcii rozvitogo socializma. Moskva 1985, s. 13.

že výrobné vzťahy sú spoločenskými formami rozvoja výrobných síl a ako také v rámci troch vývojových štádií kapitalizmu vytvárajú — na jednej strane — priestor pre rozvoj a zdokonaľovanie výrobných síl a — na druhej strane — podmienky pre rozvoj obsahu ekonomických zákonov kapitalizmu.

Vychádzajúc z tohto metodologického predpokladu možno povedať, že aj základný ekonomický zákon socializmu je zákonom rozvoja základného výrobného vzťahu, ktorý sa v procese historického vývoja reprodukuje na stále novom, vyššom základe. Postupný rozvoj výrobných síl a zdokonaľovanie výrobných vzťahov v jednotlivých vývojových etapách socializmu podmieňuje zmeny v materiálno-technickej základni spoločnosti, zvyšovanie jej ekonomického potenciálu, čo je determinujúcim faktorom plnšieho podriadenia spoločenskej výroby hlavnému celospoločenskému záujmu. Iba na tomto základe sa môže uskutočňovať širšie uspokojovanie rastúcich materiálnych a duchovných potrieb členov spoločnosti, rozvoj ich osobnosti a rozširovanie voľného času.

Základný ekonomický zákon socializmu vyjadruje po obsahovej stránke cieľ spoločenskej výroby a prostriedky na jeho dosiahnutie, ktoré spolupôsobia a na základe rozvoja výrobných síl nadobúdajú nové, zrelšie parametre, pretože predstavujú dynamické veličiny. Materiálne predpoklady pre plnší prejav nového sociálneho zamerania spoločenskej výroby za socializmu, a tým aj pre širšie a efektívnejšie pôsobenie základného ekonomického zákona socializmu, sa teda vytvárajú iba postupne.

V prechodnom období od kapitalizmu k socializmu pôsobili aj tzv. limitujúce faktory, ktoré objektívne ohraničovali rast blahobytu obyvateľstva. Sama plánovitá forma organizácie spoločenskej výroby v celospoločenskom meradle sa iba začínala formovať, vystupovala spočiatku iba v prvotných formách (evidencia a kontrola výroby a distribúcie výrobkov, operatívne plánovanie a riadenie). Možnosti uspokojovania potrieb ľudí limitovali ekonomické faktory, jemná sieť zložitých hospodárskych vzťahov sa budovala iba postupne,⁸ pričom úroveň a stav materiálno-technickej základne (zdedenej od kapitalizmu) limitoval stupeň reálneho zospoločnenšenia výroby.

V tomto období sa v popredí záujmu spoločnosti nachádzali otázky socialistickej industrializácie, združstevňovania, budovania a prestavby materiálno-technickej základne a pod. V dôsledku toho sa potreby rastu blahobytu všetkých členov spoločnosti príliš neodzrkadľovali na formovaní proporcií spoločenskej výroby. Hoci boli tieto potreby dôležitým faktorom celkového vývoja spoločenskej výroby, predsa však nie rozhodujúcim. V dôsledku toho sa realizovali iba také formy prejavu základného ekonomického zákona socializmu, ktoré zodpovedali vtedajším pomerom, a hlavne možnostiam ekonomiky.

Neskôr, v dôsledku upevňovania socialistických výrobných vzťahov a ich

⁸ Postupné zospoločnenšenie výroby v praxi, podľa V. I. Lenina, predpokladalo „organizovať mimoriadne zložitú a jemnú sieť nových organizačných vzťahov“. LENIN, V. I.: Spisy 27. Bratislava 1954, s. 214.

intenzívneho rozvoja, nadobúdajú tieto vzťahy už určitú ucelenosť a sociálno-ekonomickú rovnorodosť, čo objektívne predznamenáva prechod k vyššej vývojovej etape socializmu. Spolu s tým nadobúdajú ekonomické zákony nové javové podoby, rozvíja sa ich vlastný obsah.

S prechodom k etape rozvinutej socialistickej spoločnosti sa aj cieľ spoločenskej výroby a jeho obsah stáva bohatším. Štruktúra spoločenskej výroby sa stále viac prispôbuje rastúcim potrebám ľudí, hlavne takým, ktoré zabezpečujú možnosť všestranného rozvoja osobných schopností všetkých členov spoločnosti. V tejto etape socializmu sa potreby všestranného rozvoja osobnosti stávajú východiskovým bodom formovania národohospodárskych plánov, uskutočnenia štruktúrnych zmien v ekonomike. Tento dôležitý prvok, ktorý spočiatku vznikol ako potreba plánovitej formy hospodárenia, stáva sa v etape rozvinutej socialistickej spoločnosti nevyhnutnou podmienkou ďalšieho rozvoja a zdokonaľovania spoločenskej výroby, širšieho uplatňovania vedecko-technického rozvoja a celkového urýchľovania sociálno-ekonomického rozvoja spoločnosti. Po obsahovej stránke parametre, ktoré získava spoločenská výroba postupným prechodom ekonomiky na cestu intenzívneho rozvoja, stále viac charakterizujú sústavu výrobných vzťahov rozvinutého socializmu ako nositeľa vzťahov všestranného rozvoja osobnosti všetkých členov spoločnosti.⁹

V procese zdokonaľovania výrobných prostriedkov a zavádzania novej technológie výroby nastávajú zmeny aj v pracovných podmienkach, obsah práce sa naplňa tvorivými prvkami, čo vytvára reálne predpoklady na to, aby sa práca postupne premenila z existenčného prostriedku človeka na životnú potrebu. V tejto súvislosti možno povedať, že práve úroveň rozvoja potreby kvalifikovanej, tvorivej a vysokoproduktívnej práce je v bezprostrednom procese výroby dôležitou mierou realizácie základného ekonomického zákona socializmu.

Úmerne rozvoju a zdokonaľovaniu výrobných síl, v dôsledku uplatňovania výdobytkov VTR a ich spájania s prednosťami socializmu, materiálna výroba sa postupne stane sférou rozvoja osobnosti človeka. Takéto formovanie výrobných síl, adekvátnych vyššej fáze komunizmu, bude vytvárať širšie predpoklady premeny práce na tvorivý proces, ktorý umožní človeku plnšie rozvinúť všetky jeho schopnosti. Ťažká, monotónna a aj málokvalifikovaná práca nielen v predchádzajúcich etapách výstavby socializmu, ale aj dnes, stále predstavuje najväčšiu brzdu premeny práce na tvorivý proces. Netreba príliš zdôrazňovať, že dnes ešte pretrváva vysoký podiel manuálnej a netvorivej práce, ktorá ne-

⁹ Pozri LENIN, V. I.: Spisy 27. Bratislava 1954, s. 367. Ešte v roku 1877 K. Marx v jednom zo svojich dopisov s nesmiernou dávkou presvedčenia napísal o komunizme, že to bude spoločnosť, ktorá „zabezpečuje spolu s nesmiernym rozkvetom výrobných síl spoločenskej práce aj najúplnejší rozvoj človeka“. Perepiska K. Marksa i F. Engelsa s ruskými politickými dejateľmi. Moskva 1951, s. 222.

vytvára priestor pre plnšie prejavenie a odhalenie schopností pracujúcich.

Významným prostriedkom všestranného rozvoja osobnosti sa stáva aj racionálne využívanie voľného času. Túto otázku zdôraznil na XXVII. zjazde KSSZ aj M. S. Gorbačov. „To najdôležitejšie spočíva v spôsobe života človeka, napríklad v tom, ako rozumne a užitočne využíva svoj voľný čas.“¹⁰

Mimoriadnu úlohu pritom musí zohrať rozvoj odvetví nevýrobnej sféry, zdokonaľovanie celej sústavy školstva a vzdelávania, celej siete rozličných spoločenských inštitúcií. Širšie uplatňovanie vedecko-technického rozvoja v praxi podmieňuje na jednej strane vyššiu tvorivosť samých výrobcov a na druhej strane vytvára širšie možnosti aj pre plnenie rôznych sociálnych funkcií. Preto je v súčasnom období nevyhnutné chápať uspokojovanie potrieb ľudí komplexne: musí zahŕňať nielen seberealizáciu človeka vo výrobe, ale aj mimo nej, rozširovanie voľného času a rozvoj schopností všetkých členov spoločnosti. Tieto a mnohé iné problémy objektívne podmieňujú záujem spoločenských vied o analýzu obsahu základného ekonomického zákona socializmu.

III. *Ekonomické protirečenia socializmu v koncepcii urýchľovania hospodárskeho a sociálneho rozvoja spoločnosti v etape rozvinutého socializmu*

V poslednom období nadobúda nesmierny význam skúmanie protirečení ekonomiky socializmu. V Programe KSSZ sa v súvislosti so zdokonaľovaním mechanizmu hospodárenia hovorí, že proces urýchlenia sociálneho a ekonomického rozvoja spoločnosti spočíva na ustavičnom zdokonaľovaní socialistických výrobných vzťahov, udržaní ich stabilného súladu s dynamicky sa rozvíjajúcimi výrobnými silami. Preto sa ekonomická veda viac ako doposiaľ musí orientovať na „včasné odhaľovanie a riešenie neantagonistických rozporov, ktoré medzi nimi vznikajú“.¹¹

Proces nástupu spoločnosti do etapy rozvinutého socializmu potvrdzuje, že sa prejavuje protirečenie medzi ohromnými možnosťami rozvinutej socialistickej spoločnosti a ich nedostatočnou aktivizáciou, využitím zo strany subjektívneho činiteľa. Pritom plne platí, že skúmanie protirečení imanentných socializmu, je v súčasnosti nielen zdrojom úspešného napredovania socializmu, ale aj skutočným vedeckým základom tvorivého rozvoja politickej ekonómie. Nedostatočné poznanie ekonomických protirečení a spôsobov ich riešenia je jednou zo závažných bariér pri rozpracúvaní odporúčaní na zdokonaľovanie praxe socialistického

¹⁰ Politická správa XXVII. zjazdu KSSZ prednesená generálnym tajomníkom ÚV KSSZ súdruhom Michailom Gorbačovom. Pravda [Bratislava], 26. 2. 1986, s. 6.

¹¹ Program KSSZ. Pravda [Bratislava], 8. 3. 1986, s. 3.

hospodárenia. Včasné odhaľovanie protirečení hospodárskej praxe a ich správne politické hodnotenie je zárukou toho, že pri riadení celospoločenských procesov nenastanú retardačné tendencie a nebude dochádzať k spoločenskému regresu.

Genéza socialistických výrobných vzťahov, ako aj proces ich zdokonaľovania spočíva na riešení protirečení. Dodnes vyvoláva spory známa Leninova téza o tom, že „s prechodom k socialistickej spoločnosti sa antagonizmus likviduje, ale protirečenia zostávajú“.¹² Tu treba zdôrazniť, že antagonizmus je vlastný výlučne formám spoločenských vzťahov v triede rozdelenej spoločnosti — pri existencii súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov, nevynímajúc pritom ani podmienky prechodného obdobia od kapitalizmu k socializmu.

Forma protirečenia nemôže byť ani antagonistickej, ani neantagonistickej. Charakter triednych protirečení sa určuje obsahom (podstatou), a nie formou protirečenia. Preto ani V. I. Lenin napríklad nikdy netvrdil, že za socializmu nezostanú sociálne protiklady. Dialektické protiklady sa nedajú stotožňovať so sociálnymi protikladami. Protikladné stránky dialektického protirečenia nemusia vždy vyjadrovať protikladné záujmy spoločenských tried. Preto Lenin neraz varoval pred stotožňovaním protirečení so sociálnym protikladom. Okrem toho, protiklad predstavuje iba jednu zo stránok protirečenia a prax potvrdzuje, že nie každé protirečenie má antagonistickej formu.

Povaha protirečení za socializmu vylučuje, aby sa ich riešením jedna ich stránka (protiklad) násilne, revolučne likvidovala. Analýza obsiahlej literatúry o protirečeniach potvrdzuje, že v odbornej literatúre sa upustilo od stotožňovania antagonizmu a protirečenia vo vzťahu k socialistickej ekonomike.

Jednou zo závažných otázok skúmania protirečení socializmu je metóda ich rozvíjania a správneho riešenia. Vzorom a klasickým príkladom takejto metódy, neoceniteľným zdrojom metodologických prostriedkov skúmania protirečení je Kapitál K. Marxa. Jej aplikácia spolu s využívaním širokého arzenálu metodologických princípov Kapitálu je dôležitým predpokladom zoraďovania zákonov a kategórií politickej ekonomie socializmu do systému. Na nevyhnutnosť efektívneho využívania Marxovej metódy rozvoja a riešenia protirečení vo vzťahu k socialistickej ekonomike poukazoval už V. I. Lenin. Odporúčal, že ... „takúto metódu treba uplatniť aj na ostatné spoločensko-ekonomické formácie, aj keď ešte neboli podrobené špeciálnemu faktografickému štúdiu a podrobne analýze“.¹³

Jadro alebo hlavnú os celej sústavy protirečení tvorí základné ekonomické protirečenie danej spoločensko-ekonomickej formácie. Teda prvým krokom skúmania protirečení sústavy socialistických výrobných vzťahov je vyčlenenie sústavotvorného protirečenia socialistickej spo-

¹² Leninskij sbornik XI. Moskva — Leningrad 1925, s. 357.

¹³ LENIN, V. I.: Spisy 1. Bratislava 1953, s. 130.

ločnosti. Na nevyhnutnosť vymedzenia tohto protirečenia poukazuje prevažná väčšina sovietskych ekonómov a filozofov.¹⁴ Špecifikum daného protirečenia spočíva v tom, že hoci sa menia jeho javové podoby s prechodom od jednej etapy vývoja socializmu k druhej, podstata sa zachováva a rozvíja. Protikladné stránky základného protirečenia socializmu sa v procese jeho vývoja naplňujú zrelším obsahom, reprodukujú sa na stále novšom, vyššom základe.

O otázke základného protirečenia socializmu, vymedzenia jeho podstaty, existuje rozsiahla odborná literatúra, v ktorej sú prezentované rozdielne názory. Jeden z najrozšírenejších, vzťahuje základné protirečenie komunistického spôsobu výroby k historicky konkrétnej podobe protirečenia medzi výrobnými silami a výrobnými vzťahmi. Obyčajne je definované ako protirečenie „medzi úsilím o rast blahobytu a všestranný rozvoj osobnosti a medzi možnosťami výroby vedy a techniky zabezpečiť jeho realizáciu“.¹⁵

Ako je známe, ide o prekonanú, modifikovanú podobu všeobecného historického protirečenia medzi výrobou a rastúcimi potrebami ľudí. Toto protirečenie má miesto v každej spoločnosti, nevyjadruje jej špecifickú povahu, ani sociálno-ekonomickú formu subjektov základného výrobného vzťahu. Jeho obsah preto zostáva nevyjasnený.

Efektívny spôsob vymedzenia základného ekonomického protirečenia socializmu, ako potvrdzujú široké polemiky ekonómov, spočíva v tom, že ho hľadajú v základnom výrobnom vzťahu spoločnosti. Toto sústavotvorné protirečenie musí tvoriť vnútorný mechanizmus rozvoja základného ekonomického zákona socializmu.

Podľa nášho názoru je potrebné charakterizovať najprv podstatu samého protirečenia, pretože v odbornej literatúre nachádzame rôzne chápanie tejto kategórie.

Nezriedka sa za protirečenie považuje nesúlad, disproporcja, odklonenie od normálneho stavu. Niektorí autori pritom nezabúdajú obyčajne dodať, že „protirečenia môžu vzniknúť“ v dôsledku dočasných disproporcií, nesúladu javov a procesov, ktoré musí spoločnosť včas likvidovať. Ešte sa kde-tu môže stretnúť aj s takým výkladom protirečení, podľa ktorého vznikajú v dôsledku subjektívnych chýb pri budovaní socialistickej spoločnosti. L. I. Abalkin napr. považuje za príčinu vzniku niektorých protirečení v praxi socialistickeho hospodárenia nedostatočnú úroveň rozvoja výrobných síl, nepriaznivý vplyv prírodných podmienok a chyby v plánovaní. Ako vidieť, sú to príčiny

¹⁴ Pozri KOLESOV, N. D.: *Zakon sootvetstvija protizvoditel'nyh sil i proizvodstvennyh otnošenij pri socializme*. Leningrad 1973; KONNIK, I. I.: *Socialističeskaja ekonomika: mehanizm jejo funkcionirovanija*. Moskva 1974; ŠTRAKS, G. M.: *Socialnoje protivorečije*. Moskva 1977; ŠČERBINA, V. F.: *Problemy dialektičeskich protivorečij v ekonomike socializma*. Leningrad 1977 a iné.

¹⁵ ABALKIN, L. I.: *Dialektika socialistickej ekonomiky*. Bratislava, Pravda 1985, s. 33. Analogicky chápe základné protirečenie socializmu aj Ž. Arojo, ktorý považuje za konštrukčné prvky (stránky) tohto protirečenia výrobu a potreby. Pozri AROJO, Ž.: *Ekonomičeskije protivorečija pri socializme*. Moskva 1984, s. 67.

rôznej úrovne a pravdepodobne nie je celkom správne dávať ich do jednej roviny. Hoci autor tvrdí, že pri odstraňovaní týchto protirečení je „zrejmé, čo a ako treba urobiť“,¹⁶ na škodu vecí neudáva, akým spôsobom sa riešia v skutočnosti.

Keď protirečenia považujeme za dôsledok vzniku dočasných disproporcií, porušenia určitej rovnováhy, tak v podstate zužujeme sféru ich pôsobenia. Veď protirečenia „nevznikajú“ iba v dôsledku uvedených príčin, ale sú obiahnuté vo všetkých javoch a procesoch spoločenského života.

V konspekte Hegelovej *Vedy o logike* V. I. Lenin kladne hodnotí Hegelov výrok o tom, že „protirečenia nemôžu byť žiadnou anomáliou, ktorá sa kde-tu objaví, ale že sú skutočným zdrojom samopohybu, života“.¹⁷

Neoddeliteľnou vnútornou črtou každého protirečenia tvorí, na jednej strane, relatívna jednota protirečivých stránok, a na druhej strane; boj protikladov, ktorý je absolútny. „...jednota (zhoda, totožnosť, rovnocennosť) protikladov je podmienená, dočasná, prechodná, relatívna. Boj vzájomne sa vylučujúcich protikladov je absolútny, ako je absolútny vývin, pohyb.“¹⁸

Pochopenie protirečení ako impulzu vývoja, samopohybu si vyžaduje nielen odhaliť jeho jednotlivé stránky, ale nemenej dôležité je pochopiť aj charakter ich vzájomného pôsobenia. Veď zdrojom vývinu, samopohybu je to, že každá stránka protirečenia (protiklad) „potenciálne“ vystupuje v kvalite svojho protikladu. Teda ich vzájomný vzťah spolupôsobenia vytvára vnútorný nepokoj, ktorý pobáda jednotlivé stránky protirečenia rozvíjať sa v smere premeny na vlastný protiklad. V praxi je veľmi dôležité včasné poznanie nielen protirečenia, ale aj jeho vnútorných protikladov, poznanie toho, akú má každý z nich úlohu, ktorý z nich treba podporovať, rozvíjať, a naopak, ktorý zase eliminovať.

V tejto súvislosti zákonite vzniká otázka: Čo je vlastne zdrojom samopohybu, vývoja — vzájomná jednota alebo boj protikladov? Totiž práve v podmienkach socialistickej spoločnosti pri spájaní protikladov v praxi často kladieme dôraz na upevňovanie ich jednoty. Hlavný problém pritom spočíva v tom, akým spôsobom sa riešia ekonomické protirečenia a ako možno tento proces urýchliť.

Jeden z efektívnych spôsobov odpovede na uvedenú otázku spočíva v rozlíšení dvoch spôsobov riešenia protirečení.

Ako vyplýva z predchádzajúceho kontextu, prvý spôsob je založený na vytvorení novej formy vnútornej jednoty protikladných stránok javov a procesov, ktoré sa zachovávajú, ale na kvalitatívne novej úrovni. Čiže protirečenie sa nelikviduje, ale zachováva sa, dochádza k rozvoju jeho protikladov, ktoré nadobúdajú novú javovú podobu, reprodukujú sa na inom základe. Dialektika tzv. čiastočného, relatívneho riešenia protire-

¹⁶ ABALKIN, L. I.: C. d., s. 32.

¹⁷ LENIN, V. I.: Pisy 38. Bratislava 1961, s. 145.

¹⁸ Tamtiež, s. 348.

čení buržoáznej spoločnosti, ich reprodukcia na vyššom základe, nado-
búda v súčasnosti nesmierny význam. Tento spôsob riešenia protirečení
je nám dobre známy z Kapitálu K. Marxa, ktorý ho názorným spôsobom
ilustruje na príklade rozvoja tovarovej výmeny. Tento rozvoj, ako uvádza
K. Marx, „...zahŕňa protirečivé a vzájomne sa vylučujúce vzťahy.
Vývin tovaru neruší tieto protirečenia, ale vytvára formu, v ktorej sa
môžu pohybovať. To je vôbec metóda, ktorou sa riešia skutočné protire-
čenia“.¹⁹

Keď aplikujeme túto metódu na základné protirečenie buržoázneho zriade-
nia, tak pozorujeme, že práve ono spája v sebe protiklady, ktoré sa náchádzajú
v antagonisticom vzťahu. Rôzne snahy o tzv. prispôbovanie kapitalizmu ras-
túcemu zospoločenšтовaniu výrobných síl neznamenajú nič iné, iba zacho-
vanie tohto antagonizmu. Hoci sa oba protiklady základného protirečenia ka-
pitalizmu menia, triedny antagonizmus sa zachováva a kapitalizmus sa cyk-
licky a konfliktovo rozvíja ďalej. Nové historické formy, v ktorých sa preja-
vuje základné protirečenie kapitalizmu, neoslabujú antagonizmus imanentný
sústave kapitalistických výrobných vzťahov: menia iba formy jeho rozvoja,
ale polarita tried, vnútorne obsiahnutá v základnom výrobnom vzťahu, sa
zachováva a zostruje. Teda s rozvojom kapitalizmu sa zostrujú jeho protire-
čenia a ich čiastočné riešenie odzrkadľuje iba prispôbovanie sa kapitaliz-
mu rastúcemu zospoločenšтовaniu výroby pri zachovaní podmienok existencie
základného výrobného vzťahu buržoázneho riadenia. Pritom nesmieme púšťať
zo zreteľa, že relatívne riešenie protirečení kapitalizmu neznamená ich likvi-
dáciu.

Úplné odstránenie základného protirečenia kapitalizmu znamená revolučnú
likvidáciu tejto spoločnosti, revolučné vyriešenie hlavného triedneho anta-
gonizmu — zosúladenie spoločenského charakteru výroby s jej adekvátnou
formou vlastníctva.

Tento spôsob, keď daný jav úplne zaniká a ponecháva miesto kvalitatívne
novému javu, považujeme za druhú alternatívu riešenia protirečení.

Revolučné vyriešenie základného protirečenia kapitalizmu predznamenáva
prechod k novej kvalite výrobných vzťahov, revolučné odstránenie jednej zo
stránok protirečenia, začiatok procesu likvidácie podmienok existencie so-
ciálneho antagonizmu. V tomto prípade nastáva kvalitatívny skok, teda nie
jednoduchá negácia, ale negácia negácie. V praxi však nesmieme absolutizovať
tento spôsob riešenia protirečení, pretože by nás to určitým spôsobom mohlo
zvádzajú k tomu, že by sme likvidáciou daného protirečenia odstraňovali aj
zdroj ďalšieho rozvoja.

Revolučný prechod od kapitalizmu k socializmu, počnúc riešením
základného protirečenia buržoázneho zriadenia, je podmienený vysokým
stupňom vyostrenia sociálnych protikladov a znamená začiatok genézy
výrobných vzťahov v novej historickej kvalite. Vyjadrujúc sa vo filozo-
fických kategóriách, môžeme zovšeobecniť: ak nám zákon jednoty a bo-
ja protikladov odpovedá na otázku o zdroji samopohybu, vývoja, tak

¹⁹ MARX, K.: Kapitál 1. Bratislava, Pravda 1979, s. 115.

zákon prechodu od kvantitatívnych zmien ku kvalitatívnym zase odzrkadľuje mechanizmus samopohybu, vývoja.

Ekonomické protirečenia za socializmu vyjadrujú protikladné záujmy subjektov (jednotlivcov, kolektívov, spoločnosti ako celku) a ich riešenie je determinované správnym spojením, zosúladením týchto rozdielnych záujmov. Teda, keď sa v hospodárskej praxi stretávajú rôzne záujmy, vznikajú protirečenia. Na rôznych úrovniach hospodárenia v socialistickej spoločnosti vznikajú objektívne protirečenia v záujmoch. Mechanizmus riešenia protirečení v ekonomických záujmoch spočíva vo vytvorení takých podmienok, aby sa rozdielne záujmy zosúladiť, aby sa pri zachovaní priority celospoločenských záujmov vytvoril adekvátny priestor aj pre realizáciu kolektívnych a individuálnych záujmov. Na zabezpečenie tejto potreby spoločnosť vytvára adekvátnu sústavu nástrojov a prostriedkov. Takýmto spôsobom sa vlastne v praxi vytvárajú podmienky pre rozvoj a riešenie protirečení v štruktúre záujmov za socializmu.

Ekonomické záujmy sú za socializmu základom hmotnej zainteresovanosti, pričom vyjadrujú vzťahy medzi ľuďmi v procese uspokojovania ich spoločenských potrieb. Teda medzi rôznymi druhmi ekonomických záujmov, ktoré sa kvalitatívne odlišujú (pretože potreby jednotlivcov, kolektívov a spoločnosti ako celku nie sú totožné), nevyhnutne vznikajú neantagonistické protirečenia. Ich riešenie, ako sme už zdôraznili, vyžaduje si vytvorenie adekvátneho mechanizmu, optimálnych podmienok rozvoja a spájania ich protikladných stránok. Tomu slúži ekonomické stimulovalenie podnikov, ktoré sa uskutočňuje prostredníctvom cien, zisku, úroku, rôznych druhov fondov a pod. Ich správne fungovanie vytvára vhodné podmienky pre spájanie a podriaďovanie individuálnych a kolektívnych záujmov záujmom celospoločenským.

Vedecky opodstatnené usmerňovanie spoločenskej výroby v záujme zvyšovania blahobytu a všestranného rozvoja osobnosti každého jednotlivca je formou, prostredníctvom ktorej sa v súčasnosti realizujú protirečenia komunistickej formácie a vytvára sa priestor pre jej ďalší rozvoj. Mobilizujúcim prostriedkom pritom je, ako sa uvádza aj v Navrhú novej redakcie Programu KSSZ, „optimálne zosúladovanie osobných záujmov, záujmov pracovných kolektívov a rôznych sociálnych skupín s celoštátnymi a všeľudovými záujmami“.²⁰

²⁰ Návrh novej redakcie Programu KSSZ. Pravda (Bratislava), 26. 10. 1985.

Rezervy v akcelerácii inovačných procesov v ekonomike ČSSR

BALÁŽ, Vincent

Veľkosť a reálnosť úloh vytýčených v 8. päťročnici charakterizuje skutočnosť, že tempo rastu národného dôchodku má výrazne predstihnúť tempo rastu priemyselnej výroby. Je to kvalitatívne nový jav v doterajšom budovaní národného hospodárstva. Keď si súčasne kladieme otázku, kde hľadať rezervy pre dynamický rast zdrojov a splnenie náročných cieľov, jestvuje jednoznačná odpoveď: v zabezpečení a dokončení urýchleného prechodu hospodárstva na intenzívny spôsob rozvoja, ktorý zase úzko súvisí s rastom spoločenskej produktivity práce a pohotovým uplatňovaním výsledkov vedy a techniky v praxi, vrátane zvýšenia kvantitatívnej i kvalitatívnej úrovne inovačného úsilia.

1. Kvalitatívne parametre inovácií

Celkový pokrok v urýchlenom uplatňovaní výsledkov vedy a techniky vo výrobe stále nezodpovedá možnostiam a potrebám efektívneho rozvoja národného hospodárstva. Doteraz sa nepodarilo presadiť, aby sa plán vedecko-technického rozvoja stal osou národohospodárskeho plánu, hoci je trvalým a rozhodujúcim faktorom intenzifikácie. Porovnanie tempa a úrovne inovačných procesov v ČSSR a vo svete ukazuje, že ešte zďaleka nedosahujeme žiadúcu dynamiku, že vynaložené prostriedky neprinášajú v primeranom čase a rozsahu žiadúce národohospodárske efekty.

Veľa výrobkov nemá potrebnú kvalitu a spoľahlivosť a len malá časť produkcie dosahuje svetovú úroveň. A práve vo zvyšovaní akosti výrobkov, prác a služieb má československá ekonomika rozsiahle rezervy, ako o tom svedčí predovšetkým neuspokojivý vývoj a úroveň dosahovaných cien výrobkov na zahraničných trhoch, ale aj stále veľký rozsah reklamácií, rastúce náklady na opravy i ďalšie straty, ktoré vyplývajú z nekvalitnej výroby.

Čím iným vysvetliť a zdôvodniť povážlivú skutočnosť, že v rokoch

1972—1982 prudko poklesol podiel ČSSR na svetovom exporte strojov, a to z 2,1 na 1,4 percenta (t. j. presne o celú jednu tretinu), a zároveň sa výrazne znížila aj efektívnosť vyvážaných komodít. Tento odôvodnene znepokojujúci stav pritom nemožno vysvetliť, resp. prirátať iba na vrub pretrvávajúcích diskriminačných a ochranárskych opatrení kapitalistických trhov, veď zhoršujúce sa výmenné relácie sme nútení registrovať v niektorých prípadoch aj pri vývoze do socialistických štátov.

Zvlášť negatívne sa pri zabezpečovaní rastu produktivity práce, modernizácie technickej základne národného hospodárstva a tým aj zvyšovaní ekonomického potenciálu krajiny prejavuje nízke tempo v postupe elektronizácie, komplexnej automatizácie a robotizácie výrobných procesov, ako aj v zavádzaní nových technológií. Napríklad podiel progresívnych technológií uplatňovaných v československom hutníctve zostáva stále nízky, čo má za následok relatívne nižší objem výroby doma i za hranicami stále vyhľadávaných ušľachtilých ocelí a ďalších progresívnych materiálov.¹

Základným zmyslom inovácií a inovačných procesov je zvýšenie rastu úžitkových hodnôt a vlastností produkcie, resp. efektívnosti nových technológií pri súčasnom zväčšovaní národohospodárskej efektívnosti. Aj keď treba v tejto súvislosti oceniť istý pokrok, ktorý sa dosiahol v uplynulých rokoch v inováciách výrobkov a technológií, tento zdroj využívame zatiaľ nedostatočne. Inovačný cyklus je stále neprímerane dlhý. V jednotlivých rokoch 7. päťročnicé inovované výrobky predstavovali len približne 4,5 % z hodnoty vyrobeného tovaru, pričom veľká časť týchto nových výrobkov obsahuje iba najjednoduchšie zmeny, a to bez zvýšenia kvality a úžitkových vlastností. Len celkom nepatrný podiel produkcie bolo možné zaradiť do najvyššieho inovačného stupňa [4]. V obdobie ekonomicky vyspelých štátoch sa tento podiel inovovaných výrobkov pohybuje medzi 15—20 %. Pomôcť by tu mohla aj aktívna licenčná politika.

Vzhľadom na uvedený stav možno vysloviť tézu, že v čase rozvinutej vedecko-technickej revolúcie postupuje inovačný cyklus v ČSSR v podstate evolučným tempom.

V predaji licencií je stav rovnako neuspokojivý, najmä pokiaľ ide o počet ponúkaných licenčných námetov. Sovietsky zväz disponuje neustále asi 2500 námetmi, ktoré môže prezentovať vo forme licencie, NDR má asi 1000 námetov, Bulharsko udáva počet 300—400 námetov. ČSSR však mohla prezentovať pre druhú polovicu roku 1985 iba 80 námetov, z ktorých bolo 40 % mimo republiky patentovo nechránených.

O dynamizme inovačnej aktivity podáva určitý obraz aj úroveň vy-

¹ V roku 1985 kontilatie odlialo iba 8,1 %. Podiel ušľachtilých hutníckych materiálov dosiahol len 14,3 % z celkovej produkcie, rovnako podiel plochých výrobkov predstavoval len 44 %. V týchto smeroch československé hutníctvo v porovnaní s priemyselne vyspelými štátmi značne zaostáva.

nálezcovského a zlepšovateľského hnutia. Napriek tomu, že v rokoch 1981—1985 sa počet využívaných vynálezov československých autorov zdvojnásobil a počet každoročne podávaných prihlášok zlepšovacích návrhov sa približuje k 400 tisícom,² nijako nemôžeme byť spokojní s mierou ich využívania. Aj keď je totiž Československo v počte podaných patentov a zlepšovacích návrhov na veľmi prijateľnom treťom mieste spomedzi vyše 200 krajín sveta, v ich realizácii a v praktickom využívaní klesá na 16. až 20. priečku svetového rebríčka.

Ak hovoríme o objektívnej nevyhnutnosti rýchle zvyšovať technicko-ekonomické parametre produkcie, máme na mysli také jej kvality, ktoré budú korešpondovať úrovni dosahovanej poprednými svetovými výrobcami. To je základné a jedine hodnoverné kritérium, podľa ktorého treba posudzovať prínos akejkoľvek inovačnej zmeny, pretože skutočná, progresívna obmena výrobného programu sa musí prejavovať vo vyššej kvalite, väčšej spoľahlivosti, dlhšej životnosti, funkčnej účinnosti — jednoducho vo všestrannom raste úžitkovej hodnoty. Navyše treba požadovať, aby vo vzťahu k tejto vyššej úžitkovej hodnote sa relatívne znižovali spoločenské náklady vynaložené na jej výrobu [8].

2. Inovačný cyklus v evolučnom tempe

Prínosy z uplatňovania výsledkov vedecko-technického rozvoja a inovácie výrobkov nespĺňajú zatiaľ očakávanie. Technická úroveň produkcie, rozširovanie úžitkových vlastností a kvalita napriek určitému zlepšeniu sa podieľajú na vyššej efektívnosti nedostatočne. Pokračovanie v týchto tendenciách by značne sťažilo realizáciu náročných cieľov hospodárskeho a sociálneho rozvoja v 8. päťročnici.

Medzi hlavnými príčinami slabej inovačnej aktivity v mnohých podnikoch treba uviesť niekoľko problémov, ktoré bránia organizáciám tak vo zvyšovaní podielu výrobkov prvého stupňa akosti, ako aj v rýchlejšej obmene produkcie a v zavádzaní nových technológií. Takými sú najmä:

- nedostatok vhodnej spoločenskej klímy,
- nízka úroveň riadenia národného hospodárstva všeobecne a vedecko-technického rozvoja zvlášť,
- neúčinný systém hmotnej zainteresovanosti v odmeňovaní pracovníkov vedeckovýskumnej základne a v predvýrobných činnostiach,
- pretrvávajúce problémy v materiálo-technickom zabezpečení výroby,
- nedostatočné využívanie výhod vyplývajúcich zo zapojenia československej ekonomiky do medzinárodnej delby práce,
- rezervy vo využívaní licencií,
- nedostatočné stimuly vo využívaní hodnotových vzťahov vo vedecko-technickom rozvoji (cenové zvýhodnenie pokrokových výrobkov) atď.

² Iniciatívna tvorivá práca, výsledky vynálezcovstva, zlepšovateľstva a novátorstva uplatnené v praxi priniesli v rokoch 7. päťročnice spoločenský prospech v hodnote 55 miliárd Kčs.

Napriek všeobecne uznávanej téze o objektívnej nevyhnutnosti urýchleného prechodu československého hospodárstva na intenzívny spôsob rozvoja vyskytujú sa v praxi časté prípady stereotypného zotrávania na doterajších extenzívnych tendenciách a osvedčených metódach. Taký prístup sa objavuje opakovane nielen pri prerokúvaní plánov výroby, investícií, pracovných síl, materiálo-technického zásobovania a pod., ale aj vedecko-technického rozvoja, vrátane inovácií. Príčinou tohto javu dnes už nie je zásadné nepochopenie potreby prechodu na intenzívnu cestu rozvoja výrobných procesov, ale buď bezradnosť v tom, ako intenzifikačné cesty riadiť, alebo nechúť pracovať v nových, oveľa náročnejších podmienkach. Táto celkom pomýlená, ekonomicky i spoločensky vyslovene škodlivá mentalita a prax veľmi úzko súvisí s nechúťou mnohých vedúcich hospodárskych pracovníkov rozhodovať o využívaní výsledkov vedecko-technického rozvoja vo väzbe na výrobkové inovácie.

Ako uvádza L. Štrougal [8], z obsahu riadiacej práce mnohých podnikových a generálnych riaditeľov, ale aj ministrov, je zrejmé, že uplatňovanie výsledkov vedecko-technického pokroku *doteraz nepokladajú za rozhodujúci článok rozvoja*. (Podčiarkol V. B.) Túto starosť nesprávne ponecháva iba na pleciach pracovníkov špeciálnych útvarov a inštitúcií, i keď by práve oni sami v nej mali vidieť jednu z hlavných náplní svojej práce. Práve oni musia mať prehľad o súčasnej technicko-ekonomickej úrovni svojho odboru vo svete, o tendenciách a perspektívach jeho rozvoja a práve oni musia prichádzať s veľmi konkrétnymi podnetmi a s odôvodnenými návrhmi na potrebné inovačné zmeny.

Skúsenosti ukazujú, že jestvuje veľa príčin nechuti realizovať v každodennej práci inovačné zámery a hlavné smery vedecko-technického pokroku, ktoré dnes — aspoň slovné — vyznáva každý vedúci pracovník. Na prvom mieste zrejme stojí nevhodná voľba pri obsadzovaní riadiacich funkcií. Mnohí vedúci pracovníci sa totiž obávajú straty svojho postavenia, a tak jadrom ich „úsilia“ o rozvoj inovačnej aktivity sa stáva obhajoba nimi dosiahnutých pozícií. Od nich je potom ťažko očakávať ochotu prijímať v celospoločenskom záujme zdravú mieru hospodárskeho rizika a s tým spojenú zodpovednosť.

Príčiny tohto stavu môžu však mať aj iný charakter. Rozbory doterajšieho systému riadenia a činnosti kádovo-personálnych útvarov ukazujú, že jeho účinnosť a racionálny efekt silne závisia od spôsobu hodnotenia aktivity a iniciatív vedúcich hospodárskych pracovníkov. Mnohé analýzy sa zhodujú v tom, že pre väčšinu z nich je osobne výhodnejšie riziká nepodstupovať, pretože postih v prípade neúspechu je spravidla väčší než pri nedostatočnej aktivite. Platí to v plnom rozsahu aj pre inovačný proces.

Hospodárska prax totiž ukazuje, že inovácie, ktoré sú veľmi výhodné pre spoločnosť, sa v mnohých prípadoch nemusia odraziť adekvátnou mierou v plnení plánu podniku; naopak, často môžu zhoršiť podmienky pre jeho plnenie. Každá inovácia navyše prináša riziko prvotných neúspechov a vice versa: výroba už zavedených výrobkov minimalizuje

pravdepodobnosť vŷskytu hospodárskeho rizika. Cenové orgány síce postupne zavádzajú cenové zvyhodnenia nových výrobkov a znevýhodňovanie výrobkov zastarávajúcich, hodnotenie dosiahnutých výsledkov vŷak jednoznačne preukázalo, že eŷte stále prevláda tendencia poskytovať cenové zvyhodnenie, zatiaľ čo prípadov cenových znevýhodnení je pomerne obmedzené množstvo [10, s. 1].

Cieľavedomé usmerňovanie a racionálna stimulácia investičnej a inovačnej tvorivosti prostredníctvom tvorby cien nových výrobkov má význam nielen z hľadiska bezprostrednej hmotnej zainteresovanosti pracovných kolektívov. Smer, ktorým by mala byť orientovaná tvorivosť ľudí, t. j. predovŷetkým na dosahovanie vyŷších kvalitatívnych parametrov výrobkov s nižšou hmotnosťou a energetickou náročnosťou novovyvíjaných a zavádzaných výrobkov, má podľa F. Valentu [10, s. 5] mimoriadne hlboký vplyv aj na urýchlenie potrebných štruktúrnych presunov vo výrobe a v celom národnom hospodárstve. Nemenej významný je tento vplyv na dôsledné riešenie pálčivých otázok ochrany a tvorby životného prostredia, pretože stupeň jeho znečistenia je koniec-koncov priamo úmerný kvantu prírodnej látky, ktorá sa „obracia“ (spracúva) vo výrobnom procese.

Hlboko zakorenené rutinné spôsoby pri vstupných, čiastkových, priebežných a iných oponentúrach o inovačných programoch spôsobili, že v mnohých prípadoch sa postupne vytratila osobná právomoc a zodpovednosť vedúcich hospodárskych pracovníkov. Ąasto sa stáva, že pri hľadaní príčin úspechov i neúspechov nie sme schopní v spleti početných rozporných zápisov a oponentských posudkov určovať rozhodujúce okolnosti. Z týchto dôvodov bude veľmi účelné zjednoduŷiť systém oponentského pokračovania a v niektorých prípadoch ho dokonca úplne zruŷíť s tým, že vyslovenie kvalifikovaného rozhodnutia bude samozrejme povinnosťou príslušného vedúceho hospodárskeho pracovníka.

Napokon rastúce požiadavky na zvyŷenie pozornosti a zodpovednosti vedúcich hospodárskych pracovníkov za hľadanie spôsobov a efektov z pohotového využívania výsledkov vedecko-technického rozvoja vrátane inovačnej aktivity sa nevyhnutne musia prejavíť i v tom, že sa skoncuje so stále pretrvávajúcou ŷkodlivou praxou, keď sa uplatňovanie vedy a techniky považuje len za profesiovú záležitosť technikov. Špecifickú spoločenskú zodpovednosť pracovníkov vedeckovýskumnej základne zdôraznilo aj uznesenie 8. zasadnutie ÚV KSĄ, ktoré súčasne podčiarkuje zodpovednosť vŷetkých pracovníkov, teda ekonómov, organizátorov výroby, zásobovačov a iných.

Ąalším faktorom, ktorý spomaľuje inovačný proces i dynamický rast jeho kvality, je oblasť subdodávok. Nedostatočne riešená problematika subdodávok je tiež jednou z príčin, prečo sa málo znižuje náročnosť na dovozy. Bez povŷimnutia nemožno prejsť ani skutočnosť, že zatiaľ je dĺžka inovačného cyklu od transplantovania inovácie do výskumu

až po jej použitie stále neúmeraná požiadavkám urýchlenia intenzifikácie národného hospodárstva a v priemere predstavuje 5—7 rokov. Rovnako nemožno prehliadnúť nízky stupeň zapojenia do integrovanej medzinárodnej vedecko-technickej a výrobnjej spolupráce štátov RVHP, čo podstatne ovplyvňuje úroveň inovačných procesov a vedúcu rolu vedecko-technického rozvoja vôbec.

V systéme riadenia chýbajú zatiaľ také opatrenia, ktoré by komplexne a oveľa účinnejšie než dosiaľ napomáhali to, aby sa vedecko-technický rozvoj presadil spolu s inovačnou aktivitou ako rozhodujúci faktor intenzifikácie národného hospodárstva ČSSR. V hospodárskom mechanizme nie sú zatiaľ zabudované dostatočne účinné nástroje, páky a podnety, ktoré by jednoznačne stimulovali plnenie či sankcionovali neplnenie požiadaviek kvality, efektívnosti a intenzifikácie ekonomiky [8].

Vyslovene nedostatočná je napríklad účinnosť hmotnej zainteresovanosti na podnecovaní vedecko-technického rozvoja a inovačnej aktivity. V mnohých prípadoch pretrváva zhovievavosť pri uplatňovaní hmotných postihov za neplnenie úloh a nekvalitnú prácu. Na druhej strane sa prakticky nevyužívajú možnosti mimoriadnych zvýhodnení v odmenách pracovníkov, ktorí dosahujú v inovačnej aktivite obzvlášť výrazné úspechy a ekonomické efekty.

Bude nevyhnutné čo najskôr vytvoriť oveľa prísnejšie podmienky, v ktorých neobstojí nikto, kto sa s novými nárokmi na inovačné zmeny nebude schopný vyrovnáť [8], a to v duchu stimulujúcej myšlienky, že obmedzovanie materiálnych vstupov do výroby musíme vyvážiť zvyšovaním duchovných vstupov.

Tieto problémy sú stále vysoko aktuálne nielen v hospodárskej praxi, ale aj v ekonomickej teórii, pričom pracovníci oboch oblastí ľudskej aktivity zostávajú už po mnoho rokov dlžníkmi v ich vyriešení. Náročným príkladom je periodicky sa opakujúca diskusia o spoločenskom postavení tvorivých pracovníkov predvýrobných etáp, t. j. technikov, konštruktérov a technológov. Ako si vysvetlíť skutočnosť, že v niektorých podnikoch a závodoch počet technikov klesá popri celkovom raste počtu technikov? Alebo ešte zaujímavejší je poznatok, že vysoko kvalifikovaní tvoriví technici odchádzajú často pracovať do iných oblastí len preto, aby získali lepšie mzdové podmienky?

Jednoznačné vysvetlenie príčin týchto záporných javov spočíva v nesprávnej prakticky vykonávanej politike vedenia takto konajúcich závodov. Základné spoločenské podmienky pre morálne i hmotné ocenenie tvorivých technikov totiž platia už dlho, ale ich využívanie je na nízkej úrovni.

3. Správne orientovaná inovačná stratégia

Pre zabezpečenie ďalšieho dynamického rastu ekonomiky a efektívnosti jednotlivých úloh vedecko-technického rozvoja v 8. päťročnici má

zásadný význam racionálne orientovaná inovačná stratégia vo výrobnohospodárskych jednotkách a v podnikoch, ako aj uvedenie si objektívnej nevyhnutnosti, že vedecko-technický rozvoj sa musí stať skutočnou osou riadenia a plánovania národného hospodárstva. Na splnenie tejto naliehavej požiadavky celkom oprávnené upozorňujú aj závery XVII. zjazdu KSČ. Často sa totiž stáva, že viacerí vedúci pracovníci používajú pri rozličných príležitostiach uvedený termín formálne, bez toho, aby sa snažili uvedomiť si, že jeho obsahom je predovšetkým cieľavedomá a sústavná aplikácia veľmi náročnej metódy riadenia spojenej so schopnosťou koncepčne a pohotovo sa orientovať, niesť riziká zdravého socialistického podnikania a mať aj dostatok nezlomnej vôle i odvahy pre presadzovanie technického progresu do výroby.

V súčasnosti už nemôže byť sporu o tom, či pre povzbudenie inovačnej aktivity je dôležitejšia vecnosť riešenia alebo zavedenie systému riadenia inovácií. Dôležité a nezanedbateľné je oboje, jedno bez druhého stráca zmysel, pretože kategórie vecnosť a systém sa nevyhnutne musia dopĺňať a umocňovať [6, s. 1].

Preto princípy filozofie riadenia inovačných procesov vychádzajú z predpokladu zachovania kontinuity medzi prognózou, dlhodobým výhľadom a strednodobým plánom vedecko-technického rozvoja. Jeho cieľom je sústavne pôsobiť na správanie výrobnohospodárskych jednotiek i podnikov so spätnou väzbou na zdrojové možnosti národného hospodárstva.

Treba mať na zreteli, že aj takmer optimálny systém stráca svoj význam a účinnosť, ak nie je naplnený vecným riešením na vysokej praktickej úrovni. Preto je účelné zvážiť ďalšie možnosti vo výskume i vo výrobe. Patrí sem predovšetkým zintenzívnenie inovačnej aktivity v zavádzaní nových progresívnych technológií, ďalej posilnenie úlohy predvýrobných etáp — konštrukcie a technológie — presadzovanie moderných výpočtových a zobrazovacích metód do konštrukčných a technologických útvarov, zlepšenie úrovne vybavenosti výskumu a vývoja prototypovými dielňami a skúšobňami, kadrové posilnenie výskumno-vývojových pracovísk a v neposlednom rade primerané zabezpečenie hmotného i spoločenského uznania a ocenenia tvorivých pracovníkov za vynikajúce pracovné výsledky.

Generálni a podnikoví riaditelia nesú bezprostrednú zodpovednosť za urýchlené uplatňovanie výsledkov vedy a techniky v praxi. Práve oni musia v podnikoch a závodoch zabezpečovať, aby sa v dostatočnom časovom predstihu — a teda už v predvýrobných etapách — vo vývojových, v projektových, konštrukčných a v technologických útvaroch rozhodovalo o inovačnej aktivite a jej konečných efektoch [8].

Cieľavedomé úsilie o dosiahnutie vyššej ekonomickej efektívnosti a rýchlejšej tvorby zdrojov zosilnením a skvalitnením inovačnej aktivity treba spájať so štruktúrnymi zmenami v národnom hospodárstve. Zároveň je potrebné rozhodnejšie než doteraz podporovať prednostný rozvoj

tých odvetví a programov, ktoré sú späté s vysokým zhodnocovaním tvorivej práce, výsledkov vedy a techniky, pracovnými skúsenosťami a zručnosťou ľudí, a ktoré prinášajú čo najväčší sociálno-ekonomický efekt. Ide o plnší rozvoj, prenikavejšie využitie a uplatnenie elektronizácie, komplexnej mechanizácie a automatizácie výrobných procesov, jadrovej energetiky, malotonážnej chémie, výroby nových materiálov, biotechnológií atď.

4. Prehodnotiť inovačné zámery

Vedúci pracovníci výrobo-hospodárskych jednotiek a podnikov stoja pred veľmi dôležitou úlohou, a zároveň permanentnou povinnosťou kriticky zhodnotiť svoje prístupy k uplatňovaniu výsledkov vedecko-technického rozvoja v praxi a prehodnotiť svoje inovačné zámery. Doterajšie skúsenosti pobádajú podľa Z. Prúšu [6, s. 5] k rešpektovaniu nasledovných záverov:

— Rýchlo uskutočňované účelné výrobkové i technologické inovácie sú priam životne dôležité pre dosiahnutie úspechov vo všetkých odvetviach národného hospodárstva. Jediné splnenie tejto podmienky zabezpečí udržať krok so svetovými výrobcami a dosahovať potrebné ekonomické efekty.

— Najúčinnjším inovačným motívom, a súčasne objektívnym kritériom úspechov či neúspechov inovácií je exportná schopnosť, pohotovosť, adaptabilita a výkonnosť.

— Inovačná aktivita zabezpečuje sľubnú perspektívu len vtedy, ak jej venuje sústavnú pozornosť a výdatnú pomoc vedenie podniku spolu s odbornými pracovníkmi generálneho riaditeľstva VHJ.

— Rýchlosť a technický rozsah inovácií závisia aj od veľkosti podniku (pravda, so zreteľom na odvetvie). Najaktívnejší sú výrobcovia strednej veľkosti s 1000 až 2000 zamestnancami. Niektoré malé podniky sa zasa vyznačujú väčšou pružnosťou a adaptabilitou, ale trpia väčšou byrokráciou.

— Dobré plánovanie vývoja a výroby nových výrobkov samo osebe vôbec nezaručuje ich úspešné uplatnenie na trhu. Predajnosť výrobkov závisí vo veľkej miere od ich včasnosti a spôsobu uvedenia na trh, ako aj od kvality predajných i popredajných služieb.

— Najúčinnnejšou cestou k úspešnej inovácii je aktívne spojenie záujmov odbytých a vývojových zložiek podniku.

— Vedenie podniku (VHJ) musí rýchlo a kvalifikovane rozhodnúť v prípadoch, keď inovačná aktivita je slabá a neumožňuje efektívne vyťažiť výrobnú základňu, alebo naopak, je taká silná, že jej výrobo-ekonomická realizácia nie je v celom rozsahu možná. Ak je slabá, potom je nevyhnutné buď hľadať vhodné cesty na jej posilnenie, alebo zvážiť nákup licencie. V prípade vysokej inovačnej aktivity nie je správne postupovať len tak, že sa príbrzdí a konzervuje dosiahnutú technickú úroveň, ale treba rozšíriť výrobné možnosti, alebo hľadať účelné kooperácie, prípadne včas predat aktívne licencie.

Bez celoštátne organizovaného a používaného systému rozhodujúcich

inovácií — aspoň na úrovni priemyselných odvetví — nie je možné efektívne využiť dominantný intezifikačný vplyv vedecko-technického pokroku. Pritom nijaký systém neznižuje význam inovácií produkovaných usmerňovaným vynálezcovským a zlepšovateľským hnutím, komplexnými racionalizačnými brigádami, iniciatívou ľudí, ktorá vyplýva z priaznivej spoločenskej klímy.⁵ Prax dokumentuje, že účinnosť týchto „iniciatívnych inovácií“ je v niektorých prípadoch — ak sa vytvorí vhodný priestor pre ich zavedenie — na rovnakej úrovni ako v plánovito riadenom inovačnom procese [6, s. 5].

5. Vhodná spoločenská klíma

Posilnenie dynamiky hospodárskeho rastu nie je možné zabezpečiť bez cieľavedomého úsilia vytvárať priaznivú spoločenskú atmosféru a s ňou úzko súvisiacu inovačnú aktivitu výrobcov. Obe tieto významné sociálno-ekonomické kategórie sa v dialektickej jednote hlboko navzájom podmieňujú, preplietajú a veľmi účinne ovplyvňujú v kvantitatívnom i kvalitatívnom smere. Prirodzene, veľkosťou svojho záberu, vplyvu i dôležitosti prvoradé miesto zaujíma spoločenská klíma, o ktorej môžeme povedať, že je výsledkom i odrazom konkrétnej výrobné-ekonomickej formácie, resp. spoločenského systému.

Preto možno súhlasiť s výstižným — i keď na prvý pohľad prismelým — názorom J. Sedláka [7, s. 1, 5], podľa ktorého v Československu nedôjde k nijakému skutočne zásadnému obratu vo vývoji hospodárstva, ak nastanú premeny aj v celkovom spoločenskom ovzduší, a to na všetkých úrovniach riadenia a vo všetkých vrstvách. Táto zmena sa musí týkať nielen nálad, ale i postojov ľudí, ktoré sa zase musia odrážať nielen v slovách, ale predovšetkým v konkrétnych činoch, v kvalite všetkej práce, v každodennom prezentovaní pozitívnych výsledkov práce, v ochoť riešiť pretrvávajúce i novovznikajúce ťažkosti spoločensko-ekonomického rozvoja.

Bez úmyslu zveličovať závažnosť problému treba povedať, že v daných súvislostiach ide o otázku principiálneho významu, pričom sa nemožno vyhnúť priam existenčnej potrebe dať na ňu čo najskôr vysoko kvalifikovaných a mimoriadne uvážlivú odpoveď s rovnako adekvátnym návrhom na jej praktické riešenie: v čo najkratšom časovom období výrazne zlepšiť a následne znásobiť tvorivú, plodnú spoločenskú klímu. Jej ingerenciu a vplyv všestranného dosahu si zatiaľ mnoho riadiacich pracovníkov ani nevie, prípadne ani nechce náležite uvedomiť.

Cieľavedome a trvale vytvárať ovzdušie spontánnej tvorivosti, novátorského hľadačstva, jednoty slov a činov — to všetko zákonite povedie

⁵ Bez zámeru znižovať význam vynálezcovského a zlepšovateľského hnutia nemožno zabudnúť, že ide o oblasť tvorby invencií, že inovácia je až reálna zmena vo výrobnom organizme. Je možná aj taká predstava, že tematické plánovanie vynálezcovského a zlepšovateľského hnutia je súčasťou „plánovito riadeného inovačného procesu“.

k rozvoju inovačnej aktivity. V inovačne priaznivej spoločenskej klíme bude možné uvoľniť značnú časť energie vynakladanej dosiaľ okrem iného aj na presvedčovanie nadriadených orgánov a inštitúcií o nevyhnutnosti vykonania zásadných zmien vedúcich k realizácii tvorivých myšlienok, originálnych námetov a podnetných projektov. Ochota, novátorská spontánnosť sa tak stanú viac súčasťou denného života u riadiacich pracovníkov než vecou odvahy nadšených jednotlivcov a kolektívov, ako je to doteraz v mnohých organizáciách.

U časti vedúcich pracovníkov sme svedkami istého prešľapovania, ba niekedy aj nedôvery v reálnosť splnenia úloh vytýčených inovačným programom podniku, resp. generálnym riaditeľstvom VHJ.

Fenomén zvaný spoločensko-ekonomická klíma má a bude vždy mať jednoznačnú prioritu. Od nej sa totiž odvíjajú ďalšie dôležité podsystémy, najmä vedeckovýskumná, proinovačná, technická, investičná, zlepšovateľsko-vynálezcovská, exportná a iná atmosféra. Všetky sa navzájom veľmi intenzívne ovplyvňujú v pozitívnom i negatívnom zmysle.

Zjednodušene povedané: aká je kvalita celkovej spoločenskej klímy, taká je aj inovačná a každá iná spomínaná atmosféra.

Literatúra

- [1] ĎURKOVIČ, H.: Efektívnosť využívania výskumno-vývojovej základne a urýchľovanie vedecko-technického rozvoja. Ekon. Čas., 33, 1985, č. 9, s. 823–836.
- [2] JARUŠEK, F. a kol.: Prognózy, plánovanie a stimulácie vedecko-technického rozvoja. [Vysokoškolské skriptá.] Bratislava, Edičné stredisko VŠE 1985.
- [3] KRČ, R. — ŠARMÍR, E.: Projekt hodnotenia a sledovania inovácie v československom priemysle. [Výskumné štúdie a informácie, č. 60.] Bratislava 1975.
- [4] LENÁRT, J.: Správa ÚV KSS o plnení uznesenia XVI. zjazdu KSČ, rezolúcie zjazdu KSS a o ďalších úlohách strany na Slovensku (prednesená na zjazde KSS 13. marca 1986). Pravda, 14. marca 1986, s. 3–6.
- [5] MARKUŠOVÁ, M.: Problematika licencií z hľadiska interakcie vedecko-technického rozvoja a vonkajších ekonomických vzťahov (so zameraním na ČSSR). Ekon. Čas., 33, 1985, č. 8, s. 689–691.
- [6] PRŮŠA, Z.: Více inovační aktivity. Hospod. Nov., 1983, č. 27.
- [7] SEDLÁK, J.: Společenské klima. Hospod. Nov., 1982, č. 47.
- [8] Správa o Hlavných smeroch hospodárskeho a sociálneho rozvoja ČSSR na roky 1986–1990 a výhľade do roku 2000, prednesená členom Predsedníctva ÚV KSČ Lubomírom Štrougalom. Pravda, 26. marca 1986.
- [9] ŠTRBA, J.: Vymedzenie podstaty a miesta hospodárskeho mechanizmu v sústave socialistických výrobných vzťahov. Ekon. Čas., 34, 1986, č. 3, s. 219–230.
- [10] VALENTA, F.: Tvořivost pro 8. pětiletku. Hospod. Nov., 1986, č. 12.

Z novej ekonomickej literatúry

LAUČÍK, Zdenko a kol.: **Moderné riadenie**. Bratislava, Alfa 1986. 250 s.

Autorský kolektív sa orientoval na problematiku, ktorú smelo možno označiť, že je „na pulze dňa“. Aktuálnosť zdokonaľovania riadenia na všetkých stupňoch v hierarchii národného hospodárstva zdôraznil XVII. zjazd KSČ. Podniky, VHJ i rezorty intenzívne pracujú na zdokonaľovaní metód a foriem riadenia v okruhu svojej pôsobnosti. Štúdium teórie riadenia v najširšom zmysle slova stalo sa predmetom záujmu a nevyhnutnosťou u poslucháčov vysokých škôl, ale najmä riadiacich pracovníkov zúčastňujúcich sa na rôznych nových formách zvyšovania kvalifikácie, a to predovšetkým v oblasti poznatkov o riadení.

V načrtnutých súvislostiach spoločensko-ekonomického vývoja kniha s názvom *Moderné riadenie* presne zapadá do sféry potrieb jednotlivcov i kolektívov.

Autori rozčlenili knihu do siedmich kapitol, okrem úvodu a záveru. Jej obsah jednoznačne dokumentuje fakt, že kniha redukuje celý obsah riadenia na dve oblasti, a to: všeobecné, základné poznatky o kybernetike a všeobecné, základné poznatky o automatizovaných systémoch riadenia.

Prvá kapitola *Veda a vedecko-technická revolúcia* podáva čitateľovi rámcový prehľad o vývoji vedy a techniky s uprednostnením pohľadu na práce klasikov marxizmu-leninizmu. Cenné je spracovanie problematiky z

aspektu určitej genézy vývoja, s uvedením viacerých zatiaľ menej známych faktov z prác Marxa a Engelsa. Vyústenie kapitoly do aplikácií v našej súčasnosti, resp. prognostická konfrontácia s budúcnosťou vedecko-technického a sociálno-ekonomického rozvoja vo vedecko-technickej revolúcii vo výklade kapitoly viac-menej absentuje.

Rozsahom obširna je nadväzná kapitola *Kybernetika — významný nástroj zdokonaľovania riadenia*, ktorej obsahovú charakteristiku možno najlepšie vystihnúť ako repetitórium elementárnych poznatkov o kybernetike, ktoré boli vo veľkej miere už publikované v početných dielach o kybernetike v spoločenskom riadení, resp. o ekonomickej kybernetike v posledných 15 rokoch v ČSSR.

Očakávalo by sa, že autori — vzhľadom na zdôraznenie modernosti v riadení — obširnejšie rozoberú problematiku informácií. Realizovali to, ale len rozstrieštením do rôzne ladených kapitol. Rozsahom skromná, 11 stránová tretia kapitola, s názvom *Informácia — základný nástroj kybernetiky*, plní funkciu repetitória pre čitateľa, a až piata kapitola *Jazyky riadenia* špecificky nadväzuje na túto problematiku, v ktorej prednostne ide o aspekt počítačový, pričom sa výklad orientuje rovnako na oblasti technické i ekonomické na úrovni národného hospodárstva, resp. podniku. Vysoká

miera univerzalizmu i snaha autorov poukázať na približne 40 stránkach pokiaľ možno na čo najviac hľadísk, vyúsťuje do neprehľadnosti výkladu, vrátane orientácií na veľmi špecifické otázky, ktoré sa veľmi voľne viažu na problematiku riadenia.

Musíme sa ešte vrátiť k štvrtej kapitole *Anatómia riadenia*. Jej nezvyklý názov by bolo možné akceptovať, ak by kapitola skutočne pojednávala o „stavbe a skladbe organizmu“ (ako to definuje slovník cudzích slov), pričom tým organizmom by bolo riadenie. Žiaľ, 9 stranová kapitola hovorí len o niektorých kybernetických stránkach riadenia, pričom diferenciacia medzi riadením technických a spoločenských systémov tu chýba.

Šiesta kapitola *Využitie kybernetických metód a techniky v riadení* a siedma kapitola *Propedeutika automatizovaných systémov riadenia* reprezentuje vlastne cieľové vyústenie výkladu.

Spracovanie publikácie sa opiera prevažne o pramene a fakty zo začiatku 70. rokov, a to nielen koncepčným obsahom výkladu, ale aj citovanými prameňmi. Z tohto hľadiska predstavuje hutné zhrnutie poznatkov

z okruhu problematiky aplikovanej kybernetiky a ASR, bez nárokov na ich hodnotenie, resp. rozpracúvanie trendov ďalšieho vývoja k smeru, ktorý by sa dal označiť ako *moderné riadenie*, označenie, ktoré je v dynamike vývoja neustále veľmi relatívne. Pravda, autori nepostihujú vo svojom diele celú členitosť, mnohodimenzionálnosť a multidisciplinárnosť spoločenského riadenia. Snažili sa o určitý univerzalizmus, ktorý nemožno označiť ani za zvládnutý, ani za správny v cieľovom zameraní publikácie tohto typu, v ktorom sa dostali do rozporu medzi názvom publikácie, určením poslania publikácie a obsahovým spracovaním publikácie. Čitateľ, berúci do rúk knihu o modernom riadení, má určité očakávania; v danom prípade by teda bol býval vhodnejší jednoduchší názov diela s vystihnutím jeho vlastného obsahu tak, ako ho autori prezentujú.

Recenzovaná kniha má napriek tomu oprávnené miesto v ekonomickej knižnej literatúre, a to ako hutne spracovaná pomôcka pri štúdiu základov ekonomickej kybernetiky a problematiky automatizovaných systémov riadenia.

František Lipták

KOHOÚT, Jaroslav a kol.: **Sociologie a psychologie pro ekonomy**. Praha, Svoboda 1985, 217 s.

Ide o učebnicu predstavujúcu základy kurzu sociológie a psychológie, ktorý je zaradený do spoločnej základnej výučby v prvých dvoch ročníkoch všetkých ekonomických fakúlt VŠE v Prahe a v Bratislave, ako aj na ekonomickej fakulte Vysokej školy banskej v Ostrave. Vychádza práve v roku dvadsiateho výročia, keď tento kurz odznel na VŠE v Prahe po prvýkrát a predstavuje už overený pedagogický text.

Publikácia nás informuje, že ekonomická sociológia je aplikáciou sociologických poznatkov v ekonomickej sfére života spoločnosti. Zaoberá sa štúdiom sociálnych skupín a štúdiom činnosti a vzťahu medzi ľuďmi, ktoré vznikajú v procese spoločenskej výroby, rozdeľovania, výmeny a spotreby. Ďalej skúma spoločenský kontext ekonomickej činnosti. Vychádza z predpokladu, že konanie ľudí v pracovnom procese nie je determinova-

né len ekonomickými podmienkami a výrobo-technickými charakteristikami, t. j. technikou a používaním technológií. Popri týchto faktoroch sa v konaní ľudí prejavuje aj viacero sociálnych stránok, vlastných práve človeku.

Ľudia nie sú len púhymi výrobcami materiálnych a duchovných statkov a sami nie sú len produktmi ekonomických procesov. Pôsobí na nich mnoho neekonomických vplyvov, ktoré sa spätne do ekonomiky premietajú a spolu so sociálnymi stránkami ekonomických procesov ju ovplyvňujú a dotvárajú. Do výsledkov ekonomických procesov sa premietajú svojimi dôsledkami také sociálne javy a procesy, ako je sociálna štruktúra pracovného kolektívu, konfliktnosť medzi jeho jednotlivými členmi, štýl riadenia vedúcich pracovníkov, vnútorné usporiadanie pracovného kolektívu a celej hospodárskej organizácie, fluktuácia pracovníkov a od nej závislá stabilita podnikového pracovného kolektívu, tempo zvyšovania kvalifikácie pracovníkov s ohľadom na predpokladané inovácie technicko-ekonomické a organizačnej povahy, pracovná disciplína, aktivita a iniciatíva, účasť pracujúcich na riadení, ako aj formy obsažné naplnenie voľného času.

Pri riešení praktických úloh hospodárskej praxe je často nevyhnutný interdisciplinárny prístup, ktorý vyvoláva potrebu spolupráce ekonomickej sociológie s niektorými ďalšími vednými disciplínami. Ide najmä o teóriu riadenia, psychológiu práce, pedagogiku, ekonomiku práce, hospodárske a pracovné právo a ďalšie. Autori do ekonomickej sociológie zaraďujú: sociológiu práce, sociológiu priemyslu, sociológiu podniku, spotrebiteľa. Ďalej sem svojou povahou patrí sociológia poľnohospodárstva, sociológia povolania, organizácie a riadenia, ktorá sa rovnako zaoberá štúdiom sociál-

nych javov a procesov charakteristických pre ekonomickú sféru života spoločnosti.

Predmetom a obsahom kurzu z oblasti psychológie pre ekonómov sú psychologické zákonitosti regulácie pracovných činností, štruktúry a dynamiky osobnosti pracovníka, pôsobenie fyzických i sociálnych podmienok práce na jej priebeh i výsledky a na osobnosť a činnosť pracovníka. Vyplyva z toho, že autorský kolektív analyzuje:

a) zákonitosti psychickej regulácie pracovnej činnosti,

b) zákonitosti odrazu práce v psychike a vedomí človeka,

c) zákonitosti pôsobenia psychických vlastností a stavov osobnosti na priebeh a výsledky pracovnej činnosti,

d) zákonitosti pôsobenia práce na psychické vlastnosti a stavy osobnosti pracovníka,

e) zákonitosti odrazu fyzických, a najmä sociálnych podmienok práce v psychike a vo vedomí pracovníkov a jeho vplyv na psychickú reguláciu pracovnej činnosti.

Autori rozvíjajú psychológiu práce na základe konkrétnych potrieb a požiadaviek hospodárskej praxe a vychádzajú zo všeobecnej psychologickéj teórie a metodológie, ktorú svojim poznáním spätne obohacujú a prehlbujú. Zdrojom ich poznatkov je psychologický rozbor pracovnej činnosti, ktorú pracovník vykonáva v spoločenskom výrobnom procese. Ďalej sledujú psychologické zvláštnosti rôznych druhov pracovnej činnosti v závislosti od spoločensko-historických, a najmä konkrétnych ekonomických a technologických podmienok, v ktorých práca prebieha. Študujú aj psychologické zákonitosti vzťahu medzi človekom a prácou. Z tohto hľadiska problematiku psychológie práce členia do dvoch tematických okruhov:

— problematika človeka, pracovníka, jeho psychická činnosť, psychické stavy a vlastnosti osobnosti; ich utváranie a rozvoj vzhľadom na požiadavky a nároky vykonávanej práce;

— problematika práce, jej podmienok, nárokov, požiadaviek na psychiku človeka a jej utváranie tak, aby práca v najširšom zmysle slova zodpovedala psychickej činnosti a osobnosti človeka.

Význam sociologických a psychologických prístupov k riešeniu naliehavých úloh spoločenskej a hospodárskej praxe sa zvyšuje v súvislosti s tým,

ako sa stále zreteľnejšie prejavuje úloha subjektu, človeka a pracovného kolektívu v živote a rozvoji spoločnosti, ktorá prináša pre sociológiu i psychológiu veľa nových úloh a problémov. Profilujúcou problematikou sa v súčasnosti javí otázka utvárania a riadenia rozvoja osobnosti socialistického človeka, pracovníka, člena pracovného kolektívu, rozvíjania socialistického vedomia pracujúcich. Z tohto hľadiska je predložená učebnica veľmi pozitívnym prínosom na našom knižnom trhu.

Milica Lesáková

TKAČENKO, A. N.: *Nemonopolističeskij sektor v uslovijach sovremennogo kapitalizma*. Moskva, Nauka 1985. 168 s.

Soudobý státně monopolní kapitalismus je charakterizován především stále rostoucí nadvládou obrovských korporací. Soustřeďujíc ve svých rukou ohromnou finanční a ekonomickou moc, monopolní kapitál vyspělých kapitalistických států v rozhodující míře působí na průběh společenské reprodukce. Přitom nelze opomenout, že rostoucí koncentrace výroby a kapitálu doposud nedokázala pohltnout malé a střední podnikatelství — živnou půdu současného imperialismu. Tuto myšlenku poprvé charakterizoval V. I. Lenin, který při vymezení podstaty imperialismu řekl: „Čistý imperialismus bez základní báze imperialismu nikdy neexistoval, neexistuje a existovat nebude.“ Reálný vývoj imperialismu tato slova potvrdil.

V poslední době se právě malé a střední podnikatelství dostalo do zvýšené pozornosti teorií o fungování hospodářského mechanismu soudobého státně monopolního kapitalismu. Kniha sovětského ekonoma A. N. Tkačenka *Nemonopolní sektor v podmínkách soudobého kapitalismu* je jedním z příspěvků marxistické kritiky dané problematiky.

Nemonopolní sektor, nacházející se jako celek v nerovnoměrném postavení a pod „útliskem“ monopolů, zůstává jednou z nejdynamičtějších částí kapitalistické ekonomiky. Přičemž retrospektivní analýza dokazuje, že během určitých časových period se výrazněji nebo zeslabují existenční pozice malého a středního podnikatelství. Posledních 12–15 let je právě charakterizováno určitým zvýšením hospodářské aktivity nemonopolního sektoru. Vytačení malého a středního biznisu, imanentní zákon kapitalistického způsobu výroby, se projevuje jako tendence, která však ve většině případů naráží na protichůdné tendence, čímž přispívá k prohlubování rozporů soudobého kapitalismu.

K analýze nemonopolního sektoru je nutné přistupovat diferencovaně. Kvalitativně nové změny struktury nevelkých kapitalistických společností nutí podle nových kritérií hodnotit jejich technicko-ekonomické možnosti a vědecko-výrobní potenciál. Jestliže jedna část nemonopolního sektoru v současnosti vystupuje jako technicky zostalá, výrobní pružnost a tvůrčí aktivity druhé jeho části přispívá ke

zvýšení konkurenceschopnosti vedoucích kapitalistických center, k dynamizaci ekonomických jevů, které do jisté míry omezují hospodářské manévrování obrovských korporací.

Vývoj posledních let dokazuje, že určité části nemonopolního sektoru se do jisté míry daří uskutečňovat nezávislou hospodářskou politiku. Budoucnost však není v úsilí vybojovat si plnou samostatnost pro svoji činnost, ale všemi dostupnými prostředky omezovat diktát monopolního kapitálu.

Základní cíl práce tvoří analýza podnikatelské činnosti té skupiny nevelkých firem, které dosáhly určitých úspěchů ve vědecko-výrobní sféře.

Práce je rozčleněna do čtyř kapitol, které na sebe logicky navazují. První kapitola *Nemonopolní sektor ve struktuře kapitalistického hospodářství* představuje vstup do problematiky. Autor se zaměřuje především na vymezení podstaty způsobu existence nemonopolního sektoru pod nadvládou monopolů. Kapitola *Základní sféry ekonomické činnosti nemonopolního sektoru* má stěžejní význam, neboť podává analýzu hlavních směrů inovační aktivity malého a středního podnikatelství spojeného s výzkumem a vývojem nejnovějších technologií. Státně monopolním regulováním a sociálními aspekty činnosti nevelkých podniků se autor zabývá v kapitole *Buržoazní stát a nemonopolní sektor*. Závěrečná kapitola *Zahraničně ekonomické vztahy nemonopolního sektoru* metodologicky završuje danou problematiku, přičemž autor analyzuje podmínky omezující vývoz podnikatelského kapitálu a úlohu nevelkých podniků při mezinárodním transferu technologie. Text je vhodně dokumentován na číselných příkladech, avšak

použité statistické údaje mají omezenou srovnávací schopnost, neboť činnost nemonopolního sektoru se v každé vyspělé kapitalistické zemi vyznačuje specifickými vlastnostmi.

Vyzdvihujíc tezi o důležitosti existence nevelkých společností v podmínkách rostoucí sociálně ekonomické nestability soudobého kapitalismu, autor zkoumá podnikatelskou činnost nemonopolního sektoru v procesu výroby, ve sféře výzkumu a vývoje, na trhu námezdní práce, a současně také odhaluje rozměry a stupeň jeho pronikání do zahraničně ekonomické oblasti. Takové vymezení cíle následně ovlivnilo i strukturu celé práce, jejíž charakteristickým rysem je přechod od zkoumání problematiky v národním měřítku k mezinárodnímu. To autorovi umožnilo a do značné míry jej i přinutilo těsně spojit analýzu vnějších ekonomických vztahů nevelkých společností s analýzou jejich fungování na národních trzích. Kromě toho, komplexní studium různých aspektů hospodářské praxe malého a středního podnikatelství dává široké možnosti pro reálné ocenění role nemonopolního sektoru v ekonomické sféře, a současně vlivu tohoto sektoru na rozložení politických sil v soudobé kapitalistické společnosti.

Na závěr je možné konstatovat, že netradičními pohledy na danou problematiku se autorovi podařilo vytvořit ucelený příspěvek, který aktualizuje marxistickou kritiku soudobé hospodářské politiky vyspělých kapitalistických zemí.

Publikace je svým obsahem určena nejen pro pracovníky teoretické sféry, ale i pro širší veřejnost v oblasti aplikovaného ekonomického výzkumu.

Správy

5. medzinárodná konferencia mladých ekonómov

V dňoch 21.4. — 24. 4. 1986 sa v Dome vedeckých pracovníkov v Smoleniciach uskutočnila 5. medzinárodná konferencia mladých ekonómov. Jej organizáciou bol po štyroch rokoch opäť poverený Ekonomický ústav SAV v Bratislave, ktorý toto významné podujatie pripravil v spolupráci so ZO SZM pri EÚ SAV. Rokovanie konferencie bolo zamerané na *Problémy dlhodobého prognózovania spoločnosti a národného hospodárstva*. Ide nesporne o aktuálnu problematiku, čo možno dokumentovať skutočnosťou, že prognózovaniu sa v súčasnosti venuje čoraz väčšia pozornosť, a to tak v oblasti základného a aplikovaného výskumu, ako aj v oblasti riadiacej praxe. Veď kvalitne vypracovaná prognóza umožňuje podstatne znížiť mieru neurčitosti parametrov budúceho vývoja, čo je základným predpokladom následného zvýšenia kvality plánových dokumentov a v konečnom dôsledku aj správneho nasmerovania ekonomických aktivít v národnom hospodárstve.

Konferencie sa zúčastnili mladí ekonómovia z BER, MLR, NDR, RSR, ZSSR, ako aj zástupcovia výskumných ústavov a škôl z celej ČSSR. K aktuálnym otázkam prognózovania odznelo 13 referátov a 3 krátke vystúpenia, ktoré boli rozdelené do tematických blokov. Paralelné rokovanie v dvoch sekciách svedčí o mimoriadnom záuj-

me mladých pracovníkov o prezentáciu výsledkov svojej práce.

Účastníkov konferencie privítal a rokovanie otvoril E. Šarmír, zástupca riaditeľa EÚ SAV a vedúci Kabinetu pre súhrnnú prognózu SSR pri EÚ SAV. Po jeho úvodnom slove odznel hlavný referát M. Horniačka (EÚ SAV) na tému *Využitie poznatkov o budúcich parametroch vedecko-technického pokroku pri rozpracúvaní národohospodárskych prognóz*.

Autor sa vo svojom príspevku zamerával na VTP chápaný ako zdokonaľovanie materiálno-technickej základne pracovnej činnosti, a to zvýšením účinnosti pracovných prostriedkov, pracovných predmetov a zdokonaľovaním technológií. Zdôraznil, že „pri skúmaní ekonomických dôsledkov VTP treba mať neustále na zreteli súvislosť rozvoja výrobných síl s hospodárskym mechanizmom“, ktorý môže proces zavedzenia výdobytkov VTP do praxe alebo urýchľovať, alebo (ak by išlo o jeho nezmenenú podobu) brzdiť.

Pri modelovom zobrazení tohto procesu bola použitá skupina čiastkových a finálnych modelov, založených na štvorfaktorovej leontievovskej výrobnej funkcii. Svoju teoreticko-metodologickú myšlienkovú konštrukciu autor podložil aj prvými výsledkami praktických simulačných výpočtov na základe bilancie medziodvetvových vzťahov.

Za hlavným referátom nasledovali

dva koreferáty. I. Hrbek (EÚ ČSAV, Praha) sa vo svojom príspevku sústredil na podmienky rozvoja životnej úrovne a v jej rámci na otázky spojené s rozvojom osobnej spotreby. Druhý časť koreferátu EÚ ČSAV, ktorú pripravili M. Hejnák a L. Šťastná, bola venovaná metodologickým otázkam a konštrukcii kvantitatívneho aparátu merania efektívnosti pomocou medzinárodnej komparácie. Na tento účel bol použitý ukazovateľ priemerných kilogramových cien exportu do krajín EHS, ktorý však — ako autori sami priznávajú — celkom nespĺňa požiadavky naň kladené. Druhý koreferát vypracovaný P. Fričom (Kabinet teórie a prognózovania vedy pri VS SAV, Bratislava) sa zaoberal problémovo orientovaným participatívnym prognózovaním spoločenských objektov. Znamená to, že pozornosť prognostikov by mala byť zameraná na kľúčové, neuralgické miesta týchto objektov, a nie na objekt ako celok. Participácia tohto prístupu vyžaduje vziať do procesu prognózovania všetky zainteresované stránky s cieľom nielen rozpoznať predpokladané úskalia alebo príležitosti rozvoja, ale aj podporiť opatrenia, ktoré uvedené úskalia obmedzia, alebo príležitosti využijú.

N. Ovidiu (Ústav socialistickej ekonomiky, Bukurešť) vo svojom referáte nastolil otázky technologickej prognózy, štruktúry pracovnej sily a s ňou súvisiaceho problému jej rekvalifikácie.

Blok krátkych pripravených diskusií vystúpení mladých pracovníkov EÚ SAV bol venovaný otázkam štruktúry národného hospodárstva. J. Kožár sa sústredil na teoreticko-metodologické východiská a vybrané vecné aspekty analýzy investičného komplexu SSR, na makrooblastnej úrovni. J. Mariničová hovorila o možnostiach a niektorých obmedzeniach použitia štruktúrneho modelu typu Leontieva

na prognózovanie štruktúry ekonomiky a J. Hostýnová rozobrala problematiku stratégie investičnej výstavby z pohľadu prestavby materiálo-technickej základne národného hospodárstva.

V. J. Rosin (IMEMO, Moskva) vo svojom referáte rozoberal problematiku perspektív investičného procesu v Japonsku. Napriek relatívnemu zníženiu investičnej aktivity v posledných rokoch Japonsko si naďalej udržiava vedúcu pozíciu v kapitalistickom svete, pokiaľ ide o tempá progresívnych zmien v národnom hospodárstve. Hlavnou náplňou investovania v 70. rokoch bola masová obnova fungujúcich výrobných fondov a táto tendencia v budúcnosti pravdepodobne ešte zosilnie. Analýza uvedených zmien je zvlášť dôležitá pre socialistické krajiny v súvislosti s objektívnym vymedzením obsahu prebiehajúcich adaptačných procesov.

A. I. Medvedev (IMEMO, Moskva) hovoril o všeobecných súvislostiach rozvoja vonkajších ekonomických vzťahov ZSSR. Zdôraznil dôležitosť prognózovania zmien v medzinárodných ekonomických vzťahov v „celosvetovom meradle“, ktoré vystupujú v čoraz väčšej miere ako determinant rozvoja nielen vonkajších ekonomických vzťahov ZSSR, ale aj jeho vnútornej hospodárskej politiky.

L. Tóth (EÚ MAV, Budapešť) sa zaoberal skúsenosťami vyplývajúcimi z ekonomického vývoja za posledných 15 rokov a pri pohľade na budúce alternatívy vývoja najmä vonkajších vzťahov maďarskej ekonomiky sa zamerával na problematiku exportu MER na trhy kapitalistických krajín.

Na vecné otázky energetických procesov, prognózovania energetického zabezpečenia ekonomického rastu zamerali svoju pozornosť K. Lakov (EÚ, BAV) a I. Försterová (Centrálny ústav ekonomických vied AV, NDR). Napriek tomu, že korelácia medzi ekonomickými

kým rastom a nárokmi na energetické zdroje je veličinou dynamickou — ktorá bude aj naďalej vykazovať pokles — nemožno energetický problém považovať za vyriešený. Je zvlášť dôležité posudzovať zníženú energetickú náročnosť v jednotlivých sférach národného hospodárstva komplexne z hľadiska efektívnosti celého ekonomického systému. Z tohto pohľadu treba posudzovať aj efektívnosť substitučných procesov nosičov energie.

So strategickými otázkami dlhodobého plánovania životnej úrovne v MER oboznámil účastníkov konferencie vo svojom vystúpení G. Bali (Ústav plánovaného hospodárstva pri ŠPÚ, MER). Uviedol, že prechodná trajektória dneška v smere k dlhodobému intenzívnemu rozvoju ekonomiky si v stále väčšej miere vyžaduje využívať prednosti, ktoré zakladá ľudský faktor. Pre reprodukciu týchto predností je nevyhnutné práve nepretržité zdokonaľovanie životnej úrovne.

M. Molnárová (Ústav socialistickej ekonomiky, Bukurešť) hovorila o otázkach využívania ekonometrických modelov v prognóze potrieb obyvateľstva. Kvalitatívny rast uspokojovania týchto potrieb tvorí konečný cieľ spoločenského reprodukčného procesu, čo zväzňuje miesto a funkciu prognózy potrieb obyvateľstva pri zostavovaní súhrnnej prognózy sociálneho a ekonomického rozvoja spoločnosti.

L. Magyar (Štátna plánovacie komisia, Budapešť) referoval o skúsenostiach z dlhodobého plánovania a o hlavných smeroch zdokonaľovania plánovacej činnosti v MER. V centre dlhodobého plánovania musia byť výlučne základné strategické otázky ekonomického a sociálneho rozvoja. Pozornosť treba zamerať na analýzu strategických vzájomných väzieb spoločnosť — ekonomika — ekológia v záujme dosiahnutia čo najvyšších efektov.

J. Bureš (Ústav pro informace a ří-

zení v kultuře, Praha) sa vo svojom príspevku zaoberal dlhodobým prognózovaním a plánovitým riadením z pohľadu informačných tokov v našej ekonomike. Za jeden z najdôležitejších predpokladov efektívneho, kvalitného a spoľahlivého informačného systému ako relatívne autonómneho systému v sústave plánovitého riadenia národného hospodárstva považuje vysokú mieru vierohodnosti a objektívnosti informácií. Porušenie tohto predpokladu (príčinou čoho sú rozpornosti medzi záujmami lokálnych článkov a plánovacieho centra) vytvára vážne informačné bariéry. Ich odstránenie predpokladá na jednej strane obmedzenie zložitosti informačného systému ako celku a na druhej strane prehĺbenie zodpovednosti za kvalitu odovzdávaných informácií so súčasným rozšírením právomocí jednotlivých článkov uvedeného systému.

Účastníci konferencie vysoko ocenili skutočnosť, že charakter prerokúvaných problémov bol interdisciplinárny, referáty a živá i rozsiahla diskusia sa dotýkali širokého okruhu otázok. Ich spoločným menovateľom bola však okrem prognostického aspektu predovšetkým myšlienka nevyhnutného prepojenia naturálno-vecných a vzťahových determinantov rozvoja. Zdôraznilo sa, že je potrebné klásť dôraz na prognózovanie ekonomických a spoločenských mechanizmov; bez takéhoto prognózovania je aj sebalepší prognóza vecných aspektov len vzdušným zámkom.

Pokiaľ ide o hospodársky mechanizmus, z diskusie jasne vyplývala nevyhnutnosť, a predovšetkým naliehavosť jeho podstatných zmien. Nový hospodársky mechanizmus musí mať vo svojom strede efektívnosť lokálnych článkov, teda výrobných subjektov. A aby mohol hospodársky mechanizmus túto svoju ústrednú funkciu realizovať, nemožno lokálnym člán-

kom z centra detailne diktovať, ako požadovaný efekt dosiahnuť, pričom však pôjde o iteratívny, dialógový proces, bez likvidácie riadiacej vertikály.

V. medzinárodná konferencia v Smoleniciach bola nesporne úspešnou akciou. Jej význam spočíva predovšetkým:

1. v možnosti prezentácie a priamej diskusnej konfrontácie výsledkov výskumu na medzinárodnom fóre;

2. v možnosti nadviazania pracovných kontaktov so zahraničnými spolupracovníkmi (čo je zárukou vzájomnej informovanosti a spolupráce aj v budúcnosti);

3. v oboznámení sa s charakterom a

obsahom vedeckej činnosti ústavov, ktorých zástupcovia na konferencii vystúpili.

Možno povedať, že v týchto smeroch konferencia svoj cieľ naplnila.

Na záver rokovania zástupcovia všetkých zúčastnených krajín podpísali protokol, v ktorom sa okrem iného zdôraznila aj potreba usporadúvať konferencie mladých ekonómov i v budúcnosti. Organizátormi tej najbližšej v roku 1988 budú ústavy ČSAV, ich príslušné ZO SZM v spolupráci s ČS ÚV SZM a Sekciou mladých ekonómov pri Československej spoločnosti ekonomickej.

Jozef Kollár
Jozef Kožár

Medzinárodná platobná kríza a problémy zadlženosti vo svete

V dňoch 17.—20. júna 1986 sa v Horní Bečvě uskutočnilo 13. zasadanie medzinárodnej pracovnej skupiny pre meňovo-finančné problémy súčasného kapitalizmu v rámci činnosti Problémovej komisie pre mnohostrannú spoluprácu akademií vied socialistických krajín Výskum súčasného kapitalizmu.

Rokovania sa zúčastnili predstavitelia akademií vied BLR, MLR, NDR, PDR, ZSSR a ČSSR. Hlavným koordinátorom činnosti pracovnej skupiny bol prof. S. Kodinov (BLR), ktorý zasadanie otvoril.

Určujúcou témou sympózia bola súčasná medzinárodná platobná kríza a problémy zadlženosti vo svete. Úvodný referát na tému *Vonkajšia zadlženost' rozvojových krajín — tendencie, následky a prístupy k riešeniu* predniesol J. Fárek (EÚ ČSAV). V jednote vnútorných a vonkajších podmienok, ktoré viedli k zadlženosti, vidí podstatu tohto problému. Riešenie podľa neho spočíva nielen v zmene kvality vonkajších ekonomických vzťahov a v prehlbení medzinárodnej delby prá-

ce, ale v samom výrobnom procese, jeho zefektívnení v samých rozvojových krajinách. Zaoberal sa aj niektorými novými momentmi vo vzťahoch rozvojových a socialistických krajín, a to nielen z teoretických, ale aj konkrétnych praktických aspektov.

Ďalší referujúci svojimi vystúpeniami nadviazali na úvodný referát. Prof. B. Jasiński (Ústav medzinárodných sociálno-ekonomických vzťahov, Krakov) v referáte *Základné otázky zadlženosti rozvojových krajín* zdôraznil potrebu globálneho prístupu k riešeniu tohto problému. Súčasnú zadlženost' nepovažuje len za finančný problém a jej riešenie preto spája s politickým prístupom. K hlavným vnútorným príčinám rastu zadlženosti podľa neho patria chyby vo vývozných a v dovozných politikách rozvojových krajín (RK), financovanie investícií a krytie časti deficitu štátneho rozpočtu prevažne vonkajšími zdrojmi, nízka efektívnosť skutočného využitia úverových prostriedkov a relatívne vysoké vojenské výdavky týchto krajín. Čo sa týka von-

kajších príčin zadlženosti, vyzdvihol okrem zníženia dopytu po tovaroch vyvázaných z RK predovšetkým negatívny vplyv vysokej úrokovej miery v USA a nevýhodnú štruktúru úverov.

V. Bachár (EÚ SAV) v referáte *Problémy zahranično-ekonomickej zadlženosti rozvojových krajín* poukázal na súvislosti medzi rastom zadlženosti na jednej strane a prudkými inovačnými tendenciami a zmenami v tokoch kapitálu na svetových peňažných trhoch na druhej strane. Dynamizujúcim faktorom zvýraznenia funkcií úverovo-peňažných a menových vzťahov je rozsiahle využívanie poznatkov VTR v tejto oblasti. Podľa jeho názoru problém zadlženosti bude pretrvávajúť aj v budúcnosti: jednak preto, že sa rieši pragmaticky, jednak preto, že pokiaľ je pod kontrolou, vyhovuje zainteresovaným stranám.

E. Kolloch (IPW, Berlín) v referáte *Niektoré nové tendencie štátnomopolistického regulovania vonkajšej zadlženosti rozvojových krajín* poukázala na negatívnu úlohu medzinárodných menových inštitúcií a na vytváranie nových mechanizmov regulovania zadlženosti, ktoré vznikajú ako nová forma preplietania súkromnomopolistického regulovania so štátnym a nadštátnym regulovaním.

Politikou medzinárodných finančných inštitúcií v regulovaní zadlženosti RK sa zaoberal aj prof. T. Vilčev (EÚ BAV) v referáte *Činnosť euromenových bánk a centier regulovania medzinárodného úveru v období platobnej krízy*. Spomínané inštitúcie v období zostrenia platobnej krízy v rokoch 1982–1983 neostali pasívnymi, ale skoordinovali svoju intervenčnú činnosť. V tomto zmysle pôsobili ako medzinárodný orgán regulovania úveru s cieľom zvládnuť kritickú situáciu. Medzinárodný menový fond (MMF) zaviedol voči rozvojovým krajinám prax stabilizačných programov konzervatív-

neho typu. Pri uskutočňovaní tejto politiky MMF v podstate využil platobné ťažkosti a nejednotnosť postupu rozvojových krajín na zvýšenie možnosti kontroly nad ich vývojom. Vyriešenie problému zadlženosti referujúci vidí v komplexnej štruktúrnej prestavbe a v adaptácii ekonomík RK na zmenené podmienky a vo vytvorení nových ekonomických vzťahov na základe zmien v medzinárodnej deľbe prá- ce.

Livia Klausová (EÚ ČSAV) sa v príspevku *Nadmerná zadlženost — problém narušenia makroekonomických veličín alebo problém narušenia racionálneho správania ekonomických subjektov* zaoberala teoretickými aspektmi súčasnej platobnej krízy. Okrem problému preferencie krátkodobých adaptačných efektov v snahe odstrániť nedostatočnú prispôbivosť ekonomiky RK analyzovala predovšetkým zmeny v oblasti dopytu a ponuky úverov na medzinárodnej úrovni v súvislosti s činnosťou medzinárodných monopolov, MMF a bánk euromenového systému.

Ďalšie príspevky tvorili nový okruh problémov, týkajúci sa zadlženosti v globálnom medzinárodnom rámci. I. Doronin (MEMO, Moskva) v príspevku *Vonkajšia zadlženost v kapitalistickom svete* analyzoval globálne problémy zadlženosti z pohľadu celkovej sumy zadlženia a jej hospodárskych a politických príčin. Príčiny krízy a poklesu úverovania voči RK vidí od roku 1982 vo väčšej opatrnosti obchodných bánk pri poskytovaní úverov. Za hlavnú príčinu pretrvávajúcej zadlženosti vo svete považuje neochotu USA riešiť tento problém, pretože sa riadia zásadou „od prípadu k prípadu“ (case-by-case).

S. Polouček (ÚML VŠB, Ostrava) sa v referáte *Vplyv embarga vyspelých kapitalistických štátov na ekonomické vzťahy Východ-Západ v prvej po-*

lovici 80. rokov zameral na vzájomné vzťahy medzi socialistickými a vyspelými kapitalistickými štátmi (VKŠ) a na dôsledky embarga na ekonomický rozvoj v socialistických štátoch. Možnosť zastavenia tendencie znižovania podielu socialistických krajín na celkovom obrate svetového obchodu (najmä vo vzťahu k VKŠ) vidí v prehĺbení socialistickej ekonomickej integrácie, v dôslednej štruktúrnej prestavbe hospodárskeho mechanizmu so zameraním na vysokú exportnú schopnosť, ktorá by účinky embarga podstatne eliminovala.

S. Tíkal (EÚ ČSAV) predniesol referát na tému *K otázke premeny USA na čistého dlžníka*. Konštatoval, že v rokoch 1984–1985 sa USA zmenili z veriteľa na dlžníka, pričom deficit obchodnej bilancie u nich bol približne 150 mld US dolárov (v roku 1985). Vzhľadom na podiel dlhu na HNP (menej ako 3 %) a na ekonomickú silu USA nemožno však tento dlh porovnávať so zadlženosťou iných, najmä rozvojových krajín. Osobitný význam tu má na druhej strane skutočnosť, že USA sú svetovým centrom úverovo-peňažných a menových operácií s dôsledkami pre všetky ostatné krajiny.

A. Ničiporuk (MEMO, Moskva) doplnil vo svojom referáte *Problém zadlženosti a postoj Západu k regulovaniu zadlženosti rozvojových krajín* niektoré už spomínané fakty a úvahy. V novom svetle sa snažil objasniť súčasnú regulatívnu úlohu menových inštitúcií kapitalistického sveta. Poukázal na vzájomnú spoluprácu priemyselných, obchodných a peňažných monopolov pri zbedačovaní najchudobnejších rozvojových krajín.

Po prednesených referátoch nasledovala veľmi bohatá a zaujímavá diskusia. Okrem referujúcich sa na nej aktívne podieľali aj ostatní účastníci sympózia: prof. S. Kodinov, L. Kulhánek (ÚML VŠB, Ostrava), W. Riecke (Vý-

skumný ústav financií, Budapešť), V. Drgon (EÚ SAV), J. Walter (IPW, Berlín).

Diskusia v hlavných bodoch potvrdila stanoviská a závery, ktoré boli prednesené v referátoch. Niektoré najpálčivejšie otázky zadlženosti RK boli podrobne analyzované. Najdiskutovanejším problémom a hlavnou náplňou diskusie bola otázka účasti, resp. neúčasti socialistických krajín na činnosti medzinárodných menových inštitúcií, najmä ich členstva v Medzinárodnom menovom fonde. Zástupcom PLR a MLR boli položené otázky týkajúce sa členstva v MMF a Svetovej banke a účelnosti čerpania poskytnutých úverov. Boli nastolené otázky príčinných súvislostí medzi členstvom v MMF a mierou zadlženosti, resp. podmienkami splácania skôr poskytnutých úverov. Diskutovalo sa aj o otázke miery závislosti a o samostatnosti ekonomiky členskej krajiny z dôvodu členstva v MMF.

Diskusia potvrdila, že v súčasnosti ide o veľmi vážny problém. Z hľadiska pokračujúcej internacionalizácie svetovej ekonomiky a zapojenia národných ekonomík do medzinárodnej delby práce sa neustále rozširuje sféra kontaktov a konfrontácií medzi štátmi s rozdielnym spoločensko-ekonomickým zriadením, pričom jednu z hlavných oblastí tohto procesu predstavujú úverovo-peňažné a menové vzťahy. Nemožnosť totálnej izolácie, ktorá prináša viac negatívneho ako pozitívneho, prikazuje v súčasnosti tieto vzťahy v čo najväčšej miere využívať v prospech rozvoja vlastnej, národnej ekonomiky. Konštatovalo sa však, že samo členstvo v MMF ešte nie je zárukou jej zdravého vývoja a bezporočového fungovania. Účastníci sympózia prišli k záveru, že iba efektívne využívanie úverov a zdrojov poskytovaných MMF môže urýchliť prestavbu národného hospodárstva. Tá si však

vyžaduje predovšetkým mobilizáciu vnútorných zdrojov a rezerv, ktoré nemôžu byť suplované v plnom rozsahu vonkajšími zdrojmi.

Väčšina diskutujúcich sa zhodla v názore, že politiku jednotlivých socialistických krajín v menovej oblasti je potrebné skoordinať, pretože samostatný postup každej krajiny neprispieva k upevňovaniu socialistickej

ekonomickej integrácie a spolupráce a vedie k zhoršovaniu ich postavenia na svetovom trhu.

Na záver sympózia vedúci jednotlivých delegácií vyjadrili spokojnosť s priebehom rokovaní a vyslovili nádej, že sa opätovne stretnú na 14. zasadnutí, ktoré sa bude konať v roku 1988 v Budapešti.

Vojtech Drgon
Lubomír Kulhánek

Slovenský biografický slovník

Začiatkom roka dostal sa na knižný trh prvý zo siedmich zväzkov *Slovenského biografického slovníka* (Martin, Matica slovenská 1986). Slovník predstavuje dokument o živote a diele významných osobností, ktoré žili na dnešnom území Slovenska od Veľkej Moravy až po súčasnosť. Bude tu zachytených asi 15 000 osobností. Slovenský biografický slovník plní funkciu jednak gnozeologickú, jednak ideologickú a politickovýchovnú. Poskytne informácie o najvýznamnejších tvorcoch zo všetkých oblastí materiálnej a duchovnej kultúry Slovenska. V slovníku sa uvádzajú nielen osobnosti, ktoré zohrali významnú pozitívnu úlohu v oblasti politiky, národného hospodárstva, ekonómie, ekonomiky a pod., ale aj negatívne osobnosti, ktoré sú náležite zhodnotené podľa princípov marxistickej historiografie. Slovenský biografický slovník ako základná historiografická príručka je určený pre pracovníkov zo všetkých vedných odborov i pre širokú čitateľskú verejnosť. Jeho štruktúra, jednoduchý lexikografický štýl a zhutnený text hesiel ho robia maximálne zrozumiteľným.

Ján Haliena

Bibliografia

PREHLAD OBSAHOV ZAHRANIČNÝCH ČASOPISOV

VOPROSY EKONOMIKI, 1986, č. 6

GATOVSKIJ, L.: Ekonomické hľadisko zrýchľovania vedecko-technického pokroku — JAKOVEC, J.: Prestavba štruktúry vedecko-technického pokroku — JAKOVEC, J.: Prestavba štruktúry vedecko-technického potenciálu — KONKIN, J.: Hospodársky mechanizmus technického pokroku v agrokomplexe — LOZNEVAJA, M. — CHEJFEC, L.: Odmeňovanie inžinierskej práce — ŠOPENKO, D.: Organizácia riadenia technických rekonštrukcií — FALCMAN, V.: Priority technickej rekonštrukcie strojárstva — ŠECHET, N.: Protirečenia plánovitosti a spôsoby ich riešenia — AGABABJAN, E.: Nemateriálne formy bohatstva v socializme — GORIZONTOV, B.: Metódy znižovania dopravnej náročnosti výroby — ČERNÝŠEV, V.: Juhoslávia v rámci medzinárodných ekonomických vzťahov — Výročná schôdza Oddelenia ekonomiky Akadémie vied ZSSR — JERMOŠENKO, N.: Riadenie vedecko-technického pokroku na oblastnej úrovni — TIŠČENKO, V.: Atestácia strojárkej výroby — KOPEJKIN, V.: Zdokonaľovanie funkcie plánovania

EKONOMIČESKIJE NAUKI, 1986, č. 6

RADAJEVA, K.: Urýchlenie ekonomického a sociálneho rozvoja krajiny (beseda za „okrúhlym stolom“) — DANILOV-DANILJAN, V.: Výsledky a perspektívy ekonomicko-matematických výskumov — MEDVEDEV, P.: Možný prínos ekonomicko-matematických metód pri riešení všeobecných ekonomických úloh — LACHTIN, G.: Vedecko-technický pokrok a rozšírená reprodukcia — PRIGARIN, V.: Politickoekonomické otázky výskumu a zdokonaľovanie podmienok práce — CHRIPAČ, V.: Konečný výsledok — obsah, ukazovatele hodnotenia — KUZNECOVA, N. — ŠIRO-

KOVA, L.: Zdokonaľovanie oblastného regulovania miezd — BAŽAN, A.: Špecifiká všeobecného ekvivalentu v podmienkach súčasného kapitalizmu — JUSUPOV, I.: Vývoz kapitálu z rozvojových krajín (na príklade z Indie) — Interview s ekonómom — delegátom XXVII. zjazdu KSSZ — KOLOBOV, L.: Zdroje formovania a rozvoja vlastníctva spoločenských organizácií — KUKEL, P.: O formovaní a znakoch odvetví národného hospodárstva

MIROVAJA EKONOMIKA I MEŽDUNARODNÝJE OTNOŠENIJA, 1986, č. 6

PETROVSKIJ, V.: Sovietska koncepcia všeobecnej bezpečnosti — Deklarácia sovietskych vedcov — PEREGUDOV, S.: Sociálna demokracia pred novými problémami — VOJTOLOVSKIJ, G.: Na oboch stranách Beringovej úžiny — ŠIŠKOV, J.: Európske spoločenstvo na bode obratu — STERLIN, A.: Úloha inovácií v hospodárskej stratégii veľkých korporácií — GRANOVSKIJ, A. — ŠIROKOV, G.: India v súčasnej etape hospodárskeho rozvoja — FEDOROV, J.: „Jadrová zima“ a jadrový kurz USA — MARKOV, N.: „Barkerov plán“ — nový variant starej politiky — BAUTINA, N. — SAMOVOL, V.: Zvýšenie účinnosti plánovacieho mechanizmu spolupráce krajín RVHP — SUBBOTIN, M.: Štruktúrne krízy a reprodukčný proces — GORODECKAJA, I.: Pokles poulárnosti konzervatívnej vlády — BATURIN, J.: Informatika a politika — rub komputerizácie — JUDANOV, J.: „Daimler-Benz“ — nový vojenskopriemyselný koncern v NSR — TIČOMIROV, V.: Menovo-finančné problémy krajín ASEAN

WIRTSCHAFTSWISSENSCHAFT, 1986, č. 6

HEIDEL, W. — MARSCHALL, W.: Niektoré kvalitatívne vzájomné vzťahy medzi ve-

dou a výrobou na príklade mikroelektroniky — FEIX, H. — SCHMICH, A.: Aktuálne otázky jednoty plánu, bilancie a zmluvy — GROSCHOFF, K. — SCHULZE, W. — THIEDE, U.: Spoločenské hľadiská výživy v podmienkach socializmu — HAGEDRON, H. — KAULITZKI, G. — RUDOLPH, J.: Problémy stanovenia efektívnosti progresívnych opatrení vedecko-technického pokroku v poľnohospodárstve — WITTENBURG, G.: K pochopeniu kategórie „výrobné sily“ v politickoekonomickej literatúre v NDR v 50. a 60. rokoch — STREIBEL, G.: Ekonomické hodnotenie odpadu, resp. druhotných surovín

EKONOMIKA I MATEMATIČESKIJE METODY, 1986, č. 3

MAJMINAS, J. — TAMBOVCEV, V. — FONOTOV, A.: Metodológia zdôvodnenia dlhodobých perspektív hospodárskeho a sociálneho rozvoja ZSSR — MAKAROV, V.: Rozvoj ekonomicko-matematického inštrumentária v súčasnosti — JERŠOV, E. — SADYKOV, I.: Výskum vzájomných vzťahov medzi zdrojmi a ich dynamickou proporcionálnosťou v priemyselných odvetviach ZSSR — ŽURAVLEV, S.: Štruktúrne stimuly v hospodárstve: faktory, vplyv na efektívnosť a rast (metódy hodnotenia) — MATLIN, I.: Makroekonomické modely v komplexe plánovacích modelov — KAZAKEVIČ, G. — VOLKOVA, N. — ZNAMENSKAJA, O.: Dialógový systém modelovania národohospodárskych procesov ŽIGALO, G.: Analýza vzájomných vzťahov medzi chemickým a národným hospodárstvom ZSSR — BOČKAREVA, V. — BREDICHIN, N. — KABANOVA, T.: Optimalizácia rozvoja a rozmiestnenia komplexu vzájomne spätých priemyselných odvetví [na zá-

klade chemického a petrochemického priemyslu] — GIZATULLIN, Ch. — OBUCHOV, A.: Otázky zdôvodnenia výrobného programu výroby vo vysokej peci — LARIČEV, O. — NIKIFOROV, A.: Analytický prehľad procesov riešenia mnohokriteriálnych úloh matematického programovania — KRAVCOV, M.: Štruktúra množiny prípustných riešení s ohraničenými možnosťami dopravnej úlohy — GOLOVANOV, O. — JEMELJANOV, S.: Sústava ASR: od riešenia úloh k vytvoreniu automatizovanej technológie odvetvového plánovania — VAŠČENKO, V. — ŠIGIMAGA, A. — LANIN, J.: Skúsenosti s aplikáciou ekonomicko-matematického modelovania na optimálnu voľbu opatrení na zavádzanie novej techniky v chemickom priemysle

KÖZGAZDASÁGI SZEMLE, 1986, č. 6

SIMAI, M.: Úloha ľudského činiteľa vo svetovom hospodárstve v 80. rokoch — PRÁGER, L.: O otvorenosti národného hospodárstva — BOTOS, B.: Štruktúra maďarského zahraničného obchodu s priemyselnými výrobkami a internacionalizácia — OSMAN, P.: Riziko, návratnosť a podpora v inovačnej činnosti — MÉSZÁROS, T.: Premena úlohy podnikového plánovania — MAROSI, M.: Rozvoj myslenia o riadení a organizácii v Japonsku — NÉMETH, T.: Čo možno očakávať od regulovania v hospodárstve s obmedzenými zdrojmi? — VERSZTOVSEK, R.: Diferencované pôsobenie zmien v cenách na spotrebu — MATOS, L.: Bajaovský systém pestovania kukurice ako spoločný rozvojový podnik — BĀNFALVY, Cs.: Odpoveď škandinávskych krajín na výzvu svetového hospodárstva

Prémia Slovenského literárneho fondu za I. polrok 1986

Výbor Sekcie pre vedeckú a odbornú literatúru Slovenského literárneho fondu udelil prámiu za I. polrok 1986 autorke M. Markušovej za článok *O niektorých výsledkoch realizácie, československej licenčnej politiky*, uverejnený v č. 1/34/1986 Ekonomického časopisu.

Autorka sa v stati zaoberá podrobnou analýzou využívania licencií v československom národnom hospodárstve a poskytovaní československých licencií do zahraničia v rokoch 1970—1981. Analyzuje vývojové trendy aktívnych i pasívnych licencií, proces tvorby a realizácie licenčnej politiky v systéme riadenia a poukazuje na niektoré výsledky v realizácii licenčnej politiky aj z hľadiska ekonomickej a devízovej efektívnosti licenčných operácií.

Prémia Slovenského literárneho fondu za vedecké prvotiny mladých autorov za rok 1986

Výbor Sekcie pre vedeckú a odbornú literatúru Slovenského literárneho fondu udelil prámiu za rok 1986 autorovi L. Mikušovi za článok *Modelovanie intenzívnych a extenzívnych faktorov rastu ekonomiky Slovenska Knyziakovou metódou*, uverejnený v č. 5/34/1986 Ekonomického časopisu.

Autor v stati analyzuje intenzívne a extenzívne faktory rastu ekonomiky Slovenska za roky 1950—1980, oboznamuje s metodológiou výpočtu podielu intenzívnych a extenzívnych faktorov na raste národného dôchodku, vplyv štruktúrnych zmien na zmenu fondovej náročnosti, ako aj tvorby národného dôchodku. Merania sú uskutočnené pomocou Knyziakovej metódy, ktorá vychádza z matematického aparátu a modelových techník založených na výrobných funkciách a používa sa substitučný a nezávislý technický pokrok.

VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied Vám ponúka z najnovšej produkcie

Pedagogická encyklopédia Slovenska je prvou odborovou encyklopédiou u nás vôbec spracovanou na základe marxisticko-leninskej metodológie. Zahŕňa oblasť **výchovy** a vzdelávania od najstarších čias Veľkomoravskej ríše až po socialistickú **súčasnosť**, pričom kladie zvláštny dôraz na obdobie po oslobodení Československa, ale **najmä** na obdobie po roku 1948. Zámerom diela je ukázať rozvoj pedagogiky, školstva, **výchovy** a vzdelávania mládeže i dospelých a kultúrno-osvetovej činnosti v jej **progresívnom** zameraní. V abecednom poriadku podáva základné charakteristiky, definície príslušných pedagogických javov, pojmov, osobností ai., s ich všeobecným zaradením a hodnotením na pozadí celkového, aj zahraničného vývoja. Je rozčlenená do dvoch **zväzkov**: prvý obsahuje písmená A—O a druhý písmená P—Ž; organickou súčasťou **II. zväzku** je generálny súpis výchovných a vzdelávacích zariadení na Slovensku k roku 1980. Encyklopédia je určená učiteľom, školským, vedeckým a kultúrno-osvetovým **pracovníkom**, študentom, rodičom a širokej verejnosti.

Cena viaz. I. zv. 126,— Kčs, II. zv. 140,— Kčs

Objednávky posielajte na adresu:

VEDA, vydavateľstvo SAV
Klemensova 19
814 30 Bratislava

POKyny PRE AUTOROv

Rukopisy prijíma redakcia Ekonomického časopisu, Fučíkova 10, 811 02 Bratislava. Články majú mať teoretický charakter zodpovedajúci zameraniu časopisu, ich názov má byť stručný a výstižný. Ku každému článku pripraví autori resumé v rozsahu najviac 15 riadkov. Časopis uvádza resumé v ruskom a anglickom jazyku. Príspevky sa predkladajú v 3 exemplároch (1 originál a 2 kópie), napísané podľa platnej ČSN (60 úderov v riadku, maximálne 30 riadkov na jednej strane). Rozsah článkov je 20 strojom písaných strán, hodnotiacich recenzií (podľa rozsahu knihy) 4–7 strán, informatívnych recenzií 1–2 strany, správ 3–5 strán. Redakcia neprijíma rukopisy v kópiách bez originálu, ani texty získané rozmnožovačou technikou. Poznámky patria pod čiaru, čísľujú sa poradovým číslom v texte a prídávajú sa súhrnne za článok. Takisto sa v texte označujú obrázky, grafy a schémy a zaraďujú sa za článok. Bibliografické citácie musia zodpovedať ČSN 01 0197 – Bibliografické citácie. Odvolania na literatúru sa označujú v texte alebo v poznámkach pod čiarou príslušným poradovým číslom v hranatej zátvorke; zoznam použitej literatúry sa uvádza na konci článku. Matematické vzorce a výrazy majú byť napísané, pokiaľ je to možné, strojom, zreteľne a podľa zaužívaných zvyklostí. Autor má uviesť presnú adresu svojho pracoviska a tituly; dostane niekoľko separátnych výtlačkov svojho príspevku.

Autori článkov: doc. Ing. KRIZAN, Michal, CSc., Výskumný ústav oblastného plánovania, Drieňová 34, 826 32 Bratislava – Ing. ERNST, Pavel, CSc., Výskumný ústav pro vědecko-technický rozvoj, Lopatecká 13, 140 00 Praha 4 – Ing. FABRICIUS, Miroslav, CSc., Ekonomický ústav SAV, Obrancov mieru 2, 813 64 Bratislava – Ing. ŠTRBA, Jozef, CSc., Fakulta Vysokej školy politickej ÚV KSC, Staromestská 6, 815 28 Bratislava – doc. Dr. Ing. BALÁŽ, Vincent, CSc., Právnická fakulta UK, Šafárikovo nám. 6, 818 05 Bratislava.

Z OBSAHU EKONOMICKÉHO ČASOPISU číslo 12/34/1986

Z rokovania Vedeckého kolégia SAV pre ekonomické vedy k záverom XVII. zjazdu KSČ a zjazdu KSS

Politická ekonómia na Slovensku na prahu novej etapy svojho rozvoja

SCHMÖGNEROVÁ, Brigita — GABRIELOVÁ, Herta: Skúmanie účasti SSR v zahranično-ekonomických vzťahoch ČSSR

BLIŠÁK, Ján: Niektoré otázky dovozu a vývozu vedecko-technických poznatkov v ČSSR

ŠEFČÍK, Vladimír: Lokálne vojny a militarizácia kapitalistickej ekonomiky

GOGA, Marián: Experimentálne výsledky kvantifikácie vplyvu intenzívnych faktorov vo výrobnjej sfére SSR

Z OBSAHU časopisu Ekonomického ústavu ČSAV

POLITICKÁ EKONOMIE číslo 12/34/1986

HÁBA, Zdeněk: O některých vnitřních souvislostech soustavy plánovitého řízení

KUTTA, František: K prognóze plánování sociálních procesů

NOVÁČEK, Václav: Ke zdokonalení stimulace tvůrčí iniciativy

FÁREK, Jiří: Soudobé problémy měnově finančního systému kapitalismu

GÜRLICH, Josef: Originální tvůrčí aktivita v procesu intenzifikace čs. ekonomiky

TRUHLÁŘ, Oldřich: Nástin teorie podnikatelské činnosti státního socialistického výrobce

ŽEMLIČKA, Jiří: Vývoj cen surovin na světových trzích v letech 1980—1985

EKONOMICKÝ ČASOPIS

Ekonomického ústavu Slovenskej akadémie vied, ročník 34, 1986, č. 11. — Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. — Hlavný redaktor Egon Hlavatý, výkonná redaktorka Zora Komínková, redaktorka Katarína Rybanská, tajomníčka redakcie Naďa Proksová. — Vytlačili: Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Ružomberok. — Registračná značka F 7021. — Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma PNS-ÚED Bratislava, ale aj každá pošta a doručovateľ. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS — Ústredná expedícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6, 813 81 Bratislava. Celoročné predplatné Kčs 96.—, jednotlivé čísla Kčs 8.—.

Distributed in the Socialist countries by SLOVART Ltd., Gottwaldovo nám. 6, 817 64 Bratislava, Czechoslovakia. For all other countries distribution rights are held by KUBON and SAGNER, Inhaber Otto Sagner, Postfach 34 01 08, D-8000 München 34, West Germany.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1986